

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

İSMET İNÖNÜ VE ADNAN MENDERES DÖNEMİ DİL VE
TARİH POLİTİKALARI (1938-1960)

Hatice TAMAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2019

©2019-Hatice TAMAK

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

İSMET İNÖNÜ VE ADNAN MENDERES DÖNEMİ DİL VE
TARİH POLİTİKALARI (1938-1960)

İSMET İNONU AND ADNAN MENDERES PERIOD
LANGUAGE AND HISTORY POLICIES (1938-1960)

Hazırlayan

Hatice TAMAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

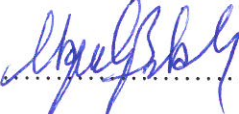
Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut BOLAT

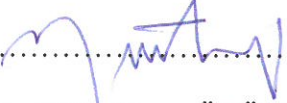
KIRŞEHİR-2019

KABUL VE ONAY

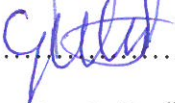
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Hatice TAMAK tarafından hazırlanan “ *İsmet İnönü ve Adnan Menderes Dönemi Dil ve Tarih Politikaları (1938-1960)*” adlı tez çalışması .05.11.2019... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman ....(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut BOLAT

Üye..........(İmza)

Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

Üye..........(İmza)

Doç. Dr. Gülin ÖZTÜRK

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2019

(İmza)

Doç. Dr. Hüseyin ŞİMŞEK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../2019

Hatice TAMAK

İmza

ÖZET

İSMET İNÖNÜ VE ADNAN MENDERES DÖNEMİ DİL VE TARİH POLİTİKALARI (1938-1960)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Hatice TAMAK

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mahmut BOLAT

2019 – (xiii+72)

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Jüri

Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

Doç. Dr. Gülin ÖZTÜRK

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut BOLAT

ÖZET

Yeni Türk Devletinin kuruluşundan itibaren onun yapılandırılması işine girişen Mustafa Kemal Atatürk, özellikle 1930'lu yıllarda kültür politikalarına ağırlık vermiştir. Bu politika doğrultusunda, Türk tarihinin bilimsel metotlarla araştırılması için 1931 yılında Türk Tarih Kurumu, Türk dilinin bilimsel metotlarla araştırılması için ise 1932 yılında Türk Dil Kurumunu onun öncülüğünde kurulmuştur.

Atatürk'ün ölümünden sonra 1938-1950 yılları arası CHP, 1950-1960 yılları arası DP iktidarı dönemlerinden İsmet İnönü döneminde, II. Dünya Savaşının patlak vermesi, dünya üzerindeki dengeleri değiştirmiş olmasının yanı sıra Türkiye'yi de her açıdan ciddi şekilde etkilemiştir. İnönü döneminde bu etki kendini kültür politikaları üzerinde de göstermiştir. Adnan Menderes döneminde de gözlenen II. Dünya Savaşının etkileri doğrultusunda, bu dönemde daha çok ekonomik politikalar ön planda tutulmuş ve çeşitli kalkınma planları uygulanmış olmakla birlikte kültür politikaları da etkin bir şekilde uygulanmıştır.

Bu çalışmada, kültür politikaları içerisinde yer alan, İnönü ve Menderes dönemi, dil ve tarih politikaları ele alınmış, dönemin dil ve tarih politikalarının anlaşılması açısından alana katkı sağlamak hedeflenmiştir. Bu çalışma da nitel araştırma yöntemlerinden doküman analiz metodu kullanılarak İsmet İnönü ve Adnan Menderes dönemindeki dil ve tarih politikaları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Adnan Menderes, Dil Politikaları, Hümanizm, İsmet İnönü, Tarih Politikaları.

ABSTRACT

ISMET INONU AND ADNAN MENDERES PERIOD LANGUAGE AND HISTORY POLICIES (1938-1960)

Prepared by: Hatice TAMAK

Consultant: Assistant Professor Mahmut BOLAT

2019 – (xiii+72)

Kırşehir Ahi Evran University Graduate School Of Social Sciences

Department Of History

Jury

Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

Assoc. Prof. Dr. Gülin ÖZTÜRK

Asst. Prof. Mahmut BOLAT

ABSTRACT

Mustafa Kemal Atatürk, who has been involved in the reconstruction of the new Turkish State since its establishment, focused on cultural policies especially in the 1930s. In line with this policy, the Turkish Historical Society was established in 1931 for the investigation of Turkish history with scientific methods, and in 1932, the Turkish Language Institute was established to investigate the Turkish language with scientific methods.

After Atatürk's death, CHP between 1938 and 1950, during the period of DP rule from 1950 to 1960 in Ismet Inonu period, the outbreak of World War II has not only changed the balance in the world, but also has seriously affected Turkey in every respect. This effect also showed itself on cultural policies during the Inonu period. Also, observed during the reign of Adnan Menderes, in line with the effects of World War II, economic policies were kept in the foreground during this period, and as well as various development plans, cultural policies were also implemented effectively.

In this study, Inonu and Menderes period, language and history policies within the cultural policies are discussed, and it is aimed to contribute to the field in terms of understanding the language and historical policies of the period.

Keywords: Adnan Menderes, Language Policies, Humanism, Ismet Inonu, History Policies

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, İsmet İnönü (1938-1950) ve Adnan Menderes dönemi (1950-1960) dil ve tarih politikaları, bu politikalar üzerinde, iktidar değişiklikleri ile gözlenen dönemsel farklılıklar dikkate alınarak incelenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada amaç, Atatürk sonrası Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde, dil ve tarih politikaları özelinde, uygulanan kültür politikalarını ortaya koymaktır.

Bu çalışmada, öncelikle İnönü ve Menderes dönemi öncesi, Türkiye'de uygulanan dil ve tarih politikaları üzerinde durulmuş, I. Bölümde; İnönü dönemi dil politikaları; Köy Enstitüleri, Halkevleri, Maarif Şuraları, Türkçeleştirme Akımı, Dil Kurultay ve Bayramları vb. gibi dil alanında gelişmeleri içermiştir. Tarih alanında uygulanan politikalar ise; Halkevlerinin tarih ve müze şubesi faaliyetleri, Maarif Şuraları, Tarih ders kitapları müfredatı, Türk Tarih Kongreleri ve müzecilik faaliyetleri gibi konuları içeren alt başlıklarda incelenmiştir. II. Bölümde ise; Menderes dönemi dil politikaları; Arapça ezan yasağının kaldırılması, Anayasa dilinin eski haline dönüştürülmesi gibi önceki dönemin aksine uygulanan politikaların yanında, bilim dilinin Türkçeleştirilmesi, Dil Kurultayları gibi konuları içeren alt başlıklarda incelenmiştir. Tarih politikaları ise; Tarih ders kitaplarının müfredatının değiştirilmesi, Türk Tarih Kongreleri, tarih alanında çıkarılan kanunlar gibi konuları içermektedir.

Bu çalışma, Atatürk sonrası Türkiye'de, siyasi iktidarlar tarafından dil ve tarih politikaları özelinde uygulanan kültür politikalarının, dönemsel değişiklikleri de dikkate alarak, mahiyetini ortaya koyabilmek, İnönü ve Menderes dönemi dil ve tarih politikaları hakkında alana katkı sağlamak amacını taşımaktadır.

Bu çalışmamın meydana gelmesinde bana her alanda yardımcı olan ve benden bilgisini esirgemeyen çok değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Sayın Mahmut BOLAT'a, ayrıca derslerime giren ve bu alan üzerinde kendimi geliştirmeme katkı sağlayan Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN ve Doç. Dr. Gülin ÖZTÜRK hocama, yine bu çalışmamda maddi ve manevi desteğini esirgemeyen aileme ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Kırşehir- 2019

Hatice TAMAK

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR	x
ARAŞTIRMA KONUSU VE PROBLEMİ	xi
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	xi
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	xi
KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	xii
GİRİŞ	1
BÖLÜM I	12
1. İSMET İNÖNÜ DÖNEMİ DİL VE TARİH POLİTİKALARI	12
1.1. DÖNEMİN SİYASİ ORTAMI	12
1.2. HÜMANİST KÜLTÜR POLİTİKALARI VE HASAN ALİ YÜCEL .15	
1.2.1.Hümanist Kültür Politikaları Doğrultusunda Dil Alanında Yapılan Çalışmalar	16
1.2.2.Hümanist Kültür Politikaları Doğrultusunda Tarih Alanında Yapılan Çalışmalar	18
1.3. İSMET İNÖNÜ DÖNEMİ DİL POLİTİKALARI	18
1.3.1.Köy Enstitüleri	19
1.3.2.Halkevleri	20
1.3.2.1.Dil ve Edebiyat Şubelerinin Faaliyetleri	20
1.3.3. İkinci Maarif Şurası	23
1.3.4. Dil Birliği	24
1.3.5.Ezanın Türkçe Okunmaya Devam Edilmesi	24
1.3.6.Türkçe'nin Devlet Dili Ve Bilim Dili Olarak Kullanılması	24
1.3.6.1. Anayasa Dilinin Türkçeleşmesi	25
1.3.7.Türk Dil Kurultayları	26
1.3.8.Dil Bayramları	28
1.3.9. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi	30
1.2. İSMET İNÖNÜ DÖNEMİ TARİH POLİTİKALARI	30
1.2.1. Halkevleri	31
1.2.1.1. Halkevleri Tarih ve Müze Şubelerinin Faaliyetleri	31
1.2.2. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü	33

1.2.3. İkinci Maarif Şurası	33
1.2.4. Tarih Kitaplarındaki Müfredatın Değişmesi.....	34
1.2.5. Türk Tarih Kongreleri	35
1.2.6. Müzeler.....	35
1.2.7. Atatürk'ün Evinin Müzeye Dönüştürülmesi.....	36
BÖLÜM II.....	38
2. ADNAN MENDERES DÖNEMİ DİL VE TARİH POLİTİKALARI ...	38
2.1. DÖNEMİN SİYASİ ORTAMI.....	38
2.2. HALKEVLERİNİN KAPATILMASI	42
2.3. ADNAN MENDERES DÖNEMİ DİL POLİTİKALARI.....	45
2.3.1. Arapça Ezan Yasağının Kaldırılması	45
2.3.2. Anayasa Dilinin Orijinal Haline Dönüştürülmesi	46
2.3.3. Bilim Dilinde Türkçe Terimler Bulunup Kullanılması	48
2.3.4. Türk Dil Kurultayları.....	48
2.3.4. Dil Bayramı Kutlamaları.....	49
2.4. ADNAN MENDERES DÖNEMİ TARİH POLİTİKALARI.....	49
2.4.1. İsmet İnönü'nün Tarih Ders Kitaplarından Çıkarılması.....	49
2.4.2. Beşinci Türk Tarih Kongresi	50
2.4.3. Atatürk'ü Koruma Kanunu	50
2.4.4.Çanakkale Şehitler Abidesi.....	51
SONUÇ	52
KAYNAKÇA.....	55
EKLER.....	60
Ek-1. a. Türk Dil Kurumu'nun Menfaai Umumiyeye Hadim Cemiyetlerden Sayılması.....	60
Ek-1.b.	61
Ek-2.a. Anayasa Dilinin Türkçeleştirilmesi	62
Ek-2.b.	63
Ek-3 Türk Tarih Kurumunun Menafii Umumiye'ye Hadim Cemiyetlerden Sayılması.....	64
Ek-4.a. Arapça Ezan Yasağının Kaldırılması.....	65
Ek-4.b.	66
Ek-4.c.....	67
Ek-4.d.	68
Ek-5.a. Anayasa'nın Orijinal Diline Çevrilmesi	69
Ek-5.b.	70
Ek-6. Atatürk'ü Koruma Kanunu	71

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
bkz	: Bakınız
CCA	: Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
MKK	: Milli Korunma Kanunu
MKP	: Milli Kalkınma Partisi
MP	: Millet Partisi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması İttifakı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TMVK	: Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TBMM Z.C.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri

ARAŞTIRMA KONUSU VE PROBLEMİ

Yeni Türk Devletinin kurulduğu yıllardan itibaren onun yapılandırılması işine ağırlık veren Mustafa Kemal Atatürk, 1930'lu yıllardan itibaren kültür politikaları üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu politika doğrultusunda Atatürk döneminde, Türk tarihinin ve Türk dilinin bilimsel metotlarla araştırılması için 1931 yılında Türk Tarih Kurumu, 1932 yılında ise Türk Dil Kurumu kurulmuştur. Yine 1935 yılında Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin açılmasıyla bu çalışmalar desteklenmiştir. Bu dönemde uygulanan milli kültür politikalarından sonra, uygulanan kültür politikalarına farklı zihniyetlerin hâkim olduğu görülmektedir.

Atatürk'ün ölümünden sonra İsmet İnönü dönemini kapsayan 1938-1950 yıllarında milli kültür anlayışının yerini hümanizm merkezli bir anlayış almıştır. Hümanizmi ve onun getirmiş olduğu değerleri toplumun bir parçası yapmak amacıyla uygulan bu politikayı, kültürün önemli öğelerinden olan dil ve tarih alanında Latin-Yunan kaynaklarının esas alındığı bir politika takip etmiştir.

Menderes döneminde ise göze çarpan bir özellik, eskiyi geri getirme gibi bir anlayışla bir önceki dönemde uygulanan politikalar sonucu olarak, dil ve tarih alanında yapılanları ortadan kaldırmaya yönelik olduğu izlenimi veren uygulamalardır. Bununla birlikte dil ve tarih alanındaki faaliyetler bir önceki dönemden farklı olmakla birlikte bu dönemde de sürdürülmüştür.

Bu çalışmadaki amaç, İnönü ve Menderes dönemi dil ve tarih politikalarını, iktidar değişiklikleri ile oluşan zihniyet değişikliklerini ve bunun uygulanan politikalara etkisini ortaya koyabilmektir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmanın amacı; Mustafa Kemal Atatürk ile başlayan inkılapların İnönü ve Menderes döneminde ne kadar kalıcı olduğunu görmek ve 1938-1960 yıllarında gerçekleştirilen kültürel değişimlerin ortak olan ve farklı olan yönlerini ortaya çıkarmaktır.

Araştırmanın önemi; Uluslararası siyasi konjonktürün, ülkenin içerisinde bulunduğu durumun ve dönemin zihniyetlerinin, bu politikalar üzerindeki etkisini ve değişimini ortaya koymaktır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi metodu kullanılmıştır

TBMM'nin V. Dönem ile XI. Dönem arasını kapsayan dönemi, TBMM Zabıt Cerideleri; arşiv belgeleri, ilgili dönemi kapsayan gazete, diğer süreli yayınlar ve telif ve tetkik eserler ile kaynak tarama modeli kullanılarak araştırılıp bu çerçevede, konu ile ilgili olaylar kendi koşulları içinde tanımlanmaya çalışılmıştır.

Söz konusu yaklaşımlara uygun olarak konu hakkındaki bilgiler, dergilerdeki makale, yazılar ve meclis tutanakları ele alınarak elde edilen bu dağınık bilgiler, incelenen zaman ve mekân göz önüne alınarak bir sistem içinde bütünleştirilerek yorumlanmaya çalışılmıştır.

Toplanan bütün veri kaynaklarından geçerli ve güvenilir bilgiler elde edebilmek ve doğru sonuçlara ulaşabilmek amacıyla, toplanan her veri geçerlilik ve güvenilirlik açısından değerlendirilmeye tabi tutulacak, eleştirel bir bakış açısı ile analiz edilecektir. Değerlendirme aşamasında özellikle araştırma konusunun içinde bulunduğu zaman aralığındaki gelişmeler de dikkate alınarak ve karşılaştırılarak verilerin güvenilirliği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Kemal Karpat'ın "*Türk Demokrasi Tarihi*" isimli eseri, Türkiye'de Osmanlı'dan bu yana izlenen demokratikleşme hareketleri ve bunun ülke üzerinde etkisi incelenmiş olup yine İsmet İnönü ve Adnan Menderes dönemi gelişmeleri hakkında önemli bilgiler içermektedir.

Tevfik Çavdar'ın "*Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*" isimli eserinde İsmet İnönü ve Adnan Menderes Döneminde izlenen siyasi politikalar ve dünyada olan siyasi gelişmelerin Türkiye üzerinde olan etkileri ele alınmıştır.

Taner Timur'un "*Çok Partili Hayata Geçiş*" isimli eserinde İsmet İnönü Döneminde çıkan İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri incelenmiş, demokratik bir hayata geçerken ülkenin nasıl sancılı bir dönemden geçtiği anlatılmıştır.

Yine ülkede yaşanan demokratik düzen ile ilgili olarak dönem içerisinde yaşanan demokratik çabalar ve iktidar-muhalefet ilişkisi üzerinde durulduğu Feroz Ahmad'ın "*Demokrasi Sürecinde Türkiye*" isimli eseridir.

İsmet İnönü döneminde olan siyasi gelişmeler ve demokratik sürece geçişteki yaşanan sorunları içeren Hikmet Bila'nın "*CHP 1919-2009*" isimli eseri de bu anlamda önem arz etmektedir.

Tüm bunların yanında İnönü döneminde kültürel alanda, özellikle dil ve tarih

alanında gerçekleştirilen politikalar açısından çok önemli bir kaynak, İnönü döneminin Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Ali Yücel'in açılışlarda ve TBMM de yaptığı konuşmalardır.

Aynı şekilde Demokrat Parti döneminde dünyadaki gelişmeler ve bu gelişmelerin Türkiye üzerindeki etkilerini Cem Eroğul'un "*Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*" isimli eseri bu dönemde yapılan değişikliklerin ülke üzerinde etkisini görmek amacıyla önem arz etmektedir.

İnönü döneminde, Atatürk'ün kültür politikaları doğrultusunda gerçekleştirilen politikalar ile ilgili bir diğer önemli kaynak Suat Sinanoğlu'nun "*Türk Hümanizmi*" isimli eseridir.

İnönü döneminin kültür politikaları ve İnönü döneminin siyasi hayatı ile ilgili olan bir diğer kaynak Şerafettin Turan'ın "*Türk Devrim Tarihi*" isimli eseridir.

Yine İnönü döneminin kültür politikalarını anlayabilmek ve bunların uygulanışı için Hıfzı Topuz'un "*Dünya'da ve Türkiye'de Kültür Politikaları*" eserinden faydalanılmıştır.

Tüm bunların yanı sıra, konu ile ilgili telif ve tetkik eserlerden, arşiv belgelerinden, TBMM Zabıt Ceridelerinden ve dönemin basınından faydalanılmıştır.

GİRİŞ

Çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti'nde kullanılan dil üzerinde edebiyatın etkisi ile Farsça, dinin etkisi ile de Arapça hâkim olmuştur. Özellikle saray çevresinde oluşan bu durum zaman içerisinde günlük hayatında Türkçe konuşan halk ile sarayın birbirinden farklılaşması, uzaklaşmasına yol açmıştır. Yazı dilinde Osmanlıca'nın kullanılması bu farklılaşmayı ortadan kaldıramamış ve zaman içerisinde konuşma dili ile yazı dili arasındaki bu farklılığı ortadan kaldırmak amacıyla 18. yüzyıldan itibaren dilde sadeleşme çabaları başlamıştır (Levend, 1972: 82).

İmparatorluğu bir arada tutabilmek amacıyla uygulanan Osmanlıcılık politikası, bunu bir Osmanlı milleti yaratarak sağlamaya çalışmıştır. Bu politikanın mantığında Osmanlı Devleti'nde herhangi bir dinin ve ırkın önemi olmadığından homojen bir toplum yaratılmaya çalışıldığı söylenebilir. Etnik ve dini farklılıkların vurgulanmadığı Osmanlıcılık düşüncesinde bu topluma ortak bir tarih yüklemek zorunluluğu doğrultusunda bu toplumun tarihi Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren başlatılmıştır (Akçura, 1976: Önsöz).

Gerek dil ve gerekse de tarih alanındaki bu gelişmelerle birlikte ihmal edilen Türkçe ve Osmanlı'dan önceki Türk tarihi olmuştur.

Dilde sadeleşme çabalarının daha yoğun olarak yaşandığı dönemler olan Tanzimat ve II. Meşrutiyet Dönemlerinde özellikle Avrupa'da yayılan milliyetçilik anlayışının Osmanlı üzerindeki etkisi doğrultusunda gelişen bu çabalarda, gerek halkın ve gerekse de devletin, Osmanlı'da kullanılan halk diline yani öz Türkçeye eğildiği görülmektedir.

Bu dönemin edebiyatçıları da gittikçe ağırlaşan Osmanlı diline tepki göstermeye başlamış ve eserlerinde Arapça ve Farsça sözcüklerin az olduğu daha sade bir dil kullanmaya gayret etmişlerdir.

Dilde sadeleşme çabalarının daha yoğun olarak yaşandığı dönemler olan Tanzimat ve II. Meşrutiyet Dönemlerinde, özellikle Avrupa'da yayılan milliyetçilik anlayışının Osmanlı üzerindeki etkisi doğrultusunda gelişen bu çabalarda, gerek halkın ve gerekse de devletin, Osmanlı'da kullanılan halk diline yani öz Türkçeye eğildiği görülmektedir. Osmanlı diline geçen her kelime dilde karışıklık yaratmıştır. Bütün bunlara rağmen Osmanlı dil için lügat hazırlanmamış, başka dillerden alınan kelimeler yapısı ile oynanıp Osmanlıca'ya uyarlanarak kullanılmış ve bunun neticesinde dilde bir karışıklık meydana gelmiştir. Dilde olan bu karışıklık arttıran etkenlerden birisi de halkın bu sözcükleri kendi yöresine ait şiveyle kullanması olmuştur (Aydemir, 2016: 244).

Bu dönemin edebiyatçıları da gittikçe ağırlaşan Osmanlı diline tepki göstermeye başlamış ve eserlerinde Arapça ve Farsça sözcüklerin az olduğu daha sade bir dil kullanmaya gayret etmişlerdir. Şinasi ve Agâh Efendi çıkardığı gazetelerde sade bir dil kullanmış ve dilde sadeleşme konusunda etkin rol alan kişiler olmuşlardır (Duman, 2002: 110- Levend, 1972: 83). Her ne kadar Tanzimat döneminden Cumhuriyet'e kadar dil ve yazının değişmesi gerekliliği savunulsa da bu konuda pek yol alınamamıştır. İsmail Gaspiralı'nın Kırım'da çıkardığı Tercüman Gazetesi'nde sade ve akıcı bir Türkçe kullanması bu süreci oldukça hızlandırmıştır.

Özellikle II. Meşrutiyetin ilanından sonra gerçekleştirilen yenileşme hareketleri özellikle edebiyat ve dilde kendisini göstermiştir. Örneğin II. Meşrutiyet döneminde bir alfabe değişikliği gündeme geldi ise de bu uygulama alanına dökülememiştir. Bu dönemdeki çabalarda, 1911'de kurulan Türk Yurdu Derneği ve aynı yıl yayın hayatına başlayan Türk Yurdu Dergisi önemli bir yere sahiptir. Dergi, yayıma başladığı dönemden itibaren dilde sadeleşme konusunda birçok yayında ve çalışmalarda bulunmuştur. Bu dönemde kurulan cemiyet ve derneklerle birlikte, halkın kullandığı öz Türkçe'nin kullanımı etkin hale getirilmeye çalışılmıştır (Gürsoy, 2008: 104).

Atatürk dönemi Türkiye'sinde ise; halkın kullandığı dil ile yazı dili arasındaki farklılığın, okur-yazar oranının düşüklüğünün nedenlerinden birisi olması dolayısıyla, özellikle bu problem üzerine yoğunlaşıldığı görülmektedir.

Bu doğrultuda Mustafa Kemal Paşa'nın yönlendirmeleri ile alfabe konusu ilk kez 1923 yılında gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi'nde gündeme gelmiştir. Şubat 1923'te toplanan bu kongrede İzmir'de Nazmi adında bir işçi Latin harflerinin kabul edilmesi için kongreye bir önerge sunmuştur. Fakat kongrede başkanlık yapan Kazım Karabekir, Latin harflerinin kabulü meselesini, Avrupa'nın bizi bölme girişimi olarak değerlendirmiş ve Avrupalıların bizi İslam âleminden koparmaya çalıştığını iddia etmiştir. Hatta bu konunun bu kongreyle bir alakası olmadığını iddia ederek önergeyi reddetmiştir. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nin 5 Mart 1923 tarihinde çıkan sayısında verdiği demeçte ise, Latin harflerinin kabul edilemeyeceği, bu girişim ile İslam âlemiyle karşı karşıya gelineceği ve bunun bir felaketle sonuçlanacağını söylemiş ve bu sebeplerden kaynaklı, Latin harflerinin kabulü düşüncesinden vazgeçilmesi gerektiğini savunmuştur. Kazım Karabekir'in gösterdiği bu olumsuz tutum, hem kongreden sonra başlayacak olan tartışmaların öncüsü olmuş ve hem de dil ve alfabe değişikliği konusunda bekleme kararı alan Mustafa Kemal Paşa'nın bu kararının ne kadar doğru olduğunu da göstermiştir (Uluskan, 2010: 191).

Bununla birlikte, İzmir’de yapılan kongreden sonra Türkiye Cumhuriyeti’ni uluslaştırmak yolunda atılacak olan alfabe değişikliği fikri, Mustafa Kemal Paşa’nın düşüncelerinde yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu noktada, yazı dili için en uygun alfabenin Latin alfabesi olduğuna kanaat getiren Mustafa Kemal Paşa, bunun için çalışmalara başlanması talimatını vermiştir. Kur’an dilinin Arapça olmasından dolayı olayın boyutunu dini seviyeye taşıyanlar vasıtasıyla bu çalışmalar eleştiriler almış, fakat yine de bu durum harf inkılabının yapılmasını engelleyememiştir. 1928 yılında Latin harflerinin kabulü ile yoğunlaşan bu tartışmalara Türkçü Düşün Okulu’nun ileri gelen dil ve tarih uzmanları da katılmış ve Latin harflerinin kabulüne karşı çıkmışlardır. Batılılaşmak uğruna ulusal değerlerden vazgeçilmesinin, ulusal yapının bozulması demek olduğu fikrini savunmuşlardır (Berkes, 2003: 548).

Bu eleştirilerle birlikte, dildeki yetersizlik kavramlarda anlam karışıklığına yol açmış, sosyal ve yasal alanda ortaya çıkan sorunlarda, bu değişiklik için bir neden teşkil etmiştir. Bir bakıma, ulusal bir toplum yaratmak için dilin dinden önemli olduğu gerçeği, daha da belirgin bir hal almıştır (Berkes, 2003: 550). Bu konuda Atatürk harf değişikliğinde hassas ve dikkatli davranmış, yaptığı dil ve dini devrimleri (Türkçe ibadet ve Kuran dilinin çevrilmesi) ortamın ve zamanın uygun olması, halkın bu duruma hazırlanması sonrası gerçekleştirilmiştir (Tongul, 2004: 129).

1943 yılında yayınlanan bir makalede, Atatürk’ün önderlik ettiği dil devriminin, sadece bir araç değiştirme ya da sözcük değiştirme işi olmadığı bu devrimin, bir çağ değiştirme olayı olduğu dile getirilmiştir. (Dündar, 1943: 6). Atatürk, Türkiye’de bir ulus-devlet yaratma çabasının ancak milletin eğitim ve kültür seviyesinin olabildiğince üst düzeyde tutulması ile mümkün olabileceğini öngörmüştür ve bu yüzden de dil devriminin yapılması gerekliliğini savunmuştur.

Harf inkılabı gerçekleşikten sonra artık sıra Türkçeleştirme çalışmalarına gelmiştir. Bunun gerçekleşmesi için ise çeşitli fikir akımları ortaya atılmıştır. Falih Rıfkı Atay, dil inkılabının başlamasındaki 3 akımı şu şekilde açıklamıştır:

1. *Sadeleştirme veya Türkçeleştirmeciler.*
2. *Bütün Türk lehçelerinden kelime ve ek alınmasını savunanlar.*
3. *Tasfiyeciler* (Atay, 1980: 473).

Falih Rıfıkı'nın kendisinin fikri ise sadeleştirmeci ve Türkçeleştirmeci olma yönündedir.

Atatürk ise Türkçeyi yaygınlaştırmak için hayatın her alanında Türkçeyi kullanmak gerektiğini vurgulamıştır. Türk dilinin başka alanlarda kullanılması için Türk dilini kendi benliğine kavuşturmak ve kendi özündeki güzellikleri ve zenginlikleri ortaya çıkarmak için bütün devlet kurumlarının dikkatli bir şekilde çalışması istenmiştir. (Türk Dil İnkılabı, 1983: 70). Yapılacak olan bu çalışmadan Türk dilinin kullanım alanlarının genişletilmesi gerektiği yorumu yapılmıştır. Atatürk'ün dil inkılabı yapmak istemesindeki amaçları; Türk dilini yabancı dillerinden boyunduruğundan kurtarmak, konuşma ve yazı dili arasındaki farklılığı ortadan kaldırmak ve Türk dilini öğretime paralel olarak eğitim hayatında da milli bir dil haline getirmek olarak sıralanabilir.

Türk dil devriminin en önemli nedenlerinden birisi de, Türk Ulusunu kendi özüne döndürme düşüncesidir (Altıncı Türk Dil Kurultayı, 1949: 71). Kültürümüzün başka kültürler arasında kaybolmasını engellemek için atılacak olan bu adım önemlidir. Millî bilincin ayakta kalabilmesi ve uyanık bulunması için dil ve tarih uğrunda çalışmak zorluğunda olduğumuzu ifade eden Atatürk her alanda kullanılan kelimelerin Türkçeye çevrilmesi mümkün olanların Türkçeleştirilmesi için çalışmalarda bulunulması direktifini vermiştir. Bunun hayata geçirilmesinin ilk adımı olarak, 1921 anayasasının 1923 değişikliğinde yapılan "Devletin resmi dili Türkçedir" ibaresi olmuştur. Türkçenin gerekli itibarı kazanması ve diğer alanlarda yaygınlaşması için bu ibarenin anayasamızda geçmesi yapılacak olan devriminin daha çabuk ilerlemesi ve daha kolay yol almasını sağlamıştır. (Bozdağ, 1998, s. 114-115).

Bu alanda yapılan en önemli atılımlardan biri, Atatürk'ün verdiği talimatla 12 Temmuz 1932 yılında başlangıçta Türk Dili Tetkik Cemiyeti adıyla kurulan Türk Dil Kurumu'dur. Cemiyetin kuruluş amacı; Türk dilinin güzelliğini, zenginliğini ortaya koymak, aynı zaman da Türkçe'nin dünya dilleri içerisinde yer almasını sağlamaktır. Türk Dil Kurumunun tüzüğünde kurumun görevleri arasında; Türk dilinin yabancı kurallar ve sözcüklerden temizlenmesi yönünde yapılan çalışmaların daha ileri düzeye taşınması, yazı ve konuşma dili arasındaki farklılıklar en aza indirilmesi ve milli bir dil anlayışının oluşturulması sayılmıştır. (Türk Dil Kurumu Ana Tüzüğü, Çalışma, Program ve İç Tüzüğü, 1943-Çotuksöken, 2006: 75)

Türk Dili Tetkik Cemiyetinin kurulmasıyla birlikte hızlı bir şekilde dilde sadeleştirme çabalarına başlanmış ve sözcüklerin karşılıkları çok hızlı bir şekilde araştırılmaya başlanmıştır. Türk Dil Kurumunun ilmi faaliyetlerini yerine getirebilmesi için çeşitli kollar kurulmuştur. 26 Eylül 1932'de yapılan I. Türk Dil Kurultayında bu gün yani 26 Eylül tarihi, Dil Bayramı olarak kabul edilmiştir. Türk dilini yabancı dillerden arındırma çabaları 1935 yılına kadar devam etmiş, bu tarihle birlikte eski heyecanını kaybetmiştir (Yalçın, 2010: 410).

Atatürk, 1 Kasım 1936'da Türkiye Büyük Millet Meclisinin V. Dönem III. yasama yılının açılış konuşmasında Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumunun geleceği ile ilgili olarak bu iki kurumun tarihin ve dilin karanlıklar içinde unutulmuş derinliklerini ve dünya kültüründeki yerini belgelerle ortaya koydukça sadece Türk milleti için değil ilim alemi içinde dikkat çeken kutsal bir görev yaptıklarını ifade etmiştir (TBMM Z.C, 1936: 4-5).

Atatürk'ün görüşleri doğrultusunda, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu akademik çalışmalar yapan bir kuruma dönüştürülmüştür. Bu dönemde Türk dilinin kökeninin araştırılması amacıyla Güneş Dil Teorisini ortaya atılmıştır (Yıldızlı, 2017: 45).

Bu tez, Atatürk'ün yerli ve yabancı yazarları eserlerinde gördüğü noktaları, kendi düşünceleri ile birleştirmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

Örneğin; 1935 yılının sonlarına doğru Viyanalı Dr. Hermann F. Kivergitsch, Fransızca olarak yazdığı 41 sayfalık basılmamış bir çalışmasını Atatürk'e göndermiştir. "La Psychologie de Quelques Elements des Langues Turques" (Türk Dillerindeki Kimi Ögelerin Psikolojisi) isimli bu eser, sosyolojik ve antropolojik çalışmaları anlatmaktadır. Bu çalışmada, Türk, Moğol, Mançu, Tunguz dilleri ile Fin, Macar, Japon, Hitit dilleri arasında bir bağlantı olduğunu ortaya çıkaracak delilleri değerlendiren Hermann F. Kivergitsch'in eserinde anlattığı ana düşüncesi ise Türk dilinin dünyada esas dil olduğu ve dünyadaki diğer dillerdeki kelimelerin birçoğunun Türkçe'den türemiş olduğudur (Şahin, 2011).

Güneş Dil Teorisi, etimolojik ve telaffuz bakımından Türkçe'nin ilk dil olduğunu Hitit, Sümer gibi uygarlıkların kullandıkları dilin Ön-Türkçe olarak kullandığını açıklamaya çalışırken ortaya atılan bu tez hem Türkiye'de hem de dünyada olumsuz tepkilere yol açmıştır. Üçüncü Türk Dil Kurultayı toplandığında, bu konu ana başlık olarak ele alınmıştır. Üçüncü Türk Dil Kurultayı'na yabancı dil bilginleri de çağırılmış ve yapılacak olan bu kurultayın temel konusunun Güneş Dil Teorisi olduğu duyurulmuştur

(Ulus, 1936). 24-31 Ağustos 1936'da başlayan Üçüncü Dil Kurultayında daha önce dile getirilen, Güneş Dil Teorisi üzerinde durulmaya başlanmıştır. Kurultaya aralarında Dr. Kıvergitsch'in de bulunduğu çok sayıda yabancı bilim adamı katılmıştır. Bunlar arasında Prof. Dr. Gies, Prof. Dr. M. J. Deny, D. Ross, Dr. Bombaci, Dr. Bartalini, Prof. Dr. G. Németh, Prof. Dr. M. Zajanczkowski, Prof. Dr. Samoiloviç gibi tanınmış Türkologlar da bulunmuştur. (Akalm, 2005, s. 87-88) .

Dil kurultayından 1938 yılına kadar dilin hangi kökten geldiğine dair birçok bilimsel değeri olmayan çalışmalar yapılmıştır. Hatta 1938 yılına kadar 25 kitap yayınlanmış fakat Atatürk'ün ölümünden sonra bilimsel değeri olmayan bu çalışmalar durmuş ve artık Güneş Dil teorisi güncelliğini yitirmiştir (Coşar, 2002: 110).

Milli kültür oluşturmak için dil alanında yapılanların yanında tarih alanında önemli çalışmalar yapılmıştır. Atatürk pek çok bilim adamı gibi bilimin dünyaya Orta Asya'dan yayıldığını düşünerek arkeoloji, antropoloji, etnoloji, etnografya, tarih ve coğrafya gibi bilim sahalarına ait araştırmaları destekleyerek, Türk kültürünün ve Türk Tarihinin kökenine inerek araştırılmasını istemiştir. Türk tarihinin tüm yönleri ile araştırılması düşüncesi doğrultusunda özellikle, İslamiyet'ten öncesi ve Osmanlı öncesinin ihmal edilen Türk tarihinin araştırılması üzerinde durulmuştur. Bu araştırmaları yapacak bir kuruma duyulan ihtiyaç doğrultusunda ise böyle bir kurum oluşturma gayreti içerisine girilmiştir (Gök, 2011: 14).

20. yüzyılın başlarında Asya'da yaşamış olan kavimlerin ve uygarlıkların incelenmesi ve bunların Turani bir ana soya dayandırılması bazı tarihçiler tarafından ortaya atılmıştır. Ortaya atılan bu tezler, Atatürk için tarih araştırmalarında önemli bir başlangıç noktası olmuştur (Tanyol, 1981: 143).

Sonuçta 1931 yılında kurulan Türk Tarih Kurumunun amacı şu şekilde belirlenmiştir; Türk Tarihi ile Türkiye tarihini ve bunlarla ilgili konuları incelemek ve elde edilen sonuçları her türlü yollarla yaymaktır. Kurum bu amacına erişmek için Türk tarih kaynaklarını inceler ve dergiler yayımlar. Türk tarihine ait kaynakları Türkçe'ye çevirir, kongreler düzenler ve toplantılar yapar ve tarihi aydınlatmaya yardımcı kaynak elde etmek için gereken incelemeleri yapar (Türk Ansiklopedisi, 1983: 268).

Tarih alanında yapılacak çalışmaları teşvik etmek amacıyla Atatürk tarafından ortaya atılan Türk Tarih Tezi'nin iki temel amacı bulunmaktadır. Türk ulusunu odak alan bir tarih yazarak, bir Türk ulusal kimliğinin yaratılmasına katkıda bulunmak, bu şekilde

Cumhuriyet'in temel amacı olan ulus-devlet yaratma sürecine tarihsel bir referans oluşturmak. Türklerin dünya uygarlıklarının gelişiminde önemli bir yere sahip olduğu tezini kanıtlayarak Türkiye Cumhuriyeti'nin meşruiyetinin tarihsel olgularca doğrulandığını göstermektedir. Bunun yanında Anadolu'yu sahiplenmek duygusu da bu tezin ortaya çıkmasının nedenleri arasında yer almaktadır.

Türk Tarih Tezi Türk Tarihinin öğrenilmesi açısından yürütülen önemli bir proje olmuştur. Türk Tarih Tezi, tarih alanında yapılan çalışmalara ve arkeolojik kazılardan elde edilen vesikalara dayandırılmıştır. 1937 yılında toplanan İkinci Türk Tarih Kongresi'nde Türk Tarih Tezi yabancı bilim adamlarına sunulmuş bu kongre komisyonlarının genel toplantılarında geçen ifadelerle göre, Türk Tarih Tezi evrensel bir boyut kazanmıştır. Türk Tarih Tezi'nin kabulü ile milli tarihimiz dünya nazarında gerçek karakterini kazanması ve Türkleri medeni milletlerden ayırmak isteyen ve ikinci sınıf insan muamelesi yapmak isteyenlerin fikirleri de çürütülmeye çalışılmıştır (Karal, 1984: 164).

Türk Tarih Kurumu, tarihi bilgilerin yanı sıra, yaptığı faaliyetler hakkında da bilgi vermek amacıyla Belleten isimli dergiyi çıkarmıştır. Atatürk'ün bizzat adını verdiği 1937 yılında yayın hayatına başlayan, Derginin amacı, 1 Ocak 1937 de çıkardığı ilk sayının önsözünde şu şekilde belirtilmiştir: “...Kurum namına bir mecmua çıkarmayı ve bu mecmuada tarihe, Türk tarihine ait hakikatleri ortaya koymayı, bu alanda yapılan çalışmaların sonuçlarını ilim ve tarih severlerin tetkik ve tenkit gözlerine arz etmeyi düşünmüştür. ...çalışma programımıza dahil bulunan mevzular ehemmiyetlerine göre tasnif edilirken mekteplerimizde tarih tedrisatına ilmi hakikatlere uygun yeni bir istikamet vermek. ...Kurum, tarihle uğraşanları haberdar etmek ve faydalandırmak maksadıyla neşriyat işine 1935-1936 yılı çalışma programında esaslı bir yer ayırmayı muvafık gördü ve böylece mecmua işini tahakkuk ettirmek zamanı geldi...” (Belleten, 1937: 2).

Yine kurum tarafından çıkarılan bir başka dergi de Belgeler isimli bir dergidir. Bu dergi de Türk Belgeliğindeki (arşivleri) belgeleri açıklamalı olarak yayınlar.

Türk tarihi araştırılırken arkeolojik kazıların yapılması, araştırılan döneme ışık tutmak açısından önemli rol oynamıştır. 22 Ağustos 1935 yılında kurumun kendi imkanları ile başlattığı ilk kazılar, Ankara yakınlarında Gavurkale, Ahlatlıbel, Karalar ve Alacahöyük'te gerçekleştirilmiştir. Bu kazılardan çıkan arkeolojik eserlerin sergilenmesi Atatürk'ün direktifleri ile kurulan müzeler vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir (Öztaş, 2009: 105).

1937 yılına kadar yapılan kazı çalışmalarının sonuçları 1937'deki Türk Tarih Kongresi'nde Afet İnan tarafından açıklanmıştır. Afet İnan bu kazıların, karanlıkta kalmış olan tarihi devirleri aydınlatacağını ifade etmiştir (İnan, 1944: 39).

Atatürk, kültür varlıklarının sergilenmesi amacıyla müzecilik faaliyetlerine de girişmiş ve 14 Ağustos 1923 tarihli hükümet programında bu konu geniş çaplı olarak ele alınmıştır. Yapılan çalışmalardan sonra Arkeolojik buluntuların sergilenmesi için Arkeoloji müzeleri, giyim süs eşyası gibi bulunan kalıntıların sergilenmesi için Etnografya müzeleri açılmıştır. Bu şekilde belli standartlara ulaşan müzeler, Türk eğitim ve sanatına katkıda bulunmaya başlamıştır (Tüzün, 1988).

Türk dil ve tarihine hizmet etmek maksadıyla kurulması düşünülen ve adını bizzat Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk'ün verdiği Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin kurulmasına dair kanun tasarısı 20 Mayıs 1935 tarihinde TBMM'ne sunulmuştur (CCA, 30.18.1.2.54.40.15, 20.05.1935). Bu tasarı, 14 Haziran 1935'de Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilmiş ve Resmi Gazete'de yayınlanarak Fakülte'nin kuruluşu tamamlanmıştır. DTCF'nin kuruluşuna dair TBMM'de yapılan toplantı sırasında Saffet Arıkan bu fakültenin kuruluş amacını şu sözleri ile açıklamıştır: Atatürk'ün çalışmaları neticesinde dil, tarih, coğrafya ve arkeoloji bilgileri için Ankara'da bu ilimleri öğretecek bir fakülte açılmasına karar verilmiştir. Bu fakülte bu ilimleri öğretecek, üretecek ve gerçek hakikatleri dünyanın gözü önüne sermeye çalışacaktır (TBMM Z.C, 1935: 189).

Bu dönemde bahsedilmesi gereken kurumlardan biri olan ve II. Meşrutiyet döneminde kurulan Türk Ocakları, Türklerin ulusal terbiye, bilimsel, sosyal ve ekonomik düzeylerini geliştirmek, Türk ırk ve dininin olgunlaşması için çalışmak amacıyla kurulmuş olmakla birlikte, Cumhuriyet'in ilanından sonra milliyetçi, dinci, ırkçı ve Turancı fikirler güden kişilerin yeri haline gelmiştir (Topuz, 1998: 54). Bir zaman sonra saltanata özlem çekenlerin de Türk Ocaklarına gelmeye başlaması ile Ocak artık bir muhalefet merkezi haline gelmiş ve bu gerekçelerle kapatılmasına karar verilmiştir.

10 Nisan 1931'de Türk Ocakları kapatılmasından sonra onun gerçekleştirilmesi gereken kültürel faaliyetleri bir başka kurumun yürütmesine ihtiyaç duyulmuş ve bu ihtiyaç doğrultusunda Halkevleri kurulmuştur. Belki de Halkevleri, Türk Ocaklarının misyonunu devam ettirecek bir kurum olarak görüldüğünden, Türk Ocaklarına ait mallar

halkevlerine bırakıldığı gibi Türk Ocağı binası olarak inşa edilen bina da Halkevine verilmiştir. (Çavdar, 1974: 879).

Atatürk'ün kültür politikaları içinde attığı önemli adımlardan biri olan Halkevleridir. İnkılapların devamlılığı için güçlü bir kuruma duyulan ihtiyaç doğrultusunda kurulan Halkevlerinin kurulma kararı, Cumhuriyet Halk Fırkasının 10-18 Mayıs 1931 tarihleri arasında toplanan 3. Kurultayında alınmıştır.

Halkevleri 19 Şubat 1932'de Cuma günü görkemli bir törenle açılmıştır. Aynı anda 14 ilde Halkevi açılmış ve her ile bir temsilci gönderilmiştir. Ankara'daki açılıшта Recep Peker, halkevlerinin önemini belirten bir konuşma yapmış, Recep Peker'in konuşmasını, halkevlerinin kuruluşunda büyük emeği geçen Aydın Mebusu Reşit Galip'in konuşması takip etmiştir. Reşit Galip konuşmasında, halkevlerine neden ihtiyaç duyulduğunu ve halkevi talimatnamesindeki maddelerden nelerin anlaşılması gerektiğini geniş bir şekilde açıklamıştır. Recep Peker 19 Şubat 1932'de Ankara Halkevini açarken verdiği söylevinde halkın tek bir çatı altında toplanması ve itinalı bir kültür çalışması içinde milli birliğe yükseltilmesinin hedeflendiğini ifade etmiştir. Halkevlerindeki amacın ise milli şura sahip birbirini anlayan ve seven bir halk kitlesi oluşturmak olduğunu dile getirmiştir. (Kaplan, 1974: 133-135).

Halkevlerinin başlıca amaçları; Türk milletini yeni ülküler etrafında toplamak, halk arasında kültür ve düşünce birliğini sağlamak, Atatürk devrimlerinin benimsenmesini gerçekleştirmek, Cumhuriyetin kültür atılımını yapmak, kır-kent ve köylü-aydın ikiliğini ortadan kaldırmak olarak özetlenebilir. CHP'nin desteğinde örgütlenen Halkevlerinin çalışmaları, dokuz şube halinde düzenlenmiştir. Bu şubeler; Dil-Edebiyat, güzel sanatlar, temsil, spor, sosyal yardım, halk dersaneleri ve kursları, kütüphane ve yayın, köycülük, tarih ve müze kollarıdır. Bu şubeler, halkevlerinin açıldığı bölgelerin ihtiyaçlarına göre belirlenmiş ve illerde hangi alanda faaliyete ihtiyaç duyuluyorsa o alanlarda faaliyet gösteren şubeler açılmıştır.

O dönemde, kültürel kalkınmanın heyecanı, ekonomik bunalımın sıkıntılarını geri plana atmıştır. Böyle olumlu bir hava içinde halk kitleleri halinde Halkevlerine koşmuştur. Kültürel bir açlık içinde olan halkın bu açlığın giderilmesi için Halkevleri yoğun bir çalışma dönemine girmiştir (İnan M. R., 1974: 103).

Bağımsız bir milletin dilinin, tarihin ve edebiyatının yabancı unsurlardan, onların tesirinden kurtulması gerekmektedir. Bu alanda çalışma yapmayı kendine görev edinmiş

olan Halkevlerinin bu çalışmaları sonucu dil alanında sağlanan başarı, kendisini tarih alanında da göstermiştir. Tarih kolunun bünyesinde çıkarılan dergilerde dünya tarihi içerisinde Türk tarihine de yer verilmiştir. 1932'den 1950'ye kadar geçen sürede şube içerisinde bütün yapılan icraatlar, bu amaca yönelik olmuştur. Milli dilin, edebiyatın ve tarihin sağlam temeller üzerine oturtulması için gayret gösterilmiştir.

Dil-Edebiyat ve Tarih kolu üzerine düşen görevi başarıyla yerine getirmişlerdir. Birçok halkevinin çeşitli konularda yayımladığı kitaplardan meydana gelen zengin kütüphaneler oluşturulmuştur. Yine bu kolun önemli faaliyetlerinden bir diğeri de hemen her vilayette çıkarılan halkevi dergileri olmuştur. Genel merkezi Ankara'da olan Ülkü dergisi ve İstanbul'da Yeni Türk dergisi bunların arasında en önemli olanlarıdır. Yayınlanan dergiler kültür inkılabının yurdun her köşesine yayılmasına katkıda bulunmuştur (1932-1935 Halkevleri, 1937: 18).

Halkevleri çalışma yönetmeliğinde dergilerde çevreye faydalı olarak yazılan yazıların yanı sıra o yerin tarih, sanat ve kültür özelliklerini tanıtan yazılara, manevi kültür ve mirasına da yer verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. (Halkevleri Yönetim ve Çalışma Yönetmeliği, 1966, s. 16).

26 Eylül 1932 de ilan edilen Dil Bayramı etkinliklerinin halkevleri bünyesinde yapılması kurumun bir diğer faaliyetidir. (1932-1942 CHP Halkevleri ve Halkodaları, 1950, s. 13).

1935 yılına bakıldığında illerde bulunan halkevlerinde genel olarak, ulus bilincini kazandıracak tören ve dil bayramı kutlamaları düzenlenmiş, Türkçe dil öğretimi yapılmış bölgenin ve ilin tarihi ve folklorü hakkında incelemelerde bulunulmuş ve tarihsel vesikalar açığa çıkarılmış, aynı zamanda bunların korunması sağlanmıştır. Dil konusunda köylerden yeni kelime, atasözü toplanmıştır. Bölgenin dil ve tarihi hakkında her türlü çalışmalara yer verilmiştir. Örneğin: Ankara Halkevinde dil bayramları kutlanmış, tarihi eserler ve anıtların korunması için konferanslar verilmiş ve kitap neşriyatları yapılmıştır. Antalya'da, yöreye ait türküler ve terimler toplanıp Türk Dili araştırma kurumuna yollanmış, dil bayramı kutlanmış, tarihi yerlere ait geziler düzenlenerek konferanslar verilmiştir. Bilecikte, 15 konferans verilmiş, Ulusum ve Ülküm, Geceler adında iki eser çıkarılmıştır. Diyarbakır'da, Diyarbakır folklorüne ait bir kitap çıkarılmış, 20 konferans ve 50 söylev verilmiş, Türkçe bilmeyen köylülere türkçe öğretmek ve bilenlere yurt bilgilerini artırmak için çalışmalarda bulunulmuş ve bununla ilgili ödüllü bir müsabaka düzenlenmiştir.

Elazığ'da, dil ve tarihle ilgili 51 konferans verilmiş, 3000 köy isminin Türkçe karşılıkları bulunmuştur. Giresun'da, Dil bayramı çok kalabalık bir toplantıyla kutlanmış ve bu toplantı da Orhun kitabeleri konulu bir konferans verilmiştir. Aydın'da yörük köyelerine geziler yapılarak söz dizimi toplanmış ve bu çalışmadan dolayı TDK'dan teşekkür kazanılmıştır (CCA, 490.1.0.0.1005.880.2, 1935).

Halkevleri, tarih ve dil ile ilgili işlerin millî varlığın temeli olduğu görüşünden hareketle, bünyelerinde tarih arşivleri oluşturmuş, yörelerindeki tarihi eserleri toplamış ve kuruldukları bölgelerde Türk dili ve tarihi ile ilgili elde ettikleri bilgileri ilgili kurumlara göndererek Türk dili ve tarihine katkıda bulunmuşlardır.

BÖLÜM I

1. İSMET İNÖNÜ DÖNEMİ DİL VE TARİH POLİTİKALARI

1.1. DÖNEMİN SİYASİ ORTAMI

10 Kasım 1938'de Atatürk'ün vefatının hemen akabinde TBMM toplanmış ve cumhurbaşkanlığı için yapılan oylamada, 348 oyun tamamını alan İsmet İnönü Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. CHP'de, Atatürk'ten sonra potansiyel bir güce sahip olan İnönü'ye ordu da bağlıydı ve bu süreçte de arkasında durmuştu. Bu durum sandıktan böyle bir sonucun çıkmasında etkili olmuştur (Bila, 2008: 75).

İnönü, göreve başladıktan yaklaşık 4 ay sonra 6 Mart 1939'da İstanbul Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada, Atatürk'ün de hayali olan çok partili yaşama geçileceği sinyallerini vermiştir (Toker, 1970: 15-20). Ayrıca 29 Mayıs 1939'da CHP beşinci olağan kongresini toplamış ve bu Kongrede, Partinin tüzük ve programında bazı değişiklikler yapılmıştır. Tüzükte yapılan değişikliklerle Atatürk'e Ebedi Şef, İnönü'ye ise Değişmez Genel Başkan ve Milli Şef unvanı verilmiştir. Bu durum, İnönü'nün tüm yetkileri elinde tutma ve Partiyi tam anlamıyla kontrol etme, kontrolünde tutma girişimi olarak adlandırılabilir (Çavdar, 1999: 357).

İnönü Döneminde, Türkiye'nin iç ve dış politikasında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bunlardan birincisi İnönü'nün Türkiye'yi II. Dünya Savaşı'na sokmama çabasıdır (Aydemir Ş. S., 2000, s. 59). Bir diğer önemli gelişme, Atatürk'ün hayali olan Hatay'ın Türkiye'ye katılmasıdır. 23 Haziran 1939 tarihinde Ankara'da, Türkiye ve Fransa arasında Suriye sınırı ile Hatay'ın Türkiye'ye katılması konusunda yapılan anlaşmadan sonra, 29 Haziran 1939'da Hatay Millet Meclisi toplanarak Türkiye'ye katılma kararı almışlar ve 23 Temmuz 1939'da yapılan törenle de Hatay Türkiye'ye katılmıştır (Çavdar, 1999: 360).

II. Dünya Savaşı'nın ilerleyen aşamalarında İngiltere, Amerika ve Sovyetler Birliği Ocak 1943'te Türkiye'nin savaşa girmesini sağlamak için bir teşebbüs gerçekleştirmişlerdir. Yine aynı ay içerisinde Churchill Adana'ya gelerek İnönü ile görüşmüştür (Timur, 1991: 39; Çavdar, 1999: 371) Savaş uzadıkça Türkiye üzerindeki baskılar 1943'ün son aylarında artmaya başlamıştır. Bu duruma bir örnek, Tahran Konferansı'nda Churchill'in, Türkiye'nin savaşa katılma davetini reddetmesi durumunda,

İngiltere hükümeti artık Türkiye'nin toprak bütünlüğü ve boğazlardaki hakları konusunda ilgilenmeyeceğini açıklamasıdır. (Timur, 1991: 40).

Bütün bu olayların yanında, Naziler Doğu Avrupa'da hızla ilerlemiş, Kırım Türklerine uyguladıkları baskı ve tutumlar, Türkiye'de milliyetçi propagandaları arttırmış ve bu durum hoş karşılanmaya başlanmıştır. (Timur, 1991: 41) Almanya'nın I. Dünya Savaşı sırasında istifade ettiği Osmanlı'daki Turancı propagandalardan şimdi de II. Dünya Savaşı sırasında, onların aleyhine olmak üzere Sovyetler kullanmış ve Türkiye'yi yanına alabilmek için Türkiye'deki Turancılık akımına destek vermişlerdir (Koçak, 1986: 190). Bu dönemde Türkiye'de, Turancılık akımına destek veren Gökbörü, Orhun, Çınaraltı, Büyük Doğu, Türk Yurdu, Özleyiş gibi Türklerin İslamiyeti kabul etmeden önceki tarihleri ile ilgili isimler almış milliyetçi gruplar gizli derneklerde yaptıkları toplantılar ile örgütlenme faaliyetlerine girişmişlerdir (Karpat, 2012: 345).

Ekonomik olarak ülkeye bakıldığında ise bir taraftan savaşın kötü etkilerinden korunmaya çalışılırken bir taraftan da gündelik yaşam devam ettirilmeye çalışılmıştır (Toker, 1970: 26) 18 Ocak 1940 tarihinde, Milli Korunma Kanunu kabul edilmiş (Bila, 2008: 81; Çavdar, 1999: 381) ve bu kanuna dayanılarak önemli kararlar alınmıştır. Narh uygulaması sistemi, el koyma kararları, iş yükümlülüğü, özel teşebbüslere ait üretim araçlarına el koyma bu gibi kararlardandır (Çavdar, 1999: 384-Bila, 2008: 87).

Yine savaşın devam ettiği sıralarda ekonomik sıkıntılar artmış, bazı ürünler talebe cevap veremeyecek ölçüde azalmış, bu şekilde ekonomi de zorluk yaşanmış, 12 Kasım 1942'de Varlık Vergisi Kanunu çıkarılmıştır. Kanunun amacı; savaşın yarattığı ekonomik sıkıntıların yarattığı dengesizliklerin mali yükünü, dengeli bir şekilde ülkeye dağıtmak olarak ifade edilmiştir (Koçak, 1986: 367).

Savaş döneminin en önemli yasalarından biri de Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu olmuştur. ÇTK'nın en çok tartışılan maddesi ise 17. madde olmuştur. Bu yasa çiftçiyi toprak sahibi kılacak hükümler ve maddelere yer vermişti. Dönemin toprak zengini olan Emin Sazak ve Adnan Menderes bu teklife de karşı çıkmış olmakla birlikte bu yasa, 11 Haziran 1945 günü TBMM'de kabul edilmiş ve onay tarihinden sonraki ilk pazar gününün her yıl, Toprak Bayramı olarak kutlanması kararlaştırılmıştır (Bila, 2008: 95).

Bütün bu ekonomik gelişmelerden sonra parti içinde muhalif sesler çıkmaya başlamış, tek parti iktidarını eleştiren Adnan Menderes, Birleşmiş Milletler yasasında halkın kendi iradesi ile idareciyi seçmesi gerektiği ve bunun da milletin hürriyet ve

bağımsızlığını güçlendireceğini belirtmiştir (Karpat, 2012: 230). Adnan Menderes'in bu eleştirilerine CHP üyeleri çok sert tepkiler vermişlerse de Birleşmiş Milletler yasasına uyma isteği çok geçmeden bu seferde basının ele aldığı bir konu haline gelmiştir (Karpat, 2012: 230).

Birleşmiş Milletler yasası'nın kabulü tek partili sistemi ortadan kaldırmak için bir ortam hazırlamış ve bu anlamda muhalefeti de halkın desteğini alma konusunda cesaretlendirmiştir (Karpat, 2012: 232).

Bu arada İnönü de 19 Mayıs 1945'teki söylevinde çok partili yaşama geçileceği sinyali vermiştir. Bu açıklama TBMM'de ve basında muhalefetin daha fazla açığa çıkmasına sebep olmuş bu durum da çok partili hayata geçilmesi gerektiğinin bir göstergesi olmuştur (Çavdar, 1999: 402; Bozdağ, 1997: 17).

7 haziran 1945 günü TBMM'de CHP grubundan dörtlü önerge verilmesi muhalefeti iyice belirginleştirmiştir. Önerge sahipleri, savaşın bitmesi ile toplumun demokrasiye hazır hale geldiğini, TBMM'de artık birden fazla partiye yer verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu sebeplerin yanında parti tüzüğü ile bazı kanunlarda değişiklik yapılmasını önermişlerdir. Bu önerge kabul edildiği takdirde, ülkenin siyasi hayatının köklü bir değişikliğe gideceği ifade edilmiştir (Karpat, 2012: 233-Bila, 2008: 98).

Dörtlü Takrir adıyla bu önergeyi imzalayanlar İzmir Milletvekili Celal Bayar, Aydın Milletvekili Adnan Menderes, İçel Milletvekili Refik Koraltan ve Kars Milletvekili Fuat Köprülü olmuştur. (Eroğul, 1998: 30). Önerge 7 saatlik sert tartışmalar sonunda reddedilmiştir (Karpat, 2012: 233- Eroğul, 1998: 30).

Önergenin reddedilmesinden sonra Adnan Menderes ve Fuat Köprülü, Vatan Gazetesinde hükümeti ölçüsüzce eleştirmişlerdir. İşledikleri konular; insan hak ve hürriyetlerinin güvenceye bağlanması ve antidemokratik hükümlerin kaldırılması vb. noktalardır (Eroğul, 1998: 31; Çavdar, 1999: 410; Ahmad, 1996: 26). Nihayetinde, partide disiplini bozdukları gerekçesi ile muhalifler ihraç edilmişlerdir. Bu kararın parti tüzüğüne aykırı olduğunu savunan Refik Koraltan da ihraç edilmiştir. Daha sonra Celal Bayar'da TBMM'deki görevinden istifa etmiştir (Ahmad, 1996: 26). Bütün bu olayların yanında varlıklı bir iş adamı olan Nuri Demirağ'ın "Milli Kalkınma Partisi"ni kurması ile çok partili yaşama geçilmiştir. (Toker, 1970: 96)

Bunun yanısıra, bir muhalefet partisi kurma kararında olan CHP'den ihraç edilen vekiller de 7 Ocak 1946 günü Celal Bayar liderliğinde "Demokrat Parti" adı altında yeni

partilerini resmen kurulmuşlardır (Karpat, 2012: 239). Bu şekilde çok partili hayata geçilirken, 1946 yılında olağanüstü kurultayı yapılan CHP’de önemli kararlar almıştır. Bu kararlardan birisi de İnönü’nün kendi verdiği önergeyle “Değişmez Genel Başkan” ünvanının kaldırılması olmuştur (Timur, 1991: 53).

Atatürk, cumhuriyet ile birlikte birçok değişikliği de gerçekleştirmiş, İnönü ise bu yapılan inkılapları devam ettirmek için bu doğrultuda çalışmaları devam ettirmiştir. Bu süreçte, 1939’ların sonunda patlak veren İkinci Dünya Savaşı, ülkede ekonomik sıkıntıların yanında sosyal ve kültürel açıdan da sıkıntılara yol açmış olmakla birlikte bu dönemde İnönü’nün uyguladığı eğitim ve kültür politikaları onun inkılapçı bir karakterinin bir göstergesi olmuştur.

1.2. HÜMANİST KÜLTÜR POLİTİKALARI VE HASAN ALİ YÜCEL

Hümanizm, insanı hedef alan bir düşünce hareketidir (Yaprak Dergisi, 1949: 12). Hümanizm hareketleri eski Yunanlılarda başlayıp Avrupa’ya yayılmıştır. Bu akım Avrupa’da ancak Rönesans Döneminde kiliselere karşı olan bağımlılık sona ermeye başladığında ortaya çıkmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu’nda ise hümanizm anlayışı Avrupa’dan daha önce benimsenmiş ve uygulanmıştır. Osmanlı, özellikle din başta olmak üzere tüm unsurlara gösterdiği hoşgörülü ve adil tavır bunun göstergesidir. Batıyı ve baticılık kavramını ele aldığından hem Cumhuriyet hem de Osmanlı döneminde bir tartışma konusu olan Hümanizmin amacı; dinden bağımsız bir kültür geliştirmek, insana eğitim yoluyla olgunlaştırmak ve insan ile doğa arasında bir anlayış yaratmayı amaçlamıştır. Bu anlayışın benzeri ise Osmanlı’da batılılaşma sürecindeki reform çalışmalarıyla birlikte güçlenmeye başlamış Cumhuriyet dönemine geldiğinde ise laisizm doğrultusundaki çalışmalar ile en üst düzeye gelmiştir. Özellikle egemenliğin dini bir kurumdan alınıp halka verilmesi bu anlayışın amaçları doğrultusunda yapılan çalışmaya örnektir. Reformlar sürecinde yapılan hümanizm anlayışı zaman içerisinde olan bir gelişme ile değil toplumun en üst tabakasından en alt tabakasına aşılama yapılarak verilmeye çalışılmıştır (Durgun, 2015: 6).

Türkiye’deki Hümanist kültürün en önemli baskın kurumlarından biri, 1932 yılında açılan Halkevleri ve onun taşradaki örgütlenmesi olan halkodaları olmuştur (Şeker, 2011, s. 20).

İnönü döneminde hümanizm politikasının uygulamaları doğrultusunda, hümanist anlayışa zarar verdiği için Türkçü ve Turancı akımlar engellenmeye çalışılmıştır. 1944’te

Türk milliyetçiliği faaliyetleri zararlı olarak kabul edilmiştir. Bu faaliyetleri gösterenler arasında Nihal Atsız, Orhan Şaik Gökyay, Zeki Velidi Togan ve Alparslan Türkeş'in de bulunduğu yirmi üç Türkçü “*gizli cemiyet kurmak, nizam düşmanlığı yapmak ve hükümeti devirmeye çalışmak*” gibi suçlamalarla tutuklanmış ve bazıları ise hüküm giymiştir. Bu olay, Türk siyasi hayatında “ırkçılık-turancılık” davası olarak geçmiştir (Çetin, 2000: 318). Belki de hümanizmin komünizm ile özdeşleştirilmesi ve komünizmin beşinci kolu olarak düşünülmesi bu olayların sebebi olmuştur (Akkaya, 2012, s. 7).

Dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Ali Yücel ve çalışma ekibi, eğitimde Türk Hümanizmini benimsemiş ve daha önceden sadece hümanizm olarak bilinen kavram artık Türk Hümanizmi olarak kabul edilmiştir. Liselerde, Latince ve Yunanca dersleri verilmeye başlanmış, halkevleri ve halkodaları vasıtası ile hümanizm politikası yayılmak istenmiştir. Hümanizm politikası ile Batı medeniyeti ile ortak bir tarih kültürüne sahip olduğu anlayışı benimsetilmek istenmiş, tarihin merkezi olarak Anadolu kabul edilmiş Batı uygarlığının bu topraklardan yayıldığı yorumu yapılmıştır (Bolat, 2012: 239; Durgun, 2015:14). Benimsenen bu hümanist anlayış, hem dil ve hem de tarih kongrelerinde ve yine aynı zamanda milli eğitim şuralarında da sık sık dile getirilmiştir. Bu dönemde toplanan kongrelerde sunulan bildiriler çoğunlukla hümanist görüşü yansıtmış ve ders kitapları da bu görüşe göre şekillenmiştir. Bunun benzeri bir durum Türk Tarih Tezi için de geçerli olmuştur. Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, hümanist anlayışın geleceğinin liseler tarafından oluşturulacağını belirtmiş ve diğer birçok ülkede ikinci bir dil olarak Latince ve Yunanca öğretildiğini belirtmiştir. Bu düşünce doğrultusunda, 1940-1941 ders yılı başından itibaren Ankara Atatürk Lisesi, Ankara Kız Lisesi ve Galatasaray Lisesi olmak üzere üç lisenin de birinci sınıflarına klasik şube açılmış bu şubelerde ise diğer yabancı dillerin yanında Yunanca ve Latince öğretilmeye başlanmıştır (Giorgetti-Batır, 2008 :42). Bu iki dilin öğretilmesiyle klasik eserler anlaşılabilir, Batı medeniyeti daha anlaşılır bir hal almış olacaktı.

1.2.1.Hümanist Kültür Politikaları Doğrultusunda Dil Alanında Yapılan Çalışmalar

Bu dönemde kültür alanında izlenen politikalarda Hasan Ali Yücel büyük bir rol oynamıştır. Köy Enstitülerinin açılması dünya klasiklerinin Türkçeye çevrilmesi kültür alanında gerçekleştirilen önemli etkinliklerdendir (Karpata, 2012: 455).

Dil üzerine yapılan sadeleşme çabaları aydınlar tarafından genel olarak doğru bulunmamış dilde daha hoşgörülü bir politika izlenmesi gerektiği ve Türkçeye

çevrilebilecek terimlerin çevrilmesini ancak Türkçe karşılığı bulunamayan terimlerin olduğu gibi kabul edilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Sinanoğlu, 1980, s. 93).

Hasan Ali Yücel batının eğitimde kullandığı temel kaynakların Türkiye’de okutulmasını istemiştir. Hümanist anlayışı ülkede yerleştirebilmek için Batıdan gelecek olan eserleri Türkçeye tercüme etmek maksadı ile Tercüme Bürolarını kurdu muştur. Tercüme büroları kurulduktan sonra geniş çaplı tercüme faaliyetlerine yer verilmiştir. Eserlerin Türkçe’ye çevrilmesiyle Batıyla bütünleşme sağlanacağına inanan Hasan Ali Yücel, eski Yunan ile bağlantısı olmayan bir medeniyetin sağlam kalamayacağını da ifade etmiştir (Durgun, 2015: 15).

Açılan bu tercüme bürolarında hem dünya klasikleri Türkçeye çevrilmiş hem de farklı dillerde eğitim verilerek yapılan kültür çalışmalarına da bir hız kazandırmıştır. Tercüme bürolarında aynı zamanda batı müziği tercümelerine de yer verilmiştir. Tercüme bürolarından çıkan eserler ise topluma ulaştırılması maksadıyla Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır. Batı müziğinin yanında Doğu ve İslam eserlerinin tercüme edilip yayınlanması da hem batı hem de doğu kültürünün öğrenilmesi imkânını sağlamıştır. Yapılan bu çeviriler ve bunların ülke genelinde yaygınlaşması Halkevleri, Halkodaları ve Köy Enstitüleri aracılığıyla olmuş ve büyük bir hızla hümanizm fikri her yere yayılmaya başlamıştır (Şeker, 2011: 14). Hasan Ali Yücel, 2 Mayıs 1939 tarihinde Birinci Türk Neşriyat Kongresi’nde yaptığı konuşmada; Batı kültürüne uyum sağlamak ve Batı kültürünün bir uzvu olabilmek için Türkiye’nin eski ve yeni eserleri kendi diline çevirmesi gerektiğini ve Batılıların duyuş ve düşüncelerini benliği ile bağdaştırabilmek için bunun mecburi olduğunu söyleyerek tercümeğe verdiği değeri açıklamıştır (Yücel, 1993: 3-5)

Okur-yazar oranındaki düşüklük ve II. Dünya Savaşı’nın olumsuz etkileri, hümanist politikalar doğrultusunda bazı girişimlerin devlet eliyle yapılmasını gerektirmiştir. Örneğin, daha öncede belirtildiği üzere, tercümesi yapılan eserler topluma ulaştırılması için devlet tarafından dağıtımı sağlanmıştır (Akkaya, 2012: 8). Hasan Ali Yücel’in bakanlık yaptığı dönemde hızla aratan tercüme faaliyetleri, onun bakanlıktan ayrılması ile hızlı bir şekilde gerilemeye başlamıştır (Durgun, :17-18).

1946’ya kadar süren çeviri seferberliği bu dönemin ekonomik yapısının değişmesinden sonra yavaşlamış ve önemini yitirmiştir. 1950 yılından sonra bu bürolar yok olmaya başlamış tamamen kaldırılması ise 1966 yılında gerçekleşmiştir (Sinanoğlu, 1980: 93).

1940'tan 1946'nın sonuna kadar 496 yapıt Türkçe'ye çevrilmiştir. Bunlardan 109'u klasik Yunanca eserlerdir. Klasik çeviriler Türk kültürüne bir zenginlik kazandırmış ve dönemin etkin kültür politikaları içerisinde yer almıştır (Topuz, 1998: 66). Yapılan bu çeviri faaliyetleri neticesinde halkın kültür düzeyi yükselmiştir (Safa, 1970: 148).

1.2.2.Hümanist Kültür Politikaları Doğrultusunda Tarih Alanında Yapılan Çalışmalar

Atatürk'ün zamanında ortaya konulan milliyetçi anlayış doğrultusunda yapılan faaliyetler tarih alanında da kendisini göstermiştir. Ortak bir tarih bilinci oluşturmak ve Anadolu'yu bu bilincin merkezi yapmak, aynı zamanda Doğu medeniyetinin ne kadar ileri bir medeniyet olduğunu ve Batı medeniyetinin kaynağının da bu topraklar olduğunu kanıtlamak bu yönde yapılan faaliyetlerin temel amacı olmuştur. Bu faaliyetlerden beklentiler, Türk Tarih Kongrelerinde de dile getirilmiştir. 1943 yılında yapılan III. Türk Tarih Kongresi'nde sunulan bildirilerin bazılarında Atatürk dönemindeki tarih anlayışı savunulurken, Avrupa ile Türk ırkının benzerliği de ifade edilmiştir. 1948 yılında gerçekleştirilen IV. Maarif Kongresi'nde Türk Tarih Tezi de yoğun olarak incelenmiş, Sümer ve Hititlerin olduğu gibi, Selçuklu ve Osmanlı Tarihi'nin de önemsenmesi gerektiği vurgulanmıştır (Bolat, 2012: 239-240).

İsmet İnönü dönemi hümanist kültür politikaları, kendini gerek tarih alanında yapılan çalışmalarda ve gerekse de tarih öğretiminde göstermiştir. İnönü döneminde yapılan Türk Tarih Kongrelerinde sunulan bildiriler de dönemin tarih anlayışı hakkında bilgi vermektedir. Atatürk döneminde ortaya atılan, Anadolu'da ilk uygarlıkları kuran toplumların atalarının Türkler olduğu tezi yapılan kazılarla zayıflamakla beraber yine de aynı görüş sürdürülmeye çalışılmıştır (Şeker, 2011: 80-81).

İsmet İnönü Dönemi, hümanist bir anlayışa göre şekillenen ve milli bilinçten ayrılarak farklı bir yol izleyen hümanist tarih anlayışı çerçevesinde başlangıçta daha çok Helen ve dünya tarihine önem verilmekle birlikte sonraki yıllarda hümanist anlayıştan vazgeçildiği ve Atatürk Dönemi milliyetçilik anlayışına dönüş yapıldığı görülmektedir.

1.3. İSMET İNÖNÜ DÖNEMİ DİL POLİTİKALARI

İsmet İnönü Döneminde dil politikaları anlamında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Türk Dil Kurumu'nun Atatürk Döneminde özerk olarak kalması ilkesine İnönü Döneminde de özen gösterilmiş, ilim için çalışan kurumların siyasetten uzak durmaları sağlanmıştır. 9 Ocak 1940 tarihinde çıkan kararname de Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumunun

hiçbir şekilde parti menfaatleri için kullanılmayacaklarını bununla birlikte, bu kurumların yaptığı çalışmalara gerekirse maddi manevi destekte bulunulacağı belirtilmiştir.

Dahiliye vekaletinden Başbakanlığa giden ve 04.12.1939 tarihinde Devlet Yüksek Şurası Yüksek Reisliğine havale edilen evrakta Türk Dil Kurumu'nun menfaii umumiyeye hadim cemiyetlerden, yani kamu yararına çalışan bir dernek statüsünde sayılmasına karar verilmesi, (CCA, 30.18.1.2.89.126.17, 15.01.1940, bkz: Ek-1) bu kurumun dernek statüsünde kalacağını ve özerkliğinin korunacağını göstermektedir

Bu dönemde Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, eğitim işleri hakkında gazeteye verdiği bir demeçte bir gramer kitabının basılmakta olduğu ve terimlerde herhangi bir değişiklik olmayacağı kararına vardıklarını belirtmiştir (Yücel, 1993: 63).

1.3.1.Köy Enstitüleri

İnönü dönemi dil politikaları bağlamında ele alınması gereken kurumlardan birisi Köy Enstitüleridir. Halkın kalkınması ve eğitilmesi için ilk yapılanlardan biri olan bu kurum okuma ve anadilde eğitimin temel kurumlarından birisi olmuştur. Bu kurumda, köylüye okuma alışkanlığı kazandırmak ve kendisini yetiştirmesini sağlamak temel amaç edinilmiştir (Türkoğlu, 1997: 249). Bu kurum, köylüye okuma-yazma öğretme amacının yanında, yeni alfabenin öğretilmesi noktasında önemli bir misyon yüklenmiştir (Türkoğlu, 1997: 249).

Köylerde ise köy mektepleri denilen köy enstitülerinin zeminini hazırlayan mektepler açılmıştır. Bu mekteplerde hem teknik eğitim verilmiş hem de zirai yaşama dair eğitimler verilmiştir (CHP Dördüncü Büyük Kurultayı, 1935, s. 206). Bu mekteplerdeki temel amaçlardan birisi de köylerde yeni alfabenin öğretilerek okuma-yazma oranının artmasını sağlamak olmuştur. 1935 yılındaki bu yapılanma Köy Enstitülerinin temelini oluşturmuştur. Cumhuriyet döneminde eğitim ve öğretimde hedeflenen ilk amaç, bilgisizliği giderip, her vatandaşa okuma-yazma öğretmek olmuştur. Bunun yanı sıra kişisel sorunlarını çözebilmek için temel bilgileri vermek olarak saptanmıştır. Bütün bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için yeterli sayıda okul, donanım ve öğretmenin olmaması bir sorun teşkil etmiştir (Turan, 1999: 38).

1940 yılında çıkan yasa ile açılan enstitüler kısa süre de birçok ile yayılmaya başlamıştır (Turan, 1999: 39).

Köy Enstitüleri 1946 yeni kurulan Demokrat Parti tarafından birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Reşat Şemsettin Sırer'in Milli Eğitim Bakanlığı yaptığı sırada kapatılan Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nden sonra köy enstitülerinin de yönetici ve öğretmen kadrosu değişmiştir. İbrahim Hakkı Tonguç'ta görevden alınmıştır. Enstitüler Köy Öğretmen Okullarına dönüştürülmüştür. 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle 1951 yılında Köy Enstitülerinin sağlık bölümleri kapatılmış sonra da enstitü programı ilköğretim programları ile birleştirilmiştir. 1954 yılına gelindiğinde köy enstitülerinde komünizm ve ateizm propagandası yapıldığı gerekçe gösterilerek bu kurum kapatılmıştır (Çetin, 2000: 318).

1.3.2.Halkevleri

1932 yılında Atatürk'ün talimatıyla kurulan Halkevleri henüz savaştan çıkmış olan milletin yenilikleri benimseyebilmesi, okuma-yazma oranının artırılması ve kültürel açıdan geliştirilmesini amaçlamıştır.

İnönü döneminde benimsenen hümanizm anlayışı etkisini bu dönemde Halkevlerinde de kendisini göstermiştir. Atatürk'ün vefatına kadar halkevleri sayısı 209'a yükselmiş daha sonra İnönü kendi döneminde, ülkenin ücra köşelerine de ulaşabilmek adına halkodalarının açılması talimatını vermiştir. Halkevlerinin hepsi aynı verimlilikle çalışmamakla beraber kendisine yüklenen misyon gereği kayda değer çalışmalar yapmışlardır. Bu durumun ortaya çıkmasında; yönetici özellikleri, maddi imkânların kısıtlı olması, çevresel faktörler rol oynamıştır. Halkevlerinin bir merkezi bulunmamakla birlikte, bu görevi Ankara Halkevi üstlenmiştir (Özdemir-Aktaş, 2011: 257).

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye savaşa katılmadığı halde zor durumda kalmış olmakla birlikte bu durum halkevlerinin gelişimini engellememiş ve savaş yıllarında güçlüklerle karşılaşılmasına rağmen halkevleri ve halkodaları gelişmeye devam etmiştir (Uran, 1947: 1). Halkın eğitiminde, kültürel açıdan gelişmesinde önemli role sahip olan halkevlerinin faaliyetlerinde halk desteği sağlanmış ve halkın isteği doğrultusunda açılmaya devam etmiştir. Halkevleri birçok konuda yaptığı faaliyetlerinin yanı sıra, dil ve tarih alanındaki faaliyetlerini dil, edebiyat ve tarih şubeleri vasıtasıyla yürütmüştür.

1.3.2.1.Dil ve Edebiyat Şubelerinin Faaliyetleri

Halkevlerinde de Köy Enstitülerinde olduğu gibi, halka okuma yazma öğretme, kültür seviyesini yükseltme amacı güdülmüştür. Dil, edebiyat ve tarih alanındaki

faaliyetlerini yürütebilmek amacıyla da Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesini açmıştır. İnönü döneminde, tarih ile ilgili olan bölüm Tarih ve Müze Şubesi olarak ayrılmıştır.

Dil ve Edebiyat Şubeleri inkılapların tam olarak benimsetilebilmesi ve milli şuuru baskın hale getirmek için halkevlerinin en etkin çalışma kollarından biri olmuştur. Türk dilini, edebiyatını ve tarihini yabancı etkilere karşı korumaya yönelik faaliyetlerini gerçekleştiren halkevleri, milli benliği oluşturan ve şekillendiren bir kültür kuruluşu olmuştur (Gezer, 2012: 29-30).

Dil ve Edebiyat Şubesinin bu amacına ulaşmak ve halkın genel bilgisinin artması, vatan ve millet sevgisinin güçlenmesi amacıyla konuşmalar, törenler, konferanslar hazırlamış ve genel olarak dil ve edebiyat konuları ile meşgul olmuştur. Aynı zamanda yapılan dil inkılabının daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. Bütün bu faaliyetlerle birlikte güzel yazma ve güzel söz söyleme yarışmaları hazırlamıştır. Milli günlerimizi kutlamak amacıyla törenler düzenlemiş ve halkevlerinde çıkacak olan dergilerin yönetimini sağlamıştır (İğdemir, 1974: 122).

Türk dilinin gelişmesi noktasında, Halkevlerinin büyük katkısı olmuş, özellikle halkın öz Türkçeyi öğrenmesi doğrultusunda Dil ve Edebiyat Şubeleri çalışmalarda bulunmuştur. Halkevlerinin dil ve edebiyat alanında yaptığı çalışmalar basında da yankı bulmuş, basında halkevleri dil ve edebiyat çalışmalarının yoğun bir şekilde devam ettiğini vurgulanmıştır (Ulus, 1941).

İNönü döneminde, Türkiye’de kullanılan ve yabancı dillerden gelmiş terimlerin Türkçeleşmesi için çalışmalar yapılmış hatta bu çalışmalar için bir komisyon dahi kurulmuştur. Sadece konuşma ve yazı dilinde değil, bilim dilinin de Türkçeleşmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Hasan Reşit Tankut Ulus gazetesinde yazdığı bir yazı da bu konuyu Halkevlerinin 12. Senesinde, Türkçeye 6000 terim kazandırdığını ve ilim dilinde millileştirme yoluna girildiğini ifade etmiştir (Ulus, 1944).

İNönü Döneminde birçok ildeki halkevlerinin dil ve edebiyat şubelerinin köy evlerinde gerçekleştirdiği toplantılara köy halkının ilgisi büyük olmuştur. Tüm aile bireylerinin katıldığı toplantılarda halk kendi aileleriyle keyifli zamanlar geçirmiştir. Aynı zamanda halkevi kütüphanelerine yeni gelen kitaplar tanıtılmış ve halk kitapları okumaya teşvik edilmiştir. Ayrıca birçok halkevinde hitabet, şiir, kompozisyon, hikâye ve kitap özetleme gibi yarışmalar düzenlenerek bu kültür seferberliğine katkıda bulunulmuştur. Halkevlerinden açılışından itibaren hemen hemen her halkevinin kendisine ait bir halkevi

dergisi olmuştur. Yapılan bu kültür seferberliğinde illerde çıkan bu dergilerin de büyük katkıları olmuştur. Dergilerin en yoğun olarak çıktığı dönem ise 1932-1940 yılları arasındadır. Halkevleri dergilerinin yüzde 50'si yine bu dönemlerde çıkmıştır. Fakat 1939-1945 yılları arasında meydana gelen İkinci Dünya Savaşından kaynaklı ülkede meydana gelen maddi kriz ve kâğıt sıkıntısından dolayı dergilerin birçoğu kapanmış veya bu sıkıntı giderilene kadar yayın hayatına ara vermek zorunda kalmışlardır.

O zamanlarda dergi yazarları yazının konusuna göre öğretmen, doktor, avukat, yazar, mühendis ve hâkim gibi meslekten olan aydın kişiler olmuşlardır. Hemen hemen her çıkan dergide ülke sorunlarından bahsedilmiş, buna yönelik çözümler üretilmeye çalışılmış ve halk ülke sorunları konusunda bu dergiler vasıtasıyla bilgilendirilmiştir. Çıkan bu dergiler vasıtasıyla hem dil ve edebiyat kolunun ulaştığı kitlelerde artış olmuş hem de milli bilincin uyanmasında büyük katkıları olmuştur. Aynı zamanda bu kol tarafından bazı klasik eserler Türkçeye çevrilmiştir. Türk dilinin inceliklerini öğretmek için Türkçe okuma ve yazma yarışmaları düzenlenmiştir. Bu dergilere yazılan yazılar sayesinde, hem halkın hem de kişilerin meslek alanlarında kendilerini geliştirmeleri sağlanmıştır. Ankara'daki Ülkü Dergisi'nin diğer illerde çıkan dergileri yönlendirmesi de yapılan bu çalışmalara büyük oranda katkısı olmuştur (Gezer, 2012: 33).

Halkevlerinde çıkarılan dergiler geçmişten geleceğe yazılı bir kaynak teşkil etmesi ve geleceğe ışık tutmasının yanında ülke de yazma kültürünün oluşmasında da etkin rol oynamıştır. Dil ve edebiyat kollarının yaptığı faaliyetlerin yanı sıra bu yapılan faaliyetleri destekleyici nitelikte olan ve okur-yazar oranını artırmak için halkevlerinde, halk dershaneleri ve kurslar kolu da kurulmuştur. Bu şube okuma ve yazma faaliyetlerini halk arasında yaymak ve halkın bilgisini artırmak için kurulmuştur. Aynı zamanda teknik bilgileri halk arasında yayma görevini de üstlenir (İğdemir, 1974: 124; Kaplan, 1974: 138).

Bu şube tarafından açılan en önemli kurs ise Türkçe okuma-yazma kursu olmuştur. Bu kursları bitirenlere devlet erkânının katıldığı görkemli törenlerle diplomaları verilmiş, böylece kurslara hem devletin hem de halkın ilgisi sağlanmıştır. Bu doğrultuda, halkevlerinin sayıları ve faaliyetleri hakkında şu bilgiler verilmiştir: *“1940 yılında 172 halkevimiz okul çağı dışında okuma yazma bilmeyen vatandaşlara 472 dersane açmıştır. Bu derslere 22550 yurttaş devam etmiştir. Halkevi başına ortalama 131 kişi düşmektedir. Bu halkevleri hayatında en verimli devredir. 1939 da dersane sayısı 223'tür. Bunlara devam edenler 14047'dir. 1941'in birinci altı aylık çalışmalarına göre vaziyet, 1940'ta olduğundan talebe mevcuduna göre geridir. 1940 birinci altı aylık çalışma devresinde 135*

halkevi tarafından 254 derslane açılmış ve bunlara 14862 kişi devam etmişken 1941'in aynı devresinde 137 halkevi 219 derslane açmış ve bunlara 10927 yurttaş devam etmiştir. Bu kursları açan evler pek fark etmeyerek aşağı yukarı aynı evlerdir. Ve övülmeye layık olan evlerdir” (1932-1942 CHP Halkevleri ve Halkodaları, 1950: 9-10). Bu sayede, Türkiye’de okuma yazma oranı bu şekilde arttırılmış ve halka milli bir bilinç kazandırılmıştır.

12 Ocak 1949 yılında alınan bir kararla Dil, Tarih ve Edebiyat Komitesi olan her il ve ilçede bulunan halkevinin ihtiyacına göre Türk Dil Kurumu’na başvurularak dergi ve kitap talebinde bulunulmuş ve istenilen dergi ve kitaplar talep edilen yerlere gönderilmiştir. Ayrıca Türk Dili Belleteni’nin bütün halkevlerine gönderilmesi kararlaştırılmış bundan başka çıkarılmakta olan yayınlardan da yeni açılan halkevlerine de gönderilmesi talep edilmiştir. Ayrıca Osmanlıca’dan Türkçe’ye söz karşılıkları tarama dergisinin yayınlanması dolayısıyla ilgi gösterilmesini sağlamak ve 18 Ağustosta yapılacak olan dil kurultayının hazırlıklarına basın yoluyla hız vermek çabasında bulunulmuştur (CCA, 490.1.0.0.1399.640.1, 12.01.1949).

1.3.3. İkinci Maarif Şurası

Dil ve tarih eğitimi için gerekli plan ve programların yapılmasında maarif şuralarının büyük katkısı olmuştur. 1939 yılında yapılan Birinci Maarif Şurasında, dil ve tarih ile ilgili herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Sadece Maarif Şurasını açarken Hasan Ali Yücel yaptığı konuşmada her ilimin bir dili olduğunu ve dilsiz bir ilmin olmadığını vurgulamıştır. Türk kültürünü kurmak ve milli vasfı olan bir medeniyet meydana getirme yolunda olduğunu ifade etmiştir (Yücel, 1993, s. 35)

İkinci Maarif Şurasında anadil öğretimine dair rapora yer verilmiştir. Bu programa bakıldığında, öğretmenlerin anadili daha iyi öğretebilmeleri için tavsiyelerde bulunulmuştur. Ortaokul ve lise müfredatında edebiyat dersinde kullanılan ders kitaplarının tekrar gözden geçirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Lise programlarının gözden geçirilmesi, öğretimin her derecesinde ve her sınıfında milli dil eğitiminin bir bütün olarak Türkçe adı altında toplanmasının gerekli görüldüğü ifade edilmiştir (İkinci Maarif Şurası, 1943: 40). Dil inkılabında, dilde uydurma kelimeler üzerinde durulmuştur. Osmanlıcada yer alan çoğu kelimeleri sadece Arapça bilenler anlarken, bazı kelimeleri ise Arapça bilenler bile anlayamazlardı. Yapılan bu değişikliklerle bu terimler Türk diline uygun olacak şekilde düzenlenmiş ve Türkçe terimler kullanılması vurgulanmıştır (Yücel, 1993: 172).

1.3.4. Dil Birliği

Türk dilinde inkılap yapılması ile birlikte Türkçe kullanım alanları da genişletilmeye çalışılmıştır. Fakat sistem henüz tam olarak düzenlenemediği için bazı eksiklikler mevcuttu. 25 Mayıs 1944 yılında yapılan TBMM görüşmelerinde Urfa Milletvekili Kazım Berker, kendi bulunduğu bölge de birçok kişinin Türk dilini bilmediğini ifade etmiştir. Köy halkından askere gidip gelenlerin Türkçe öğrendiklerini, fakat bölgede Türkçe bilen olmadığı için zamanla öğrendiklerini de unuttuğunu belirtmiştir. Türk dilinin kullanılması yolundaki milli davanın başarılı olması için her türlü önlemin alınması gerektiğini vurgulamıştır. Temel olarak, insanları birbirine bağlayan noktaların dil ve kültür birliği olduğunu ve bunun bir memleket meselesi olduğunu dile getirmiştir. Bu durumla karşılaşılan köyler tespit edilerek o köylerde birer okul açılmasını, yakınlıkları göz önünde bulundurularak birkaç köy için birer ilkokulun açtırılmasını gerektiğini ifade etmiştir. Atılmasını istediği bu adımın geciktirilmemesini, bu bölgelerin en ücra köşelerine bile bu hizmetin sağlanmasını ve bu bölgelerin bir an önce ilimle aydınlatılması gerektiğine vurgu yapmıştır (TBMM Z.C, 1944: 282). Türkiye'deki halkların zaten yerel yaşamlarında, mahalli dilleri konuşmalarına izin verilmekteydi fakat vatandaşlar gerek kültür ve ilim dili olarak ve gerekse de yaşamak için işlerine yarar bir vasıta olarak Türkçeyi öğrenmek zorundaydılar (Yücel, 1974: 44).

1.3.5.Ezanın Türkçe Okunmaya Devam Edilmesi

1933 yılında getirilen ezanın ve Kuran-ı Kerim'in Türkçe okunması değişikliğine karşı gösterilen tepkiler Atatürk döneminde de görülmüştür. Atatürk döneminde konulan bu kural İnönü döneminde de devam ettirilmişdir. Hatta bu dönemde ezanın Arapça okunmasına karşı katı yasaklar getirilmiştir. Bu yasaklar, İnönü döneminde inkılaplardan hiçbir şekilde taviz verilmediğinin bir göstergesidir.

1.3.6.Türkçe'nin Devlet Dili Ve Bilim Dili Olarak Kullanılması

Yapılan yenilikler, devletin yasa dilinde ve tıp dilinde kullanılan terimlere de yansımıştır. Yasa dilinde kullanılan Türkçe dışındaki terimlerin yanlış anlaşılması sebebiyle daha anlaşılır hale gelmesi için bütün terimlerin Türkçe'ye çevrilmesi önemli olmuştur. Bu konu ile ilgili olarak 22 Ocak 1942'de Başvekâlete bir önerge sunulmuştur. Önergede dilin imlasında birlik olunması gerekliliği vurgulanmış ve bunun için bir imla kılavuzu yayınlanmıştır. Kılavuzda doğru olan örnekler daire içine alınmış, bütün devlet daireleri ve okullarda yazılan yazıların bu kurallara uygun olarak düzenlenmesi ve

basımlarda da bu imla kılavuzuna dikkat edilmesi gerekliliği vurgulanmıştır (CCA, 30.10.0.0.15.84.25, 22.01.1942). Altıncı Türk Dil Kurultayında Hasan Reşit Tankut, bu alanda en zor işin teknik alanda çalışacak olanlara düştüğünü, memlekete yeni girmekte olan yeniliklerdeki terimlerin Türkçeye çevrilemediği için oldukları gibi kullanma yoluna gidildiğini ifade etmiştir. Türk diline geçen yeni alet ve kavramlara ait terimlere Türkçe karşılık bulmak için gayret sarf edildiğini bildiklerini fakat daha çok çaba sarf edilmesi gerektiğini ve bu konuda Dil Kurumun bütün araçları ve örgütlerinin yardımcı olacağını ifade etmiştir (Altıncı Türk Dil Kurultayı, 1949: 20).

Bu yöndeki çabalar doğrultusunda, 1942 yılında 1400 kadar felsefe teriminin Türkçe karşılıkları tespit edilmiş ve bu terimlerin Türkçe'ye uygun olduğu kanaatine varılmıştır. Toplantı sonunda Hasan Ali Yücel'in yaptığı konuşma da bu konunun, uzun uğraşların bir sonucu olduğunu ifade etmiştir (Tan, 1942). Komisyon çalışmaları bitirirken Hasan Ali Yücel, terim çalışmaları ile ilgili düşüncelerini açıklamış ve bu çalışmaların asıl amacının, şark dilinden gelen kelimelerin yok edilmesi ya da batı dillerinden Türkçeye giren kelimelerin süpürülüp yok edilmesi değil aksine, bunların Türkçe'ye çevirilip kabul görmesini sağlamak olduğunu ifade etmiştir (Yücel, 1993: 122-129)

Osmanlı Türkçesinde kullanılan 40 kadar tıp terimi, tıp fakültesinde okuyan 311 öğrenciye Türkçe karşılıkları ile verilip hangisinin tercih edildiği sorulduğunda % 70 kadar bir çoğunluk yeni Türkçenin kullanılmasını istemiştir. Diğer bilim dallarında ve hem de tıp alanında Türkçe terimlerin kullanılmasına öğrenciler daha sıcak baktığından ve bu uygulamanın çoğunlukla başarılı olmasından dolayı bilim alanında Türkçe terimler kullanılmaya başlanmıştır (Altıncı Türk Dil Kurultayı Birleşimler ve Tutanaklar, 1949: 32-35). Yapılan değişiklikler devlet dairelerinde 1945 yılında uygulamaya konulmuştur.

1.3.6.1. Anayasa Dilinin Türkçeleşmesi

Atatürk'ün ölümünden sonra dil alanında yapılan en büyük çalışmalardan biri, anayasa ve içtüzük dilinin değiştirilmesi olmuştur. Anayasa komisyon raporlarında, 1942 yılında bu Türkçeleştirme işlemleri konusunda tasarılar hazırlanmış olduğu görülür. Ancak bu çalışmalar için fiili olarak harekete geçilmesi, 1945 Nisan'ında gerçekleşmiştir (Eroğul, 1994, s. 136). 10 Ocak 1945 tarihinde, 4695 sayılı kanun ile Anayasa dili tamamen Türkçeleşmiş ve Teşkilat-ı Esasiye yerine anayasa tabiri kullanılmaya başlanmıştır. 10 Ocak 1945 tarihinde TBMM'de yapılan görüşmelerde

Teşkilat-1 Esasiye Encümen Reisi Mümtaz Ökmen, anayasanın dilinin Türkçeleştirilmesi ile TBMM'nin kendi tarihinde örneği çok olan milli başarılarından birisini daha tamamladığını belirtmiştir. Yine Anayasanın Türkçeleştirilmesi ile Türk dilinin artık hususi dilde, resmi ve kanun dilinde de hâkim olduğunu ifade etmiştir (TBMM Z.C, 1945, s. 42).

Anayasa dilinde değişiklik yapılması, yani diğer dillerden geçen terimlerle değil halkın konuştuğu dille ifade edilmesinin ve dilinin bu şekilde düzeltilmesinin milletin kendi anayasasını anlaması açısından önemli bir adım olmuştur. (TBMM Z.C, 1945: 43)

Teşkilat-1 Esasiye Kanununun, Anayasa olarak ifade edilmeye başlanması ve anayasada kullanılan dilin diğer dillerden geçen ifadelerin, Türkçeleştirilemeyen birkaç terim dışında, Türkçeleştirilmesi büyük bir başarı olarak görülmüştür (TBMM Z.C, 1945: 45-46).

10 Ocak 1945 tarihinde TBMM'de, Teşkilat-1 Esasiye metninin, Türkçe metne dönüştürülmesi kararı, 11 Ocakta yayınlanan Ulus Gazetesinde büyük bir manşetle "Türkçe Anayasa Meclisten Geçti" başlığı altında verilmiştir (Ulus, 1945). Bu haberi Akşam ve Tanin Gazeteleri tarafından, TBMM'nin yaptığı toplantı da Şükrü Saraçoğlu ve 222 arkadaşının anayasadan yabancı kelimelerin Türkçe karşılıkları ile değiştirilmesi hakkındaki kanun teklifinin kabul olunduğu şeklinde duyurulmuştur (Akşam, 1945; Tanin, 1945).

Bu konu ilgili olarak Anadolu gazetesi de, Teşkilat-1 Esasiye'nin Türkçeleştirilmesi ile Anayasanın mana olarak değişmeyeceğini sadece yabancı kelimelerden arındırılacağını ve kanunların yeni dille yapılabileceğini belirtmiştir (Anadolu, 1945). Gazetede ayrıca Türkçeleştirilen bazı terimler örnek olarak verilmiştir. Bunlar: Cumhuriyet reisi =Cumhurbaşkanı, Heyeti Vekile =Bakanlar Kurulu, Mebus=Milletvekili, Vekil= Bakan, İçtima=Toplantı, Rey=Oy, Layiha=Tasarı...(Anadolu, 1945). (Anayasa Dilinin Türkçeleştirilmesi için bkz: Ek-2.a-b). Bununla birlikte Teşkilat-1 Esasiye Türkçeleştirilirken yapılan bazı hatalar Peyami Safa tarafından eleştirilmiştir (Safa, 1970: 196-197)

1.3.7.Türk Dil Kurultayları

İnönü dönemi dil alanında uygulanan politikaların teorik olarak tartışıldığı ortamlardan biri belirli zamanlarda yapılan Dil Kurultayları olmuştur. Yapılan kurultaylarda terim çalışmalarının yanında, yayın ve sözlük çalışmaları da yer almıştır.

Dördüncü Dil Kurultayında, Türkçenin sadeleşmesi ve teknik terimlerin özellikle denizcilik ile ilgili terimlerin Türkçeleşmesi ile ilgili bazı çeviri çalışmaları yapılmıştır. Ama bazı kelimelerde uluslararası denizcilik diline girmiş ve kökleşmiş olan kelimelerin değiştirilmesinin sorun teşkil edeceği düşüncesi ile bu terimler olduğu gibi kullanılmıştır.

Dördüncü Dil Kurultayında ilk iş olarak Türkçe Sözlük çıkarılması planlanmış ve Beşinci Dil Kurultayına kadar bu iş sıkı bir çalışmayla başarıyla bitirilmiştir. Bu sözlüğün Osmanlıca sözlükten çok farklı olduğu Beşinci Dil Kurultayında ifade edilmiştir (Beşinci Türk Dil Kurultayı, Kurultay Kılavuzu, 1945: 24). Bu yeni Türkçe sözlüğün Osmanlıca sözlükten farkı şu şekilde açıklanmıştır: Türkçe sözlükte Türkçe kelimeler daha üstün tutulmuş, her kelimeye uygun tarif yapmaktansa sesteş kelimelerin anlamları irdelenip ona göre özel anlam ve işaretler gösterilmiştir, Aynı zamanda dil bilgisini destekleyen özellikleri de açıklanarak grameri ve lügat çalışmasının yanında filoloji çalışması da yapılmıştır (Beşinci Türk Dil Kurultayı, Kurultay Kılavuzu, 1945: 24-25). Bu Türkçe sözlük çalışmasının yanı sıra, Türk yazıtlarının tıpkı basımını yaptırmak, bunların Türkçe çevirilerini yayınlamak hatta bunları gramer bakımından incelemek ve taramakta, o yıllarda yapılan çalışmalar arasında yer almıştır.

Türk Dil Kurultayları 4 senede bir yapıldığından bir sonraki kurultayın 1949 yılında yapılması kararı alınmıştır. 12 Kasım 1949 tarihinde, Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinin konferans salonunda toplanılmasına karar verilmiştir. Kurultayda görüşülecek üç temel başlık tespit edilmiştir: bunlardan birincisi olan imla meselesinden Türk Dil Kurumunun sorumluluğuna verilmiştir. TDK, imla meselesinin milli bir dava olduğunu ve bu meselenin dil kurultayında konuşulması gerektiğini belirtmiştir. Gazeteciler, dil öğretmenleri, yazarlar tarafından tartışma konusu olan imla meselesi ile ilgili Milli Eğitim Bakanlığı bir anket düzenlemiş ve sonucunu TDK'ya bildirmiştir. Bütün bu çalışmalarla, Türk imlasının sorunları şu şekilde sıralanmıştır: eksik harfler, işaretlerin kullanılış şekli, uzun vokal meselesi, imlada fonetik esas, imlada etimoloji esas, sert harflerin bazı durumlarda yumuşak yazılması, mürekkep kelimelerin yazılış şekli, soru ekinin nasıl yapılacağı meselesi.

İkinci gündem maddesi de terim meselesidir. Bu konudaki görüşmeler üzerine, 6. Türk Dil Kurultayının 1949'un Aralık ayı içerisinde toplanması kararı alınmıştır (CCA, 30.1.0.0.105.659.5, 12.11.1949)

Diğer gündem maddesinin görüşmelerinde; dile yabancı olan ve her kullanan

kişinin kendisine göre uyarladığı kelimeler bir sistem üzerinde yürütülmesi daha cazip bulunmuştur. Bu Türkçe kelimelerin Türkçe Terim Sistemi süzgecinden geçirilerek kullanılması ve bu uydurma kelimelere karşılık bulunması yine bu sistem üzerinden olmuştur. Bu uyarlanan kelimelerin Türkçe kullanmak varken kullanılmasına net bir şekilde karşı çıkmıştır. Çünkü Türkçe dışında kullanılan her kelime dile zarar vermiş ve toplumun yozlaşmasına sebep olmuştur. Türkçeden başka dil kullanılmasına karşı çıkan dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Tahsin Banguoğlu TBMM’de yaptığı konuşmada Türkçenin önemini vurgulayarak ve her daim baş üzerinde taşınması gerektiğini ifade etmiştir (TBMM Z.C, 1949: 77).

Altıncı Türk Dil Kurultayında, yabancı dillerden alınan teknik terimlerin Türkçeye çevrilmesi için terim çalışmaları yapılması gerektiği ısrarla vurgulanmıştır. Bu terim çalışmalarında kabul edilen terimlerin, halk diline ve Türkçe gramere uygun olmasının dikkate alınması gerektiği de dile getirilmiştir. Kurultay sonunda, bu çalışmalarda halk dilinden faydalanılması bunun yeterli olmadığı durumlarda ise Türk dilinin eski kaynaklarından istifade edilmesi kararı alınmıştır (Akşam, 1949)

Türkçe de sadeleşme yoluna gidilmesi ile kullanılan dilin hem Türk halkı ve hem de diğer Türk Milletleri tarafından daha kolay anlaşılmasını sağlamıştır. Bu durumla ilgili olarak Falih Rıfkı Atay, Ayn Tarihi Dergisinde yayınlanan makalesinde; şimdi yazılarında kullandığı dilin otuz sene öncekine göre oldukça sade olduğunu ve hatta bu kullandığı dille Bakü Üniversitesi’nde ders verirken öğrencilerin kendisini anlamakta zorlanmadığını ifade etmiştir (Atay, 1939: 461). Dilde yapılan bu değişikliklerle birlikte yazı ve konuşma dili arasındaki farklılıklar azalmış ve diğer Türk Devletleri ile kullanılan dil anlamında aramızdaki farklılıklar da azalmıştır.

Dil ile ilgili yapılan sadeleşme çabalarına eleştiriler de getirilmiştir. Örneğin, 23 Ekim 1948 tarihinde başlayan ve 9 gün süren Birinci Dil Kongresinde, Türkçe ve Edebiyat ders kitapları eleştirilmiş, Türk Dil Kurumunun amatörlerin elinden alınarak bir bilim kuruluşuna, bir akademiye dönüştürülmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. (Akalın, 2005: 91). Türk Dil Kurumunun sadeleşme çabalarının tamamen gereksiz bir hareket olduğu ve bundan dolayı Türkçe’nin büyük kayıp verdiği eleştirileri yapılmıştır.

1.3.8.Dil Bayramları

1932’deki ilk Türk Dili Kurultayı’nın açılış günü olan 26 Eylül günleri kutlanan Dil Bayramlarının 26 Eylül 1940 tarihinde gerçekleştirilecek olanının, halkevlerinde söylev ve

şiiirlerle kutlanması, yine bu konu ile ilgili Ankara Radyosundan bir söylev verilmesi kararlaştırılmıştır. Türkiye'deki Gazeteler 26 ve 27 Eylül'de çıkacak olan sayılarında ve yine gündelik olmayan dergilerin bu tarihlerden sonra çıkan ilk sayılarında dil bayramını kutlamaları ve Türkiye'deki dil çalışmaları üzerine yazılar yazmaları da kararlaştırılmıştır (CCA, 490.1.0.0.1173.121.1, 26.09.1940).

26 Eylül 1941 tarihinde yapılan Dil Bayramı ise Dolmabahçe Sarayında toplanılarak kutlanmış, Bayram programında ise ilk ve ortaöğretim ders kitaplarındaki terimlerin Türkçeleştirilmesi yolundaki çalışmalar ile bilim dilinin özleştirilmesi hakkında çalışmalara yer verilmiştir. Yine bu yıl dil üzerine yerli ve yabancı eser toplanıp Türkçe'ye çevrilmesi kararlaştırılmıştır. Daha önceki Dil Bayramında olduğu gibi gazeteler 26 ve 27 Eylül tarihinde Dil Bayramı hakkında yayınlar yapmışlardır. Yine aynı yıl içerisinde yurtda yaşayan farklı Türk boyları ve bunların ses özelliklerini araştırmak için halkevlerine önerge gönderilmiştir. Ayrıca Ekler Dergisi isimli dergide; Yeni Türk Sözlüğü, Sümer ve Eti dilleri sözlükleri ile Türk-Sümer dil birliği hakkında önemli yayınlar yapılmıştır (CCA, 490.1.0.0.1173.121.1, 26.09.1941).

Dil Bayramının on birinci yıldönümünde 26 Eylül 1943 tarihinde Tan gazetesinde verilen haberde, dil üzerine yapılan çalışmaların her geçen sene daha verimli geçtiği vurgusu yapılmıştır. Ulus Gazetesi ve Cumhuriyet Gazetesinde ise Dil Bayramı kutlamaları programına yer verilmiştir. Bu programda TDK üyesi Besim Atalay'ın öz Türkçe ile yazılmış iki şiir okuyacağını aynı zamanda halk şiirlerinin de okunacağı haberi verilmiştir. 27 Eylül tarihli Tan Gazetesinde ise Dil Bayramının coşkulu bir şekilde kutlandığı haberi yer almıştır.

26 Eylül 1944 tarihinde on ikinci dil bayramı kutlamalarında Ulus Gazetesinde dil bayramı programına yer verilmiş aynı zamanda yabancı kelimelere Türkçe karşılıkların bulunma çalışmaları ile ilgili haberler de gazetede yer almıştır.

27 Eylül 1945 tarihinde Ulus Gazetesinde, on üçüncü dil bayramı ile ilgili verilen haberde Behçet Kemal Çağlar'ın Türk olmak kadar Türkçe konuşmanın gurur ve zevk verici olduğu şeklindeki dil bayramı konuşmasına yer verilmiştir. Yine aynı gazetede anayasanın Türkçeleştirilmesinden bahsedilmiştir.

26 Eylül 1947 tarihinde 15.si yapılacak olan Dil Bayramı için Türk Dil Kurumundan CHP genel sekreterliğine ve halkevlerine gönderilen bir telgrafta kurumun programı hakkında bilgi verilmiştir (CCA, 490.1.0.0.1173.121.1, 26.09.1947).

1.3.9. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi

1935 yılında Türk milletine milli şuuru aşlamak ve Osmanlı Devletinden, İslamiyet'in Türkler tarafından kabulünden önce de Türk Devletlerinin var olduğu anlatmak, aynı zamanda eski dillerin ve öz Türkçe'nin öğrenilmesi sağlamak amacıyla kurulan Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi nitelikli bireyler yetiştirecek bir eğitim kurumu olarak düşünülmüştür (TBMM Z.C, 1939: 258).

1940 yılında DTCF'nin yeni binası açılışında konuşan Hasan Ali Yücel bu fakülteden beklentilerini şu sözlerle dile getirmiştir: *“DTCF’ne, edebiyat fakültesi adının verilmemesi ve Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi isminin münasip görülmesi, Türk inkılaplarının bu müesseseden beklediği gayeyi göstermektedir. O gaye kendi kaynaklarımıza inerek tarihin aydınlatılması, bizimle ilişkisi olan devletlere kendi gözüümüz ve kendi anlayışımızla bakılması, kendi tarihimizin başkasının fikirleriyle değil, kendi gayretlerimiz ile öğrenilmeye çalışılmasıdır. Zira başka ülkelerin bizim ülkemizde yaptığı araştırmalar ve yazdıklarının yazılması ile kendi milli tarihimizi unutturmaya çalışmışlardır. Tanzimat döneminde yabancı tarihçilerin Türkler hakkında karmakarışık fikirler öne sürmüş bu da bilmeyerek benimsenmeye başlanmıştır. İşte türk tarihinin geçirdiği bu safhalar Türk dili içinde geçerli olmuştur. yabancı kaidelere esir olunması Türk dilinin gelişmesini ve üremesini engellemiştir. Dil, kendi bünyesine uymayan kalıplara uydurulmaya çalışılmış ve ilk kurtuluş hamlesi ise dil inkılabı olmuştur”* (Yücel, 1993: 68) şeklinde DTCF'den beklentileri ve neden böyle bir kuruma ihtiyaç duyulduğunu anlatmıştır.

1.2. İSMET İNÖNÜ DÖNEMİ TARİH POLİTİKALARI

Atatürk döneminde hem Türk Dil Kurumu'nun hem de Türk Tarih Kurumu'nun kamu yararına çalışan derneklerden sayılması ve bunların sadece kamuya hizmet etmesi üzerinde ısrarla durulmuştu. Bu görüş doğrultusunda İnönü döneminde de 21 Ekim 1940'ta alınan kararla, Türk Tarih Kurumu herkesin yararına çalışan bir kurum olarak kabul edilmiştir (CCA: 30.18.1.2.92.99.16: 21.10.1940). (Türk Tarih Kurumu'nun Menfaai Umumiyye Hadim Cemiyetlerden sayılması bkz: Ek-3).

Türk Tarih Kurumu'nun bu dönemdeki faaliyetlerini öğrenmek ve anlamak için o zamanda yapılan tarih kongreleri, tarih kitaplarını ve ders müfredatlarını incelemek gerekmektedir. Kongrelerde sunulan bildirelere de bakarak tarih anlayışı ile ilgili de bilgiler edinilebilir. İnönü'nün cumhurbaşkanlığına getirilmesi ile eğitim de, milliyetçilik ilkesi ve

Türk Tarih Tezinden vazgeçilerek, hümanist kültür politikaları doğrultusunda, daha çok Yunan ve Avrupa tarzı olan hümanizm anlayışı benimsenmiştir. Türklerin Orta Asya ile bağı olduğu gibi Batı ile de bağı olduğu ileri sürülmüş ve bu doğrultuda akademik çalışmalar yapılmasına karar verilmiştir.

1.2.1. Halkevleri

1.2.1.1. Halkevleri Tarih ve Müze Şubelerinin Faaliyetleri

Halkevlerinin ilk açıldığı zamanlarda dil ve edebiyat kolu içerisinde yer alan bu kol 1940 yılında müze ve sergi şubesine bağlanmıştır. Bu şubenin sergi bölümü ise Güzel Sanatlar koluna aktarılmıştır. Tarih ve Müze Şubesi, halkevlerinin en önemli faaliyetlerini gerçekleştiren bir çalışma organı haline gelmiştir. Halkevlerinin Tarih ve Müze Şubesi geçmiş olayları aydınlatarak geleceğe ışık tutmuş ve Türkiye’de milli bilincin uyanmasında da en az dil ve edebiyat şubesi kadar etkili olmuştur. Yapılan arkeolojik kazılar Anadolu’nu geçmiş tarihinin aydınlatılmasına ve yurttaşlardaki bilincin uyanmasında da bir hayli önemli rol oynamıştır. Remzi Oğuz Arık halkevlerinin tarih ve müze kolu ile ilgili çalışmasında: *“Tarihi masal olmaktan çıkarıp kurtaran bilimler vardır”*(Arık, 1947: 13). sözleriyle tarihin somutlaştırılabileceğini vurgulamıştır. Zengin bir kültüre ve medeniyete sahip olan Türklerin tarihinin bu somut delillerle kanıtlanması, Dünya tarihinde içerisinde saygınlığını arttırmıştır. Aynı zamanda Türk kültüründen habersiz olan kişileri bilgilendirmek tarih ve müze şubesinin en önemli görevleri arasında yer almıştır (İğdemir, 1974: 126).

Halkevlerinin tarih ve müze şubelerinin belirli programları bulunmaktaydı. Bu şubenin nasıl çalışacağı ve programlarının nasıl olacağı konusunda Remzi Oğuz Arık şu bilgileri vermiştir: *“Bilhassa büyük müzelerin, üniversitelerin bulunmadığı yerlerde bu kolların programını şu paragraflarda toplayabiliriz:*

A) Bölgenin tanınması (tarih, coğrafya, arkeoloji, etnografya, zanaatlar bakımından).

B) Bölgede sanat, tarih ev müze ruhunun uyandırılması.

C) Bölgedeki etnografya, folklor, tarih, sanat ve arkeoloji belgelerinin tanınması, korunması, değerlendirilmesi.

Ç) Bölgenin turizm bakımından işlenin hazırlanması.

D) Müze, üniversite, sanat enstitüleri bulunan yerlerimizde bu kurullarla ödev, eleman, işleme bakımından sıkı bir işbirliği kurulması.

Bu kollar her şeyden önce, Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumu'nun haberleşici üyesi olacaktır.” (Arık, 1947: 117)

İllerde bulunan halkevlerinin tarih ve müze şubeleri kendi buldukları yörelerin tarihini araştırıp bu araştırma sonuçlarını kendi dergilerinde yayınlamışlardır. Böylelikle milletinde bu konular hakkında bilgi sahibi olması sağlanmıştır. CHP'nin halkevleri ile ilgili yayınlamış olduğu bir kitapta; bazı halkevlerinin bu araştırma sonuçlarını dergilerinde yayınladıklarını veya kitap bastırarak yayınladıklarını bazılarının ise bu çalışmalarını daha da ileriye götürerek bölgelerine ait kültür malzemelerini toplayarak bunları müze haline dönüştürdüklerinden bahsedilmiştir (1932-1942 CHP Halkevleri Ve Halkodaları, 1950: 16).

Halkevlerinin 1941 yılındaki Tarih ve Müze Şubesinin çalışmalarına bakılacak olursa: 1941'de halkevleri ve odalarının toplamı 581'i (383 Halkevi 198 halkodası) bulmuştur. Bu kurumlar milli tarih ve kültürel mirası incelemek için yeterliliğe sahiptir. Fakat bunun için sahada çalışan diğer kurumlarla ortak çalışılmalıdır. Bu çalışmalar neticesinde milli tarih ve kültürün daha net bir şekilde aydınlatılabileceği ve bir bilinmezden kurtulacağı beklentisi içerisine girilmiştir. Çalışmalar sonunda elde edilecek sonuçlar, milli tarihimizi, kültürümüzü aydınlatması açısından çok büyük değer taşımaktadır (1932-1942 CHP Halkevleri ve Halkodaları, 1950: 16). İşte yapılan bu çalışmalar, kültürel kalkınma sürecini hızlandırmış ve yapılan faaliyetlerin daha verimli olması sağlanmıştır. Dil alanında yakaladıkları başarıyı, tarih alanında da yakalayan halkevlerinin tarih kolunun bünyesinde çıkarılan dergilerde, dünya tarihi içerisinde Türk tarihine de yer verilmiş ve 1932'den 1950'ye kadar geçen sürede bu şubenin yaptığı bütün icraatlar bu amaca yönelik olmuştur. Yani bu şubenin yaptığı faaliyetlerde, milli dilin, edebiyatın ve tarihin sağlam temeller üzerine oturtulması için gayret gösterilmiştir.

15 Nisan 1943 tarihinde, ülkede yaşayan Türk boy ve soylarının ve bunların dil bakımından ses özelliklerini araştırmak için Halkevlerine bir genelge gönderilmiştir. Ayrıca aynı araştırmanın okullarda ve köy enstitülerinde de yapılması gerekliliği belirtilmiştir (CCA, 490.1.0.0.1173.121.1, 15.04.1943).

Yine aynı amaç doğrultusunda, 14 Haziran 1943 tarihinde Türk Dil Kurumu genel sekreterliği tarafından halkevleri başkanlığına gönderilen yazıda *“Her bölgede yaşayan Türk boy ve uruklarını ayırt edebilmek için, oralarda halkın konuşma dilinde ne gibi fonetik özellikler bulunduğu belirtilerek, bu ses ve özelliklerden boy ve urukların*

varlıklarını ortaya çıkarma yoluna gidilmesi” istenmiştir. (CCA, 490.1.0.0.1173.121.1, 14.06.1943).

1.2.2. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü

Türk İnkılabını halka anlatmak ve benimsetmek amacı doğrultusunda gerçekleştirilen faaliyetlerden biri de Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün kurulması olmuştur (Bolat M, 2017: 63). Türkiye Cumhuriyeti rejiminde yapılan inkılapların bilimsel metotlarla araştırılması ve halka yapılan inkılapların öğretilmesi, ulusçu bir anlayış oluşturulması gerekli görülmüştür. Diğer devlet adamlarının kendi tarihini, değerlerini benimsetmek amacıyla kullandığı en önemli güç kaynağı tarih olmuştur. Atatürk'te bu kaynaktan istifade yoluna gitmiş ve Türk İnkılap Tarihinin tüm yönleri ile aydınlatılması, anlatılması, benimsenmesini ve gelecek nesillere bu bilincin aktarılmasını sağlamak adına tarihin gücünden yararlanmıştır (Bolat M. 2017, 51-53).

Daha önce bu doğrultuda gerçekleştirilen faaliyetlerden istenilen sonucun alınamaması üzerine, 15 Nisan 1942 tarihinde 4204 sayılı kanunla Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesine bağlı olarak “Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü” kurulması hakkındaki kanun kabul edilmiştir. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel bu enstitünün kurulma amacını; Türk İstiklal Savaşı ve Türkiye Cumhuriyeti rejimi ve bu rejimin dayandığı esaslar hakkında araştırma ve inceleme yapmak, yine inkılapa ait olan belge ve yayınları toplayarak müzeler meydana getirmek ve arşiv oluşturmak, bunların yanı sıra Türk inkılap ve rejimini memleket içinde ve dışında tanıtmak için konu ile ilgili olarak ders ve konferanslar vermek, olarak açıklamıştır (Bolat M. , 2017: 62; Cumhuriyet, 1942; Vatan, 1942: 1).

1.2.3. İkinci Maarif Şurası

İkinci Maarif Şurasında tarih derslerinin öğretimi üzerinde durulmuş ve bu derslerde konu ile ilgili araç-gereçlerin kullanılması gerektiği ifade edilmiştir. Tan Gazetesi de bu doğrultuda bir haber yaparak, okullarda tarih eğitiminin uygulamalı olarak verilmesi, tarih derslerinin liselerde en çok ihtiyaç duyulan tarih laboratuvarlarında yapılmasının daha faydalı olacağını belirtmiştir (Tan, 1943: 3). Tarihe ait ana bilgilerin çocuklara öğretilmesi ve tarih öğretiminden beklenen öğrencilere kazandırılacak maneviyatı elde etmek için öğretmenlere direktifler verilmiştir. Liseler için yazılan kitaplarda milli tarih görüşü esas alınması gerekliliği ve bu kitaplardaki eksikliklerin

belirlenip bakanlığa bildirilmesi ve bu şekilde gerekli görülen eksikliklerin giderilmesi kararları da alınmıştır (Yücel, 1993: 172).

Bununla birlikte tarih öğretiminde belirlenen esaslara karşı olan kesim tarafından yapılan propagandalar – ki bu konuda İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerinden istifade edilmiştir – ile eğitimde milliyetçi yaklaşıma karşı çıkmışlar ve böylelikle Türk halkının milli bir kültürden uzak kalmasına sebebiyet vermişlerdir.

1.2.4. Tarih Kitaplarındaki Müfredatın Değişmesi

Kültür ve eğitim politikalarında hümanist anlayışın hâkim olduğu İnönü döneminde tarih kitaplarında müfredat değişimleri olmuştur. Örneğin; 1947 yılındaki 1. sınıf lise tarih kitaplarına baktığımızda, bu kitapta ağırlıklı olarak, o dönemde uygulanan politikaların bir sonucu olarak Avrupa tarihine daha fazla yer verildiği görülmektedir. Kitabın içeriğinde, %40 Yunan tarihi, %40 Roma tarihi, %8 Eski Anadolu tarihi ve %8 oranında da diğer konulardan bahsedilirken, Türk tarihinin kitap içerisindeki oranı ise sadece %4 ile sınırlı kalmıştır. Genel olarak tarih kitaplarına baktığımız zaman Türk tarihinin bu kitaplardaki oranının %41 olduğu görülmektedir. Yine İnönü döneminde, Avrupa medeniyetinin kökeni olarak kabul edildiğinden, Latin ve Yunan tarihi bu kitaplarda yer almış ve Yunan ve Latin dilinin öğretimine de önem verilmiştir. Liselerde temel alınan bu tarih anlayışı, üniversitelerde de uygulanmaya başlayınca, zamanın önemli tarihçilerinden olan Halil İncelik ve Fuat Köprülü bu duruma büyük tepki göstermişlerdir. Maarif şuralarında da bu duruma tepki gösterilmekle birlikte yine de hümanist anlayıştan vazgeçilmemiştir.

Yükseköğretimde ise İnönü'nün 1 Kasım 1941'deki TBMM'yi açış konuşmasında, yükseköğretim kurumlarındaki İnkılap tarihi derslerinin “*İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi*” adı altında verilmesi gerektiğini belirtmesi üzerine 1941-1942 ders yılından itibaren İnkılap Tarihi Dersleri İnönü'nün ifade ettiği ana öğeler doğrultusunda okutulmaya başlanmıştır (Bolat M. , 2017: 59-60, TBMM Z.C, 1941: 7).

Dönemin maarif şuralarında tartışılan konuların başında, okullarda okutulan tarih dersleri gelmiştir. Bu anlamda tarih öğretimi için bir komisyon kurulmuş ve komisyon tarih öğretimi için yapılan çalışmaları Şura'ya bir rapor olarak sunmuştur. Yazılan tarih kitaplarının yeterli olmadığı ve okullarda okutulmak üzere yeni ders kitaplarının hazırlanması gerekliliği ifade edilmiştir. Lise 1 ve 2 sınıflarının, tarih dersinin okutulması için çok uygun olmadığı lise 3 müfredatında tarih derslerinin yer alması gerektiği ifade edilmiştir (Köken, 2002: 236).

1.2.5. Türk Tarih Kongreleri

Dönemin tarih anlayışını ortaya koyabilmek adına o dönemde yapılan tarih kongrelerinde sunulan tebliğleri incelemek yararlı olacaktır. 1943 yılında yapılan III. Türk Tarih Kongresinde sunulan tebliğlere baktığımız zaman, Atatürk dönemindeki tarih anlayışının kısmen savunulduğu görülmektedir.

İnönü zamanında devam ettirilen bu kongrelerde bilimsel çalışmalarla ortaya konulan, Türk Tarihine dair araştırmalar ve sunumlar yapılmıştır. Üçüncü Türk Tarih Kongresindeki bildirilerde hümanist tarih anlayışının devam etmesinin yanı sıra yakın dönem tarihine yönelik görüşler daha fazla ağırlık kazanmıştır. Bu kongre de açılış konuşması yapan Tahsin Banguoğlu, hümanist kültür politikaları doğrultusunda ortaya atılan, Yunanlıların Türk olduğu iddiasından vazgeçilerek, Atatürk döneminin milli tarih anlayışına dönüleceğini açıklamıştır (Bolat, 2012: 240).

1948 yılında yapılan kongrede ise Üçüncü Türk Tarih Kongresinden sonra yapılan çalışmaların sunulduğu görülmektedir. Bu kongrede, Türk Tarihi ile ilgili yapılan kazılar ve yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkan Türk tarihinin kaynaklarının Türkçe yanında, farklı dillere de çevrilerek basılmaya başlandığı bilgisi verilmiştir. Yine, Fransız ansiklopedilerinden esinlenerek “İnönü Ansiklopedisi” hazırlanması kararı alınmıştır. İnönü’ye armağan olarak hazırlanacak bu ansiklopedi 15-16 cilt olacak ve 10-15 sene gibi bir zaman içerisinde hazırlanacaktı (Yücel, 1993: 75). 31 Ocak 1948’de başlanan bu çalışmanın 8 Şubat 1950’ye kadar devam ettiği görülmektedir (CCA, 30.18.1.2.115.89.20, 31.01.1948).

1.2.6. Müzeler

Birçok medeniyete yurt olan Anadolu, bu medeniyetlerden kalan birçok tarihi esere de sahiptir. Fakat zaman içerisinde tahrip olmaya başlayan bu eserlerin korunması gerekliliği dile getirilmiş (TBMM Z.C, 1943: 238) ve bu konu ile ilgili TBMM’de görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde Antalya milletvekili Turhan Dağlıoğlu, Anadolu’nun bir medeniyet beşiği olduğunu, burada birçok medeniyetin eseri olmasına rağmen bu eserlerden birçoğunun harap olduğunu ve bunların bir an önce kurtarılması gerektiğini belirtmiştir. Cumhuriyet Hükümeti ile birlikte bu eserlerin kurtarılmaya çalışıldığını ve eldeki imkânlar dâhilinde yapılabilecek her şeyin yapıldığını söyleyen Dağlıoğlu, bu eserleri korumak için TBMM’nin bir nizamname hazırlaması gerektiğini de vurgulamıştır (TBMM Z.C, 1943: 239).

TBMM’de yapılan bu görüşmeler sırasında, bu türden eserlerin buldukları bölge yöneticilerinin, eskiden kalma mezarları bazı imar bahaneleri ile tahrip ettikleri de dile getirilmiştir. Tahrip edilen bu mezarlarda, birçok sanat ve tarihi değeri olan eser bulunduğu ifade edilerek bu durumun önüne geçilmesi gerekliliği ifade edilmişti (TBMM Z.C, 1943, s. 239). Bu noktada sözlerine devam eden Dağlıoğlu, *“Onlar milletin şerefi ve malıdır. Resmî ye mesul bir zata sordum. Niçin tahrip ediyorsunuz? Akrabası kurtarsın dedi. Arkadaşlar, Kınalı Ali Efendinin, Seydi Ahmet Paşa’nın ve Bâki’nin akrabası kimdir? Bütün bir millettir. Onun için bu mezarlarımızı artık tahripten kurtaralım. Eğer buralarda yol açmak icab ediyorsa mütehasısların fikrini alalım. Bir Panteon yapılsın ve bu suretle mezarlar, oraya getirilsin, çünkü bizim de gideceğimiz yer orasıdır. Sonra arkadaşlar, askerî ve deniz müzelerine temas etmek isterim. Bunların Maarif vekâletine devrinin çok uygun olacağını düşünürüm. Çünkü bunlar bir depo halindedir. Bunları kurtarmak ve tanzim etmek lâzımdır* (TBMM Z.C, 1943, s. 239). Şeklindeki konuşması ile bu eserlerin milletin ortak malı olduğunu ve korunmasının bir görev olduğunu söylemiş ve bu eserlerin nasıl korunacağına dair örnekler vermiştir.

Hasan Ali Yücel milli müzelerin sayısını artırmak, mevcut olanı zenginleştirmek ve bu müzelerden geniş ölçüde hem sivil halkın hem de bilim insanlarının istifade etmelerini sağlamak için tedbirler alındığını ve yapılan hafriyat çalışmalarının memlekette ve dünya da hayretle izlenildiğini ifade etmiştir. Türk topraklarında her döneme ait bir tarihin yattığını ve bunların Türk bilim adamlarınca ortaya çıkarılmasının bir görev olduğunu belirtmiştir (Yücel, 1993: 37)

1.2.7. Atatürk’ün Evinin Müzeye Dönüştürülmesi

Atatürk’ün 1919 yılında, Anadolu’ya geçmeden önce, Milli mücadeleyi planladığı Şişli’deki evin, 1928 yılında belediye tarafından satın alınarak, “Atatürk İnkılabı Müzesi” haline dönüştürülmesine karar verilmiştir. İçindeki hazırlıklar tamamlandıktan sonra bir müzeye dönüştürülen ev, 15 Haziran 1942 yılında ziyarete açılmıştır. 3 katlı olan ve içerisinde Atatürk’ün kişisel eşyalarının ve Türk Milli Mücadelesi sırasındaki resimler ve belgelerin sergilendiği bir müze haline getirilen bu evde ayrıca, Amerika Başkanı Roosevelt’in hediyesi olan ahşap möbleli radyo-pikap, ressam İbrahim Çallı ve Zeki Kocamemi tarafından yapılmış yağlı boya tablolar da sergilenmiştir. Müzede orijinal eserler arasında V. Pisani tarafından yapılmış olan ve Kurtuluş Savaşı’nı simgeleyen suluboya tablolar da bulunmaktadır (www.kulturportali.gov.tr). Bu müze ile ilgili olarak Akşam ve Cumhuriyet gazetesinde 16 Haziran 1942’de çıkan haberlerde, müzenin önemi

ve değeri vurgulanmıştır (Akşam, 1942; Cumhuriyet, 1942).

BÖLÜM II

2. ADNAN MENDERES DÖNEMİ DİL VE TARİH POLİTİKALARI

2.1. DÖNEMİN SİYASİ ORTAMI

Atatürk döneminde çok partili hayata geçiş için kurulan Terakkiperver ve Cumhuriyet Fırkası denemelerinden sonra 1945 yılına kadar çok partili hayata geçiş denemesi yapılmamıştır.

Çok partili hayata geçişin temelini hazırlayan sebeplerden biri olarak Çiftçiyi Topraklandırma Kanununu görülebilir. 14 Mayıs 1945'te yapılan TBMM görüşmelerinde çiftçilere, toprağı yetmeyen veya toprak sahibi olmayan ailelere, geçinmelerine yetecek kadar toprak verilmesi fikri ortaya atılmıştır. Aynı zamanda toprağı ekip biçecek araç-gereci olmayanlara, topraklarını işleyebilmeleri için sermaye de verilmesi gerektiği görüşmelerde tartışılmıştır. Çiftçiyi Topraklandırma Kanununu ile halka toprak dağıtılmakla birlikte dağıtılan bu topraklarla ilgili bazı şartlar da bulunmaktaydı. Bu topraklar, devletin istediğı gibi işlenecek bu kurallara uygun hareket etmeyenlerden verilen topraklar geri alınacaktı. Halka dağıtılan toprakların belirlenmesinde şu usullerin uygulanması öngörülmüştü: *“Çiftçiye dağıtılacak topraklar öncelikli olarak devletin elinde olup kamu hizmetinde kullanılmayan topraklarla, vakıflara, özel idarelere ve belediyelere ait topraklardı. Bunlara ek olarak özel kişilere ait toprakların, tarıma elverişli olan toprakların geniş olduğu bölgelerde 5000 dekardan çoğı, dar olduğu bölgelerde ise 2000 dekardan çoğı kamulaştırılacaktı. Ortakçı, kiracı, tarım işçilerinde işletilen topraklarda ise kamulaştırmanın alt sınırı daha da daraltılıyordu. CHP içinde direnişe yol açan madde, özel kişilere belli bir sınırın üstündeki toprakları kamusallaştırmasına olanak veren bu madde idi”* (Demirel, 2013: 308). İşte bu yasa tasarısından dolayı CHP içindeki büyük toprak sahipleri bu maddeye karşı çıkmışlardır. Yine aynı tarihlerde bütçe kanunu görüşmeleri de gündeme gelmiştir. Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Emin Sazak hükümeti sert bir dille eleştirmişler oylama da ise tasarı aleyhine oy kullanmışlardır. Nihayetinde parti içerisinde muhalif sesler yükselmiş bu durum meşhur “Dörtlü Takrir” adı verilen belgenin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Dörtlü Takririn verilmesinden sonra, bu muhaliflerin CHP'den ihraç edilmesi aslında İnönü'nün de çok arzu ettiği çok partili yaşama geçiş için zemin hazırlamıştır.

Muhallif grup, partiden ihraçları sonrasında, 1946 yılında Demokrat Parti'yi kurmuşlardır (Ağaoğlu, 1972: 175).

7 Ocak 1946'da Celal Bayar liderliğinde resmen kurulan Demokrat Parti, geçmişte çok partili düzene geçmek için kurulan diğer partiler gibi, halk içinden doğmamış, doğrudan doğruya CHP'den bir kısım milletvekilinin ayrılması ile kurulmuştur. Kuruluşundan iki ay sonra ülkede 63 vilayetten oluşan, on altısı vilayet merkezi olmak üzere otuz altı kaza merkezinde ve birçok köyde şubeler açmıştır. Bu partinin kurulmasından sonra CHP kanadında oluşan kanaat, muhalif partinin tutunamayacağı ve çok geçmeden kapanacağı yönünde idi. Demokrat Parti tüm yurttaki teşkilatlanmaya başlayınca, iki parti arasındaki rekabet ciddi bir boyuta ulaşmıştır (Karpat, 2012: 240). Bu sebeple CHP, birtakım tedbirler almaya başlamıştır. Bu tedbirler arasında; Bakanlar kuruluna gazete kapatma yetkisi veren 50. Maddenin değiştirilerek bu yetkinin mahkemelere devredilmesi de yer almaktadır. Ayrıca basın suçları da affedilmiştir. Yine aynı günlerde Üniversitelere özerklik veren bir kanun da çıkarılmıştır. Bu gelişmelere bakılırsa, CHP sosyal sınıfları cezbetme çabası içerisine girmiş ve bu amaç doğrultusunda da kullandığı araçlardan birisi antidemokratik yasaları kaldırmak olmuştur (Timur, 1991: 53).

Bu gelişmeler yaşanırken, 1947 senesinde yapılacak seçimlerin 1946 Temmuzuna alınması iktidar ve muhalefet partilerini karşı karşıya getirmiştir. İktidarın seçimleri bir yıl öncesine alma sebebi; seçimleri erkene almakla DP'nin daha fazla güçlenmesini engellemek ve bu şekilde de CHP'nin iktidarda kalmasını sağlamak olmuştur (Karpat, 2012: 242).

Demokrat Parti önce 1946 seçimlerine katılmayacağını açıklamış fakat daha sonra bu kararlarını değiştirerek seçimlere katılma kararı almışlardır (Ahmad, 1996: 32). 21 Temmuz 1946'da yapılan bu seçimde ilk kez, tek dereceli seçim sistemi uygulanmış ve halk kendini temsil edecek vekilleri doğrudan seçmiştir. Uygulanan bu seçim ile CHP 396, DP 62, bağımsızlar ise 7 milletvekilliği elde etmişler ve seçim CHP'nin zaferi ile sonuçlanmıştır (Bila, 2008: 105).

CHP iktidarı kazanmış, fakat DP bu seçim sonucunun yolsuzlukla ve hile ile alındığı iddiası ile karşı bir kampanya başlatmıştır (Bila, 2008: 104; Karpat, 2012: 250). DP'nin itirazında; CHP'nin iktidarı sıkı yönetimle ele geçirdiği ve köylerde jandarma baskısı altında yapılan oylamalarla seçimi kazandıkları iddiaları yer almaktadır (Bila,

2008: 104; Eroğul, 1998: 40). Bunlara rağmen, seçim sonucu yeni kurulmuş bir parti olması dolayısıyla, DP açısından büyük bir zafer olarak değerlendirilebilir.

Bu arada II. Dünya Savaşı'nın etkileri halen Türkiye'de güçlü bir şekilde hissedilmektedir ve yaşanan ekonomik darboğaz 7 Eylül'de devalüasyon kararı alınmasına ve Türk Parasının değerinin düşürülmesine yol ağmıştır. (Çavdar, 1999: 414; Bila, 2008: 106; Karpat, 2012: 260).

1947 yılına gelindiğinde, 11 Temmuz'da muhalefet lideri Celal Bayar, ve Başbakan Recep Peker ile bir görüşme geręekleřtiren İsmet İnönü 12 Temmuz'da bir beyanname yayınlamıştır. Bu beyanname ile hükümetin Demokrat Parti zerindeki baskısı da azalmıştır (Bozdağ, 1997: 83). Beyanname de geğmişteki olaylar ve Recep Peker ile yapılan sonuçsuz görüşmeler yayınlanmıştır (Karpat, 2012: 278). Ayrıca beyannameye göre Cumhurbaşkanı tarafsız olacak, seçimlerde gizli oy açık sayım ilkesi uygulanacaktır (Bila, 2008: 108). Beyanname verildiğinin ertesi günü yayımlandığı için tarihe 12 Temmuz Beyannamesi olarak geğmiş, Türk demokrasi tarihinin önemli belgelerinden biridir.

İnönü, beyannameden sonra yaptığı açıklama da Recep Peker'in çok partili düzeni destekleyen bir tavır sergilemesini istemiş eğer çok partili düzeni kabul etmiyorsa istifa etmesi gerektiğini söylemiştir. Nitekim bu beyanname Recep Peker'in siyasi hayatının sonu olmuştur. Recep Peker prestijini yeniden kazanmak için her ne kadar uğraşsa da parti içinde 35 kişinin güvensizlik oyu kullanması Recep Peker'i siyasi baskılarla istifa etmesine yol ağmıştır. Bu olay ise tarihe "35'ler Olayı" olarak geğmiştir (Karpat, 2012: 283). Recep Peker'in istifasından sonra hükümeti kurma görevi şemsettin Günaltay'a verilmiştir.

7 şubat 1950'de yeni seçim kanunu görüşülmeye başlanmış ve gizli oy açık sayım ilkesi kabul edilmiş ayrıca Demokrat Partililerin yıllardır istediği güvence de sağlanmıştı. Geriye ise sadece seçim tarihinin belirlenmesi kalmıştır. CHP grubu hava şartlarından dolayı oy kullananların katılma oranı düşeceğini tahmin ederek, seşimin Haziranda yapılmasını istemekle birlikte alınan karar uyarınca seçimlerin 14 Mayıs'ta yapılmasına kararlaştırılmıştır (Eroğul, 1998: 82).

14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlerde büyük zafer kazanan Demokrat Parti yeni hükümeti kurmuştur (Eroğul, 1998: 98). Menderes seçimleri kazanmakla birlikte, ordunun arkasında olmadığının da farkındydı ve böyle bir düşünceye kapılmasında kendine yapılan askeri darbe ihbarları da etkili idi. Menderes'te bu düşünce doğrultusunda, kendini ordudan

yana güvenceye almak için 6 haziranda bazı generaller ve subaylarda değişiklik yapmıştır (Ahmad, 1996: 49-Eroğul, 1998: 99).

Menderes kendini güvence altına almak için orduda yaptığı düzenlemeden başka, müttefik bulma arayışı içerisine de girmiştir. Geleneksel olan İngiltere-Fransa ittifakına karşı ABD ile olan müttefikliğin sürdürüleceğini açıklamıştır. Menderes'in bu politikasını ABD'de Truman Doktrini ve Marshall yardımı ile desteklediğini göstermiştir (Turan, 2003: 271). 1950-1960 yılları arasındaki Demokrat Parti iktidarında meydana gelen sosyo-kültürel ve ekonomik değişimler şu şekilde özetlenebilir: Demokrat Parti iktidara gelince Atatürk zamanında beri sürdürülen hükümetin bütçe politikası değişmiş harcamalar artmıştır. ABD'den gelen yardımla 1952'ye kadar bolluk yaşansa da daha sonra giderek dışarıdan yapılan yardımlar kesilmeye başlamıştır. Aynı zamanda yabancı sermaye desteklenmiş özel sektörün de gelişmesinde öncelik tanınmıştır. Kurulan her parti kendi düşünceleri doğrultusunda farklı bir siyaset anlayışını gündeme getirmiştir (Taşdöven, 2013: 32).

Bu arada Menderes'in 1950 yılında patlak veren Kore Savaşı'na asker göndermek için karar alması, İnönü ve muhalefeti kızdırmıştır. Bütün memleketi ilgilendiren böylesine önemli bir mesele de hükümetin, muhalefet partisi ile görüşerek karar vermesi gerektiği itirazları yapılmıştır. (Ahmad, 1996: 52). II. Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika'nın müttefikliği, Türk dış politikasının şekillenmesinde temel etken olmuştur (Karpaz, 2012: 416). Bu etki doğrultusunda alınan kararlarla Kore'ye asker gönderilmesi sonucunda ancak Türkiye NATO'ya girebilmiştir (Eroğul, 1998: 116).

Yine DP, 1951 yılında yabancı sermayeyi desteklemek için bir kanun hazırlamış ve 1 Ağustos 1951'de "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu" kabul edilmiştir. bu kanundan beklenen amaca ulaşılamadığı için, 18 Ocak 1954'te, 1951 tarihli kanunu ortadan kaldıran ve daha liberal bir mahiyette olan, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu kabul edilmiştir (Eroğul, 1998: 133).

Yine aynı dönemde çıkan bir başka kanun ise 18 Mart 1954'te kabul edilen Petrol Kanunudur. Kanun, yabancı sermayenin ülkeye girişini sağlayan en önemli etkenlerden biridir (Eroğul, 1998: 134).

1954 seçimlerine hazırlanırken DP, ülkedeki denetimlerini sıkılaştırmıştır. Ekim sonuna gelindiğinde ise Menderes, muhalefete neredeyse savaş ilan etmiştir (Ahmad, 1996: 60). 1954 seçimleri arefesinde DP, halkın gözünde iyi izlenim bırakmak ve oy toplamak

için temel atma ve açılış törenleri düzenlemiş ve gerçekten istedikleri gibi halkı etkilemişler ve 1954 seçimlerini büyük bir zaferle kazanmışlardır (Eroğul, 1998: 138-139). 1954 seçimlerinin kazanılmasından sonra Menderes ilk olarak Amerika'ya gitmiş ve alınan yardımların miktarını arttırmak teşebbüsünde bulunmuştur. Fakat alınan yardımlar ihtiyacı karşılayamadığından bu seferde Almanya alternatifine başvurulmuştur.

Dış politika bu gelişmeler yaşanırken, DP içte oldukça sert bir politika izlemeye başlamıştır. Örneğin seçimlerde istediği sonucu alamadığı Kırşehir'i ilçe haline getirirken yine istediği sonucu alamadığı bir diğer yer olan Malatya bölünerek Adıyaman ili kurulmuştur (Eroğul, 1998: 161-162).

DP'nin iktidarında yaşanan ekonomik sıkıntılar, ülkede DP iktidarına karşı tepkileri arttırmıştır. Muhalefetin artması ile DP, muhalefeti tamamen etkisiz hale getirmek amacıyla Tahkikat Komisyonu'nu kurmuştur. Bu komisyonun kurulması, ülkedeki gergin havayı daha da arttırmıştır.

Cem Eroğul'a göre kurulan bu komisyon, DP diktatoryasının zeminini hazırlamak için oluşturulmuş ve tam bir baskı fermanı niteliğindedir (Eroğul, 1998: 236). DP'ye yönelik eleştirilerin artması ile DP çöküş paniği ile sürekli baskı uygulamaya kalkmış, kendisine yönelen her türlü muhalefette yine bu yöntemi kullanmıştır. Baskılar arttıkça CHP bu baskıları kullanmakta ve yapılan baskıları ve iktidarın bu baskılarla ulaşmak istediği amacı yaygın bir muhalefetle halka anlatmaya çalışmaktaydı (Bila, 2008: 157). DP'nin uyguladığı politikalar toplumun tüm kesimlerinden tepki görmekteydi. Örneğin; 1 Mayıs 1960'da Kara Kuvvetleri Komutanı olan Cemal Gürsel, Milli Savunma Bakanını ziyaret etmiş ve bu politikalardan rahatsızlığını dile getirmiştir (Bozdağ, 1997: 203). Yine bu dönemde, 21 Mayıs'ta Harp Okulu öğrencilerinin gösteri yapması hükümete ağır bir darbe olmuştur. Üniversite öğrencilerinin ve gençlerin gösterileri göz ardı edilebilirdi. Fakat silahlı kuvvetlerin subay adaylarının böyle bir gösteri de bulunması hükümeti sıkı yönetime iten bir sebep olmuştur. Tahkikat Komisyonunun bu konuda aldığı sert kararlardan kaynaklı harp okulu öğrencileri hükümeti devirmeyi kararlaştırmışlardır (Ahmad, 1992: 81). 27 Mayıs 1960 günü sabahın erken saatlerinde de darbe gerçekleşmiştir (Heper, 1998: 200).

2.2. HALKEVLERİNİN KAPATILMASI

Demokrat Parti'nin 1946 yılında kurulmasında itibaren CHP'ye yönelttiği muhalefette, CHP'ye en çok baskı yaptığı konulardan birisi de CHP'ye bağlı bir kuruluş

olarak gördükleri Halkevleri ve Halkodaları idi. Bu arada, çok partili hayata geçildikten sonra başka bir siyasi partinin iktidara gelebilecek olması fikri, halkın önemli bir kesiminin halkevlerinden uzaklaşmasına sebep olmuştur. Tek parti iktidarında söylenilmeyen birçok fikir artık daha açık şekilde ifade edilmeye başlanmış, bazı il ve ilçelerde yönetim başka partiye geçtiği için de halkevleri ve halkodalarına yapılan yardımlar kesilmiştir (Gezer, 2012: 80). Bu gelişmeler doğrultusunda da, DP'nin iktidara gelmesi ile ortadan kaldırmak istediği ilk kurum halkevleridir. Bu anlamda DP, 1950 yılında iktidara gelince Halkevleri ve Halkodalarını ortadan kaldırmak hazırlıklarına girişmiştir. DP iktidara geldikten sonra Halkevlerinin CHP'ye ve komünizme hizmet ettiği gerekçesi ile 8 Ağustos 1951'de yapılan görüşmelerde Halkevlerinin kapatılması ve mal varlığının devlet hazinesine geçmesi gerektiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda halkevleri için kullanılan devletin kendi bünyesinde olan binalarından bedelsiz olarak istifade ettikleri belirtilmiştir (TBMM Z.C, 1951, s. 698). Adnan Menderes halkevlerinin CHP'ye hizmet ettiğini onun propagandasını yaptığını söylemiş aynı zamanda Halkevleri yönetiminde CHP üyelerinin bulunması da eleştirilmiştir. Bu gerekçe ve eleştirilerle TBMM'ye halkevlerinin kapatılması için bir kanun tasarısı sunulmuştur. Bu durum Ulus Gazetesinde şu şekilde değerlendirilmiştir: *“Menderes iktidarı ele geçirdiğinden beri Atatürk inkılapları hakkındaki mütereddit durumu, halkevlerine tevcih edilen bu son muamele ile bir arada mütalaa edilirse işin iç yüzünün ne olabileceği daha anlaşılır”* (Ulus, 1951).

Halkevlerinin kapatılması konusu 3 ay sonrasına ertelenip binaların tahliye edilmesine karar verilse de, DP milletvekilleri bu 3 aylık süreye uzun olduğu gerekçesi ile itiraz etmişlerdir (TBMM Z.C, 1951: 710). Yine DP milletvekillerinden olan Mersin Milletvekili Hüseyin Fırat ise bu 3 aylık süreye CHP'nin halkevlerinin gayrimenkullerini gasp ettiğini gerekçesiyle itiraz etmiştir (TBMM Z.C, 1951: 711). DP milletvekillerinin bu düşüncesine karşı, CHP Diyarbakır Milletvekili Mustafa Ekinci, yapılan bu suçlamaların haksız olduğunu yapılacak olan bu hamlenin büyük kayıplara sebep olacağını ve tarihi bir zaiyata mal olacağını belirtmiştir (TBMM Z.C, 1951: 711). Tüm tartışmalara rağmen “Halkevlerinin ve Bazı Halk Partisi Gayri Menkullerinin Hazineye İadesi Hakkındaki Kanun Lâyihası” 9 Ağustos 1951 tarihinde açık oylamaya sunulmuş ve kanun tasarısı, mecliste bulunan 365 milletvekilinden 362'sinin kabul oyu ile kanunlaşmıştır. Yasa 11 Ağustos 1951 tarihli Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yasa sonucunda halkevleri binalarına ve binalardaki mallara resmen el konulduğu ve bunlar

hazineye iade edildiği için halkevleri de fiilen çalışamaz hale gelmiş, başka bir deyişle kapanmıştır.

5830 sayılı yasa ile Halkevlerinin devletleştirilmesi için 1 ay kadar bir süre verilmiş sürenin dolması beklenmeden 1 hafta sonra bütün halkevleri ve halkodalarına ve içlerindeki mallara el konulmuştur. Halkevlerinin kapatılmasına giden süreç, aslında daha önce 1947’de CHP’nin 7. Büyük Kurultayında dile getirilmişti. Bu kurultayda halkevleri ile ilgili olarak şu değerlendirmelerde bulunulmuştu:

“Türkiye genelinde faydalı çalışmalar yapmasına rağmen, tipik bir tek parti dönemi kuruluşu olan halkevlerinin durumu II. Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle birlikte sarsılmaya başlar. 7 Ocak 1946’da Demokrat Partinin faaliyete başlaması, halkevi çalışmalarında önemli bir gerilemeye yol açar. Çünkü daha önce CHP saflarında ve halkevlerinde çalışan birçok bilim ve siyaset adamı, Demokrat Parti’ye geçmiştir. Her ne kadar CHP yöneticileri, halkevlerinin siyaset dışı bir kurum olduğunu söyleseler de bu kurumların daha çok CHP ve CHP’ye yakın teşekküllerin toplantılarına sahne olması ve belli bir partinin yan kuruluşu görüntüsünden kurtulamaması yüzünden halk, zamanla halkevlerinden uzaklaşmaya başlar. CHP’nin 17 Kasım 1947’de toplanan 7. Büyük Kurultayı’nda halkevleri meselesi ele alınmış, Prof. Fahrettin Kerim Gökay başkanlığında bir komisyon kurulmuş, ancak bu kurultayda halkevlerinin bağımsız bir kurum haline getirilmesi yolunda bir adım atılamamıştır” (CHP Yedinci Büyük Halk Kurultayı Tutanağı, 1948: 199-202).

Her ne kadar İnönü, çok partili düzene geçilmesi ile halkevlerinin bir nevi siyasi parti kolu olmaktan çıkarılıp kurumsallaşmasını ve işlevinin bu şekilde devam etmesini istese de bu gerçekleştirilememiş (Ölçen, 1988: 31), Partiler arası görüşmelerde halkevlerinin de üniversiteler gibi özerk bir kuruluş olması görüşü kabul edilmemiş ve Halkevleri 5830 sayılı yasa ile kapatılmıştır (Turan, 1999: 96).

Halkevlerinin kuruluşunun yasayla değil de bir talimatnameyle yapılmış olması kapatılmasını kolaylaştıran bir etken olmuştur (Akşin, 2007: 250). Halkevlerinin kapatılmasından en çok zarar gören bu kurumlardan faydalanan halk olmuştur. 1952 yılında Kasım Gülek, halkevlerinin kuruluş yıldönümü konuşmasında: Türk Devletinin kurulduğu günden kapatılana kadar Türk kültürüne büyük katkıları olan halkevleri iktidarın yanlış politika görüşüne kurban giderek 11.08.1951 tarihinde kapatılmıştır. Halkevleri iktidarın söylediklerinin tersine partili-partisiz tüm vatandaşların bulunduğu bir eğitim

yuvası olan halkevleri, kültüre ve memlekete birçok katkısı olan bu eğitim merkezlerinin faaliyetlerini iftiharla hatırlarken yıkılması milli bir ziyan olmuştur. Bu müesseselerin kurulmasında ve yayılmasında emeği geçen CHP her yıl bu evlerin kuruluş yıl dönümünü bir törenle kutlamıştır. Bu müessesenin kapatılması ile bahsi geçen tören sembolikte olsa yapılmıştır. Şeklindeki konuşması ile halkevlerinin önemi ve kapatılmasının yanlışlığını dile getirmiştir (CCA, 490.1.0.0.11.59.3.11.8.1951, 09.02.1952).

2.3. ADNAN MENDERES DÖNEMİ DİL POLİTİKALARI

2.3.1. Arapça Ezan Yasağının Kaldırılması

Demokrat Parti iktidara gelir gelmez eski yönetim dönemindeki uygulamalardan bir kısmına son vermiştir. Bunlardan birisi 1932 yılında Türkçe okutulmaya başlayan ezanın tekrar Arapça okunmasına karar vermek olmuştur. Menderes, 16 Haziran 1950'de TBMM'de yaptığı konuşmada, Arapça ezan yasağının kanunen kaldırılmasının müzakere edilmesi gerektiğini ifade etmiştir (TBMM Z.C, 1950:181). Aslında CHP'liler de bu konudaki tutumlarından vazgeçmiş ve bir takım tavizler vermeye başlamışlardı. Örneğin, CHP milletvekillerinden olan Cemal Reşit Eyüpoğlu, ezan konusunda yapılacak olan bu değişikliği desteklemiş, TBMM'de yapılan müzakerelerde bu yasağın bir ceza hükmünden çıkarılmasına muhalefet olmayacaklarını ifade etmiş ve Atatürk yaşasaydı bu karara destek verirdi diyerek fikirlerini dile getirmiştir (TBMM Z.C, 1950: 182-183). TBMM'de yapılan bu görüşmelerde Başbakan Menderes, Türkçe olarak okutulan ezanın vicdan hürriyetine aykırı olduğunu ifade etmiştir. Mecliste Arapça ezan tartışması sürerken de Başbakan Menderes'e İstanbul Üniversitesi'nden bir grup öğrenci 150 imzalı bir telgraf çekmiş ve bu karardan memnuniyet duyduklarını dile getirmişlerdir. Yine bu destek telgraflarından birisi de Balıkesir'den 700 imzalı olarak gönderilen telgraftır (Ayışığı, 2012, s. 568). TBMM'de yapılan bu görüşmeler neticesinde sadece DP'li milletvekillerinin değil CHP milletvekillerinin de oyları ile Arapça ezan okunması yasağının kaldırılmasına yönelik tasarısı kabul edilmiştir (TBMM Z.C, 1950, s. 184). Türk ceza kanununun 526. maddesi TBMM'nin 16 Haziran 1950 tarihli oturumunda kabul edilen 5665 sayılı kanunla değiştirilmiş ve bu hüküm maddeden çıkarılmıştır. Cumhurbaşkanı tarafından onaylanıp 17 Haziranda Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiş ve illere tebliğ edilmiştir (CCA, 30.1.0.0.51.306.2, 16.06.1950).

Bunun bir din sorunu değil, bir dil sorunu olduğunu vurgulayan Atatürk'ün (Turan, 1999: 39) ölümünden sonra da bu tür tartışmalar İnönü zamanında da baş göstermiş,

gerekçe yine aynı şekilde açıklanarak bu konudaki tartışmalar bitirilmiştir. DP döneminde Arapça ezan yasağının kaldırılması gündeme getirildiğinde CHP'liler bu konuya sıcak bakmış hatta buna yönelik kanunun TBMM'de oylanması sırasında oylamaya katılmayan İsmet İnönü'nün yanı sıra, aynı partiden Cemal Reşit Eyüboğlu, Cevdet Kerim İncedayı, Yusuf Ziya Ortaç, Hasan Reşit Tankut dışındaki CHP'liler tasarı lehinde oy kullanmışlardır (Albayrak, 2004: 197).

Bu karar dönemin basınında yoğun olarak işlenmiştir. Cumhuriyet Gazetesi; *"Atatürk İnkılabının zedelendiğinden bahisle telaşa düşen CHP il propaganda Arapça Ezanın arkasından fesin, cübbenin, sarığın, tekkenin hulasa kara karar heyulaların sıra sıra belirlenmesinden endişeli idi. Daha sonra oturum açılıp da Başbakanın tasarının gündeme alınması istediği andan itibaren Halk Partili sıralardaki karar belli olmaya başladı"* (Cumhuriyet, 1950) şeklinde değerlendirmeler yaparken, Ulus Gazetesinde konu ile ilgili şu başlığı atmıştır: *"C.H.P. Meclis Grubu sözcüsü, Grubun Türkçe ezan Arapça ezan mevzuu üzerinde bir politika münakaşası açmağa taraftar olmadığını bildirdi"* (Ulus, 1950). Konu ile ilgili bir başka haber ise Zafer Gazetesinde yer almıştır: *"Gündeme geçilmeden önce kürsüye gelen Adnan Menderes ezan tasarısının gündeme alınarak ivedilikle görüşülmesini istedi ve şu izahatı verdi. Muhterem arkadaşlar DP meclis grubunca verilen kararın gazeteler ve radyo ile yayınlanması neticesinde kanuni mani kalkmış olduğu telakkisine uğraması ve bazı vatandaşların Arapça Ezan okumaya teşebbüs etmeleri gibi hadiselerle karşılaşmamız muhtemel olduğu için bu bapta sevk etmiş olduğumuz layihanın bugünkü ruznameye alınmasını ve müstacelen müzakere edilmesinin yüksek tasvibini arz ediyorum. Başbakanın alkışlarla karşılanan bu konuşmasına müteakip tasarının hemen gündeme alınarak ivedilik ve yeklikle görüşülmesi, oya konu ve ittifakla kabul edildi"* (Zafer, 1950).

Hürriyet Gazetesi bu haberi şu başlık altında vermiştir: *"C.H.P de müzakerenin başlangıcında bu karara muhalif olmadığını bildirdi."* (Hürriyet, 1950)

Yine Gece Postası Gazetesi de bu kararın ittifakla kabul edildiğini bildirmiştir (Gece Postası, 1950). (Arapça Ezan yasağının kaldırılması bkz: Ek-4.a,b,c,d)

2.3.2. Anayasa Dilinin Orijinal Haline Dönüştürülmesi

1945 yılında Teşkilat-ı Esasiye Kanununun dilinin Türkçeleştirilmesi önemli bir değişiklik olmakla birlikte DP iktidara geldikten hemen sonra Teşkilat-ı Esasiye dilinde eskiye dönüşü gerçekleştirmiştir. 1952 yılının Mart ayında Fuat köprülü ve DP'den 222

milletvekili anayasa dilinin eski haline dönüştürülmesi bir kanun teklifi hazırlamıştır (Eroğul, 1998: 128).

Türkçeleştirilmiş olarak kullanılan Anayasanın kuşaklar arasında anlaşmazlıklara yol açtığını ifade eden DP Manisa Milletvekili Muhlis Tümay, TBMM’de yapılan görüşmelerde anayasanın bu şekliyle baba ve evlat arasında anlaşmazlığa yol açtığını söylemiştir. Konuşmasının devamında ise 1945’te anayasanın Türkçeleştirilmesinden bu yana, anlamını kaybeden kelimeler olduğunu ve bu işin ihtisas meselesi olduğunu ifade etmiş ve tekrar anayasada eski dile dönülmesi gerektiğini teklif etmiştir (TBMM Z.C, 1952: 395). Bu konuda TBMM’de yapılan müzakereler ve tartışmalar sonunda 491 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanununun ilk şekli ile tekrar yürürlüğe konulması için oylama yapılmıştır. 382 milletvekili oy kullanmış ve 342 kabul 31 ret ve 9 çekimser oyun kullanıldığı oylama sonucu oy çokluğu ile tasarı kabul edilmiştir (TBMM Z.C, 1952: 412-Güzel, 2006: 39).

TBMM’de bu kanun lehinde görüş belirtenlerin büyük çoğunluğu, Anayasayı eski haline çevirmek için gerekçe olarak, Anayasanın 1945 değişikliği ile toplum arasında dilde ikililik yarattığını, anne-baba ve çocuklar arasında iletişim sorunlarının yaşandığını ileri sürmüşlerdir (Şur, 2008: 46).

24 Aralık 1952 de toplanan TBMM görüşmeleri sonucu Anayasa’nın eski diline dönüştürülmesi basında da yankı bulmuş Ulus Gazetesi bu kararı 25 Aralıkta şu şekilde paylaşmıştır: “İlk olarak Hamdullah Suphi Tanrıöver hâtıralı, muhtıralı bir konuşma yapmıştır. Türk dil davasının bir ummanı kucaklayan bir dava olduğunu söylemekle konuşmasına başlayan Tanrıöver. Gelişi güzel olarak dil ıslahatının yapılamayacağını, bu hataya bir kere düşülmüş olunduğunu ve yapılmış olan ıslahatın meyvelerini de 50-60 sene sonra toplanacağını belirtmiş ve bir milletin belli başlı kanunu ile sık sık meşgul olamayacağını da kaydetmiştir. Bunun için bir akademi kurmanın yerinde bir hareket olduğunu da söylemiştir” “Türkçenin tarihi üzerinde duran Tanrıöver. Muhtelif dillerden bahsetmiş ve değişmeyen tek dilin Türk dili olduğunu diğer memleket dilleri üzerinde hikâyeli misaller ile anlatmıştır.” (Ulus, 1952). “Reye 383 milletvekilinin iştirak ettiği, 32 sinin reddi için rey verdiği ve 342’sinin lehte rey kullandıkları ve dokuz milletvekilinin de çekimser kaldıkları anlaşılmıştır, C.H.P, Milletvekilleri tasarının aleyhinde reylerini kullanmışlardır. Bu suretle, mevcut Anayasa metni yürürlükten kaldırılması, yerine 1340 Anayasası tadilleri ile birlikte konulmuştur” (Ulus, 1952). Bu kanunla ilgili olarak Akşam Gazetesi de şu haberi vermiştir: “CHP Sinop milletvekillerinden M. Tümerkan eski metni

kabul etmenin bir gerilik olduğunu eldeki metni herkesin anladığını, eski metindeki Arapça birçok kaideleri ise birçoğumuzun anlamadığını söyledi. CHP milletvekili Hasan Reşit Tankut'ta eski metin kabulü aleyhinde bulundu. DP'li milletvekilleri ise eski metne dönülmesi fikrini müdafaa ettiler. Nihayet maddeler geçildi ve eldeki anayasa iptal edilerek yerine Teşkilat-ı Esasiye kanunu kabul edildi ve yürürlüğe konuldu” (Akşam, 1952). Hürriyet Gazetesi de ezanın Arapça'ya çevrilmesi konusunda olduğu gibi CHP grubunun bu duruma da muhalefet etmeyeceğini ve bu durumu destekleyeceğini ifade etmiştir (Hürriyet, 1952). (Anayasa'nın Orijinal Diline Çevrilmesi bkz: Ek -5.a-b)

2.3.3. Bilim Dilinde Türkçe Terimler Bulunup Kullanılması

Dilin Türkçeleşmesi, yabancı terimlere Türkçe karşılıklar bulunarak kullanılması gerektiği Atatürk döneminden beri dile getirilen ve bu doğrultuda çalışmalar yapılan bir konudur. Dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Tevfik İleri de meseleyi daha da ileri götürerek, 15 Kasım 1950 de yaptığı konuşmada Türk dilinin, bir ilim dili olması ve bilimde kullanılan terimleri karşılayabilecek hale gelmesinin ülke için birinci derece de önemli bir mesele olduğunu ifade etmiştir. *“Bu ilmi terimler tespiti bir ihtisas işidir. Bunu yapabilecek bir heyetinde bu akademik bilgiye sahip olması gerekmektedir. Felsefe terimleri hariç ortaöğretimde diğer ilimlerin terimleri hakkında herhangi bir sorun yoktur. Asıl sorun Yükseköğretimde kullanılan ilim terimlerinin eski hali ile kullanılmasıdır ve bunun için bir çözüm bulunulması gerekmektedir. İlim dilinde kullanılacak olan terimler Türkçe'nin bünyesinde bulunan ve gramerine uygun şekilde tespit edilecektir”* şeklinde bu konudaki düşüncelerini açıklamıştır (TBMM Z.C, 1950: 106).

2.3.4. Türk Dil Kurultayları

Türk dilinde sadeleştirme çabaları, Menderes zamanında da devam etmiş 1953'te bu amaçla, Türkçe Kılavuzu adı altında bir sözlük çıkarılmıştır. (VII. Türk Dil Kurultayı, 1954: 15).

Sekizinci Türk Dil Kurultayında ise Etimoloji sözlüğünün hazırlanma aşamasında olduğundan bahsedilmiş, yabancı dillerinde Türkçeye çevrildiği sözlüklerin hazırlanmaya başlandığı bilgisi verilmiştir. Bu dönemlerde yapılan önemli işlerden biri de dil uzmanı yetiştirilmesi olmuştur. (VIII. Türk Dil Kurultayı, 1957: 19). Yapılan bu çalışmalar ve bu kurultaylarda hazırlanan raporlara bakılarak, dilde az da olsa hala sadeleşme çalışmalarının devam ettirildiği görülmektedir.

2.3.4. Dil Bayramı Kutlamaları

Bu dönemde Dil Bayramı kutlamalarına da devam edilmiş örneğin; 26 Eylül 1953 tarihinde Ulus Gazetesinde Dil Bayramının yirminci yılında Ağâh Sırrı Levend'in yazdığı bir yazıya yer verildiği görülmektedir. Bu yazıda; dil devriminden bu yana halk dilinde kullanılan binlerce kelimenin derleme-tarama çalışmaları ile Türk diline kazandırıldığı belirtilmiştir. Aynı zamanda gramer çalışmaları ve sözlük çalışmalarına da devam edildiğinden bahsetmiştir.

26 Eylül 1958 de Dil Bayramının yirmi altıncı yıldönümünde ise Hasan Ali Yücel'in Cumhuriyet Gazetesinde köşe yazısında; yazı da dil devriminden 1958'e kadar olan süreçteki Türkçeleştirme çabalarından bahsedilmiştir. Yazının sonunda ise dil devrimi sadece dilden yabancı sözcüklerin atılması değil, bütün meselenin Türkçe düşünmekte olduğunu ve Türkçe'nin Osmanlıca'dan daha güçlü bir dil olduğunu vurgulamıştır.

2.4. ADNAN MENDERES DÖNEMİ TARİH POLİTİKALARI

Atatürk dönemindeki milli bir tarih anlayışının aksine Menderes döneminde tarih politikalarında dikkati çeken husus, Osmanlı tarihinin ön plana çıkarılması olmuştur. Hatta Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması Osmanlı Devletinde yapılan ıslahatların sonucudur şeklinde bir anlayış ortaya konulmuş ve bu fikir yayılmaya başlanmıştır (Bolat, 2012: 242). Bir bakıma Menderes dönemi dilde uygulanan politikaların bir benzeri de kendini dönemin tarih anlayışında göstermiştir. Tarih alanında benimsenen bu fikirler aynı zamanda lise ders kitaplarında da kendisini göstermiştir. Yavuz Ünsal'ın V. Türk Kültür Kongresinde sunduğu bildiri, Demokrat Parti döneminde tarih anlayışında, genel tarihin içinde Türk Tarihinin artırıldığını 735 sayfalık tarih kitabının 213 sayfasının Türk Tarihine ayrıldığını ifade edilmekle birlikte (Ünsal, 2005: 18) Demokrat Parti dönemi tarih ders kitaplarında en fazla tartışma yaratılan konu, Cumhuriyet Tarihine ayrılan kısım olmuştur. Bu dönemde yayınlanan tarih kitapları iktidar partisi yanlısı içeriği ile dikkat çekmektedir (Bolat, 2012, s. 243).

2.4.1. İsmet İnönü'nün Tarih Ders Kitaplarından Çıkarılması

Adnan Menderes dönemi tarih ders kitaplarında yapılan bir diğer değişiklik, İsmet İnönü'nün bu ders kitaplarından çıkarılmasıdır. 1952 yılındaki tarih ders kitaplarına bakıldığında, Eski Anadolu Tarihi, Yunan ve Roma tarihi ağırlıktadır. Burada dikkat çeken temel husus ise Cumhuriyet Dönemi ile ilgili sadece üç konunun bu kitaplarda yer almasıdır. Bu konular: Mustafa Kemal Atatürk, Son Osmanlı Meclisi Mebusan-ı ve

Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışına kadar olan tarihtir. Daha sonrasında yapılan inkılaplar ve İsmet İnönü'den hiç bahsedilmemektedir. Bu kitaplarda, Yeniçağ başından başlayıp Osmanlı tarihine kadar detaylı yer verilmesine karşın, Cumhuriyet Döneminde yapılan inkılaplar kısa bir şekilde geçirilmiştir. Ayrıca İsmet İnönü dönemi tamamen yok sayılmıştır (Şur, 2008: 48). DP hükümeti İnönü'ye karşı olan tepkisini, ders kitaplarından ismini, devlet dairelerinden de resmini kaldırarak göstermiştir. 1938-1950 arasında geçen dönem ders kitaplarında yer almamış ve tamamen yok sayılmıştır (Lise Müfredat Programı, 1956)

2.4.2. Beşinci Türk Tarih Kongresi

Menderes dönemindeki tarih anlayışını ortaya koyabilmek için bu dönemde yapılan Türk Tarih Kongreleri önemli bir belirteçtir. Bu dönemde yapılan V. Türk Tarih Kongresinde sunulan bildirelere bakıldığında; Eski Anadolu Tarihi ve Osmanlı Tarihi ile ilgili sunulan bildiriler daha yoğunluktadır. Orta Asya Türk Tarihi de yoğunluk açısından ikinci sırada gelmektedir. Fakat dönemin zihniyetinin bir yansıması olarak İnkılap tarihi ile ilgili olan bildiriler yok denecek kadar azdır. Açıkçası Menderes döneminde milli tarih yerine belirsizliğin hâkim olduğu bir tarih anlayışı açıkça kendisini göstermektedir (V. Türk Tarih Kongresi, 1956).

2.4.3. Atatürk'ü Koruma Kanunu

DP iktidarı döneminde, Atatürk'ün heykellerine karşı girişilen eylemlerin artışı gözlemlenmektedir. Örneğin, 1950 yılında Kırşehir'de Atatürk heykeline yapılan saldırı benzeri saldırılar bu dönemde gerçekleşmiştir. Kırşehir'de gerçekleşen bu eylem dönemin basını tarafından protesto edilmiş ve bunu sayfalarına taşımışlardır (Cumhuriyet, 1951; Akşam,1951).

Bu kanunda, bu gibi olaylara halkın ve basının gösterdiği tepkilerden dolayı çıkarıldığını söylemek mümkündür. Ticanilerin gerçekleştirdiği bu eylem Türkiye'yi sarmıştır (Menderes-Akyol, 2011: 72). Cem Eroğul'a göre Demokrat Parti, bir yandan Atatürk inkılaplarına zarar vermiş ve bu türden olaylara göz yummuş fakat diğer yandan da, halka Atatürkçü olarak gözükmeye özen göstermiştir. Aslında DP'lilerin Atatürkçülüğünün tamamen biçimsel olduğunu ve gerçek bir Atatürkçü olmadıklarını ifade etmiştir (Eroğul, 1998: 129).

Bununla birlikte, Menderes Atatürk'ü Koruma Kanunu hakkında yaptığı konuşmada: *“En büyük inkılap demokrasi inkılabıdır. Bu kanunu biz Atatürk'ün*

eleştirilmesini engellemek için çıkarmıyoruz. Hatta bundan dolayı da ilk ben eleştireceğim ama onun Türk Tarihi içerisinde kimseyle kıyaslanmayacak mümtaz bir mevkii vardır. Bu ülkeyi idare etmiş, kurtarmıştır. Ona rastgele bir şekilde hakaret edilmesi, heykellerin kırılması, bizi fevkalade üzer. Bu milleti de incitir. Buna izin veremeyiz. Kanun bunun için çıkmaktadır.” sözleriyle kanunun çıkma nedenini ortaya koymuştur (Menderes-Akyol, 2011, s. 71).

24 Temmuz 1951’de çıkan kanunla Atatürk’ün hatırasına veya heykellerine yapılan saldırılara cezai işlem uygulanması kararı alınmıştır. Bunun yanında, inşaatı CHP döneminde başlatılan Anıtkabir, 1953 yılında DP zamanında tamamlanmış ve Atatürk’ün naaşı buraya nakledilmiştir. Bu gelişmeleri değerlendiren Cem Eroğul, bu iki olay sadece Atatürk’ü dış görünüş olarak korumak için gerçekleştirildiğini, Atatürk’ün düşünce ve inkılaplarını yaşatma gibi bir gayesi olmadığını ifade etmektedir (Eroğul, 1998: 129). Kanun 31 Temmuz 1951 tarihinde 7872 sayılı “*Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun*” adı altında Resmi Gazete’de yayınlamıştır. Kabul edilen kanun gereğince, Atatürk’ün heykellerine karşı yapılan saldırılara, hakaretlere 3 yıldan 10 yıla kadar hapis cezası uygulanma kararı alınmıştır (Milliyet, 1951; Akşam, 1951)(Atatürk’ü Koruma Kanunu ile İlgili bkz:Ek-6)

2.4.4.Çanakkale Şehitler Abidesi

Birinci Dünya Savaşı’nın Çanakkale Cephesinde şehit olan Türk askerleri anısına 1954 yılında bir abide yapımına başlanmıştır. Çanakkale’nin Hisarlık burnunda 17 Nisan 1954 tarihinde temelleri atılan abide 49 metre yüksekliğindedir (Akşam, 1954). Abidenin yapılış amacı Çanakkale’de sadece milli tarihe değil, dünya tarihine de mal olan bu savaştaki şehitlerin anısını yaşatmak ve tarihin milli değerler içerisinde öğrenilmesini sağlamak olmuştur. (Milliyet, 1954). Bu abidenin yapılması tarihin sadece derslerle teorik olarak değil görsel olarak desteklenmeye çalışıldığı şeklinde yorumlanabilir.

SONUÇ

Cumhuriyetin ilanı ile onun yapılandırılması işine ağırlık veren Atatürk, 1930'lu yıllardan itibaren kültür politikalarına yönelmiştir. Halkın kendisini geliştirmesi ve okur-yazar oranının artırılması amacıyla öncelikle dil konusu üzerinde durulmuş, halkın diline en uygun alfabe araştırılmış ve 1928 yılında Latin harflerinin kabulüne karar verilmiştir. Yeni harflerin kabul edilmesiyle halka bu alfabeyi öğretmek için çalışmalar yapılmıştır. Halkın yeni alfabeyi öğrenmesi de okur-yazar oranını hızlı bir şekilde artırmıştır. Yazı dili ve konuşma dilinin arasındaki farklılığı ortadan kaldırmak için 1932 yılında Dil Devrimi yapılmıştır. Bu devrim Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslaşma sürecini tamamlayan en önemli basamaklardan biri olmuştur.

1932 yılında hızlı bir şekilde dilde öz Türkçe'ye dönüş çalışmaları yapılmış bu durum günlük hayattaki konuşmalar dışında ibadet konusuna da yansımıştır. Dildeki bu çalışmaları yürütmek ve takip etmek için 1932 yılında Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Bu kurumda dil ile ilgili çalışmalar yapılmış Türk dilinin kökeninin nereden geldiği araştırılmıştır. Bu çalışmaların yanında Türkçeleşme çalışmaları için komisyonlar kurulmuş ve dil ile ilgili her alanda bu çalışmalar yapılmaya devam edilmiştir. Yine 1932 yılında Türkçeleşme çalışmaları içerisinde Türkçe ibadet hamlesi gerçekleştirilmiştir. Türkçe ezan ve kamet bazı kesimlerin tepkisini çekmiş ve bu dine karşı bir eylem olarak nitelendirilmiştir.

Yine Atatürk döneminde, halkın ileri bir kültür düzeyine ulaşması için 1932 yılında Halkevleri açılmıştır. Halkevlerinde de Türkçeleştirme çabaları için Dil ve Edebiyat kolları açılmıştır.

Bu dönemde atılan bir diğer önemli adım da 1931 yılında açılan Türk Tarih Kurumu olmuştur. Burada Türk tarihinin araştırılması için birçok çalışmalar yapılmış ve kongreler düzenlenmiştir. Kongrelerde sunulan bildirimlerde daha önce Osmanlı Devleti'ndeki tarih anlayışında Osmanlı'nın kurulması tarihin başlangıcı sayılmıştır. Fakat Atatürk Osmanlı'dan önce de bir Türk tarihinin olduğunu ifade ederek bu konu da çalışmalar yapılması gerektiği talimatı vermiştir.

1938 yılında Atatürk'ün ölümünden sonra İsmet İnönü cumhurbaşkanlığına getirilmiş ve Atatürk dönemi inkılapları, İnönü ve dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Ali Yücel tarafından devam ettirilmiştir. Bu faaliyetleri yürütmek için en önemli

kurumlardan olan Halkevleri, İnönü Dönemi'nde de etkin rol oynamıştır. İlk açıldığı sene 25 halkevi varken bu sayı 1948'de 469'a ulaşmıştır. 1940 yılından sonra açılan Halkodaları da hızlı bir şekilde büyüme göstermiş 1948'e gelindiğinde ise Halkodalarının sayısı 4261'ye ulaşmıştır. Halkevleri ve Halkodaları çıkardıkları yayınlarla ülkenin dört bir yanının kültürel olarak geliştirilmesi çabasında bulunmuştur. Bu faaliyetler sadece dergiler, gazete yayınları ile sınırlı kalmamış radyodan da yayınlar yapılmıştır. Halkevlerinin Dil ve Edebiyat şubeleri sayesinde halkın okur-yazar oranı yükseltilmiş, tarih ve müze şubeleri sayesinde halka milli şuur kazandırılmıştır.

İnönü dil devrimini devamını getirmiş yine dil kurultayları yoğun bir şekilde dilde sadeleşme ve Türkçeleştirme çalışmalarına devam etmiştir. İsmet İnönü döneminde 1939-1946 yılları arasında milli eğitim bakanlığı yapmış olan Hasan Ali Yücel eğitim anlayışına 1941 yılında farklı bir boyut kazandırmış eğitimde Türk Hümanizmi anlayışını benimsemiştir. Bu anlayış, Halkevleri, Halkodaları ve İnönü döneminde kurulan köy enstitüleri sayesinde ülkedeki en ücra köşelere kadar yayılmıştır.

Hümanist kültür politikaları doğrultusunda dilde kullanılan yabancı sözcüklerin Türkçe'ye çevrilmesi atılan adımlar arasındadır. Çalışmalar yapılan bir diğer önemli adım ise Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun Türkçeye çevrilmesi olmuştur.

Yine bu dönemde izlenen tarih anlayışına bakacak olursak; Türk Tarih tezinde geçen Hititler ve Sümerlerin atalarının Türk olduğu fikri hala sürdürülmekteydi. Ayrıca, Avrupa ile ortak bir tarih anlayışı benimsenmek istenmiş Avrupalıların kültürünün de Anadolu topraklarından yayıldığı kanıtlanmaya çalışılmıştır. Lise ders kitapları bu politika doğrultusunda değiştirilmiştir. İnönü döneminde yapılan Türk Tarih Kongrelerinde sunulan tebliğlerde de hümanist kültür politikaların etkisi görülmektedir.

1946'dan sonra Hümanist kültür politikalarından vazgeçilmiş Atatürk döneminde kabullenilmiş olan milli politikaya dönüş yapılmıştır.

1946'da Demokrat Parti'nin kurulması ile Türkiye'de farklı bir döneme geçiş yapılmış, bir süre sonrada 1950 seçimlerinde DP seçimleri kazanarak iktidara gelmiştir. DP'nin iktidara gelir gelmez uyguladığı politikalar CHP dönemindeki birçok uygulamaya son vermek şeklinde olmuştur. Örneğin Menderes'in hükümeti kurduktan sonraki ilk işi ezanın Arapça okunması yasağına son vermek olmuştur.

Yine, 1932 yılında açılan Halkevleri, devletin değil de CHP adına komünizm faaliyetleri yaymaya çalışan kurum olarak görülmüş, CHP üyelerinden de yönetiminde

bulunduğu kurum, amacından sapmış ve CHP'nin bir yan kuruluşu olduğu gerekçeleriyle 1951 yılında kapatılmasına karar verilmiştir.

1945 yılında Türkçe'ye çevrilen anayasa ise 1952 yılında yapılan görüşmeler neticesinde tekrardan orijinal metine çevrilmiştir. Gerekçe olarak kuşaklar arası bir dil karmaşası olduğunu göstermişlerdir.

Bunlardan başka Menderes döneminde geçmiş iktidarın yaptıklarını etkisiz kılmak ve hatta o dönemin liderinin kamuoyu üzerindeki etkisini ortadan kaldırmak, bir bakıma kendi iktidarlarına meşruiyet kazandırmak adına yapılan bir başka hamle ise İsmet İnönü'nün ve onun döneminin tarih ders kitaplarından çıkarılması olmuştur.

KAYNAKÇA

- Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı.* (1937). Ankara: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP).
- C. H. P.(1950). *Halkevleri Ve Halkodaları.* 1932-1942.
- Türk Dil Kurumu Ana Tüzüğü, Çalışma, Program Ve İç Tüzüğü.* (1943). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Yedinci Türk Dil Kurultayı.* (1954). Türk Dil Kurumu.
- Sekizinci Türk Dil Kurultayı.* (1957). Türk Dil Kurumu.
- Ağaoğlu, S. (1972). *Demokrat Parti'nin Doğuş Ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru.* Baha.
- Ahmad, F. (1996). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980).* İstanbul. Hil.
- Akalın, Ş. H. (2005). Cumhuriyet Döneminde Türkçe Ve Türk Dil Kurumu. *V. Türk Kültürü Kongresi, Cumhuriyetten Günümüze Türk Kültürünün Dünü, Bugünü Ve Geleceği (17-21 Aralık 2002), 1, 2005, 72-86.* Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Akçura, Y. (1976). *Üç Tarz-ı Siyaset.* Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Akkaya, B. (2012, Ocak 4). İnönü Dönemi Kültür Politikalarında Hümanizm. *History Studies.* 4 (1)
- Akşam Gazetesi. (11 Ocak 1945; 23 Aralık 1949; 16 Haziran 1942; 25 Aralık 1952; 26 Temmuz 1951; 17 Nisan 1954).
- Akşin, S. (2007). *Kısa Türkiye Tarihi* (3. Baskı b.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Albayrak, M. (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960).* Ankara: Phoenix.
- Altıncı Türk Dil Kurultayı Birleşimler ve Tutanaklar.* (1949). Türk Dil Kurumu. Ankara Yeni Matbaa.
- Anadolu Gazetesi. (11 Ocak 1945).
- Arık, R. O. (1947). *Halkevlerinde Müze, Tarih Ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu.* Ankara: C.H.P. Halkevleri.
- Atay, F. R. (1939). Dil Meselesi. *Aydın Tarihi*(62).
- Aydemir, M. (2016, Aralık). Tanzimat'tan Yeni Lisan Hareketine Dilde Sadeleştirme Çabaları. *Sosyal Bilimler Dergisi* (9).
- Aydemir, Ş. S. (2000). *İkinci Adam* (2). İstanbul. Remzi.
- Ayışığı, M. (2012). "Ezanın Yeniden Arapça Okunması ve Basındaki Yankıları", Türk Tarihinde Adnan Menderes, Aydın Üniversitesi Adnan Menderes Sempozyumu, Aydın Üniversitesi Yayınları, (2), Aydın,
- Belleten. (1937, Ocak 1). Belleten Dergisi Önsözü. *Belleten,* 1 (1), .
- Berkes, N. (2003). *Türkiye'de Çağdaşlaşma.* İstanbul: Yapı Kredi.
- Beşinci Türk Dil Kurultayı. Kurultay Kılavuzu (1945). *İki Kurultay Arasındaki Üç Yıllık Kurum Hesapları.* Ankara: Doğuş.
- Beşinci Türk Tarih Kongresi. (1956). Türk Tarih Kurumu, 12-17 Nisan 1956
- Bila, H. (2008). CHP 1919-2009, İstanbul, Doğan.

- Bolat, B. (2012, Aralık). *www.jasstudies.com*. Erişim Tarihi: Şubat 7, 2019 Tanzimat'tan Demokrat Partiye Kültür Politikaları ve Tarih Anlayışları: http://www.jasstudies.com/Makaleler/96067043_bolatbeng%C3%BCI_T.pdf
- Bolat, M. (2017). Türk İnkılap Tarihi Enstitüsünün Kuruluşu Ve Misyonu. *Atatürk Yolu Dergisi* (61), 47-77.
- Bozdağ, İ. (1997). Menderes... Menderes... İstanbul. Emre.
- Bozdağ, İ. (1998). *Atatürk'ün Evrensel Boyutları*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- CHP Dördüncü Büyük Kurultayı. (1935, Mayıs 9-16).
- CHP Yedinci Büyük Halk Kurultayı Tutanağı. (1948). Ankara.
- Coşar, A. M. (2002). Cumhuriyet Dönemi Dil Hareketleri ve Dil Tartışmaları. *Türkler Ansiklopedisi* 18(105-122), Ankara: Yeni Türkiye.
- Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivleri. (30.18.1.2.54.40.15, 20 Mayıs 1935; 490.1.0.0.1005.880.2, 1935; 30.18.12.89.126.17, 15 Ocak 1940; 490.1.0.0.1399.640.1.01, 12 Ocak 1949; 30.10.0.0.15.84.25, 22 Ocak 1942; 30.1.0.0.105.659.5, 12 Kasım 1949; 490.1.0.0.1173.121.1, 26 Eylül 1940, 26 Eylül 1941, 26 Eylül 1947, 15 Nisan 1943, 14 Haziran 1943; 30.18.1.2.92.99.16, 21 Ekim 1940; 30.18.1.2.115.89.20, 31 Ocak 1948; 490.1.0.0.11.59.3.11.8.1951, 9 Şubat 1952; 30.1.0.0.51.306.2, 16 Haziran 1950)
- Cumhuriyet Gazetesi. (14 Ocak 1942; 16 Haziran 1942; 17 Haziran 1950; 26 Şubat 1951).
- Çavdar, T. (1974). Halkevleri. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, (5). İstanbul: İletişim.
- Çavdar, T. (1999). Türkiye'nin Demokrasi Tarihi. Ankara. İmge.
- Çetin, A. (2000). Mustafa İsmet İnönü. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 22(316-319). Türk Diyanet Vakfı.
- Çotuksöken, Y. (2006). Türk Aydınlanmacılığının Dili. *İlke* (Özel Sayı), 71-83.
- Demirel, A. (2013). *Tek Partinin İktidarı*. İstanbul: İletişim.
- Duman, M. (2002). Yenileşme Döneminde Türk Dili. *Türkler Ansiklopedisi* 15 (107-130). Ankara: Yeni Türkiye.
- Durgun, Ş. (2015, Ocak). Türk Merkezli Yaklaşımdan Avrupa Merkezli Yaklaşım Geçişte Hümanizma. *Akademik Hassasiyetler*, 2(4), 1-25. Erişim Tarihi: Şubat 6, 2019 Dergi Park: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/270508>
- Dündar, A. (1943, Temmuz). Kemalizm Ve Dil Devrimi Üzerine. *Çığır*, 14 (128), 6-7.
- Eroğul, C. (1998). *Demokrat Parti Tarih Ve İdeolojisi* (3. Baskı). Ankara: İmge.
- Eroğul, C. (1994). Anayasa ve Tüze Dilinin Türkçeleştirilmesi *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 49 (3), 1994, 136
- Gece Postası. (16 Haziran 1950).
- Gezer, M. (2012). Demokrat Parti İktidarının Halk Eğitim Politikaları. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Giorgetti, F.-Batır. B. (2008). İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı Döneminde Eğitim Politikaları. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*. 13-14

- Gök, H. V. (2011). Atatürk Ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları. 47. Ahi Evran Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Gürsoy, Ü. (2008, Temmuz). II. Meşrutiyet Döneminde Dil Ve Edebiyatta Millileşme. *Türk Yurdu*. (251).
- Güzel, E. C. (2006). Türkiye'de 1950-1960 Arasında Kültür Politikaları Ve Müzeler Etkileri. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Halkevleri Yönetim ve Çalışma Yönetmeliği*. (1966). Ankara: Kardeş Matbaası.
- Heper, M. (1998). *İsmet İnönü*. İstanbul. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hürriyet Gazetesi. (17 Haziran 1950; 25 Aralık 1952).
- İğdemir, U. (1974). Halkevleri Ve Halkodaları. *Atatürkçü Düşünce üzerine Denemeler Atatürk Ve Halkevleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İkinci Maarif Şurası. (1943, Şubat 15-21).
- İnan, A. (1944). Türk Tarih Kurumu'nun 1937'den 1943'e Kadar Arkeolojik Çalışmaları Hakkında. *Bellekten*, 8 (29), 39-51.
- İnan, M. R. (1974). Atatürk'ün "Halkçılık" Ülküsü. *Atatürkçü Düşünce Üzerine Denemeler Atatürk Ve Halkevleri*. Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- Kaplan, K. (1974). Halkevleri, Atatürk ve Halkevleri. *Atatürkçü Düşünce Üzerine Denemeler, Atatürk ve Halkevleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Karal, E. Z. (1984). *Atatürk'ün Türk Tarih Tezi*. Atatürkçülük, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı. (2)
- Karpat. K. (2012). *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul. Timaş.
- Koçak, C. (1986). *Milli Şef Dönemi*. Ankara. Yurt.
- Köken, N. (2002). Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları Ve Tarih Eğitimi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Levend, A. S. (1972). *Türk Dilinde Gelişme Ve Sadeleşme Evreleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Lise Müfredat Programı. (1956). Ankara: Maarif Basımevi.
- Menderes, A. - Akyol, T. (2011). *Demokrasiden Darbeye Babam Adnan Menderes*, İstanbul. Doğan.
- Milliyet Gazetesi. (26 Temmuz 1951; 17 Nisan 1954).
- Ölçen, A. N. (1988). *Halkevlerinin Yok Edilişi*. Ankara. Halkevleri Genel Merkezi.
- Özdemir, Y.-Aktaş. E. (2011). Halkevleri (1932'den 1951'e). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 45 (235-262).
- Öztaş, S. (2009, Haziran). Atatürk Dönemi Tarih Anlayışı Ve Tarih Öğretimi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2 (105).
- Safa. P. (1970). *Osmanlıca-Türkçe-Uydurmaca*. İstanbul. Ötüken Neşriyat.
- Sinanoglu, S. (1980). *Türk Hümanizmi*. Ankata. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Şeker, K. (2011). *İnönü Dönemi Kültür Hayatı (1938-1950)*. Isparta. Fakülte Kitabevi.

- Şur, Ş. (2008). Atatürk İlkeleri ve Demokrat Parti İktidarı. Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Tan Gazetesi. (14 Mart 1942; 20 Ocak 1943).
- Tanin Gazetesi. (11 Ocak 1945)
- Tanyol, C. (1981). *Atatürk Ve Halkçılık*. Ankara: Doğuş.
- Taşdöven, Z. (2013). Demokrat Parti Dönemi Eğitim Anlayışı (1950-1960). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- TBMM Z.C, (14 Haziran 1935). V. Dönem 1. Yasama Yılı 38. Birleşim (4); (1 Kasım 1936). V.Dönem 3. Yasama Yılı 1. Birleşim (13); (25 Mayıs 1939). VI. Dönem, 1. Yasama Yılı, 17. Birleşim (2); (1 Kasım 1941). VI. Dönem, 4. Yasama Yılı, 1. Birleşim (21); (26 Mayıs 1943). VI. Dönem, 1. Yasama Yılı, 28. Birleşim (2); (25 Mayıs 1944). VII. Dönem, 2. Yasama Yılı, 61. Birleşim (10); (10 Ocak 1945). VII. Dönem, 3. Yasama Yılı, 22. Birleşim (15); (7 Aralık 1949). VIII. Dönem, 5. Yasama Yılı, 14. Birleşim (22); (16 Haziran 1950). IX. Dönem, 1. Yasama Yılı, 9. Birleşim, (1); (15 Kasım 1950). IX.Dönem, 2. Yasama Yılı, 6. Birleşim, (2); (1 Mart 1950). VIII. Dönem, 5. Yasama Yılı, 57. Birleşim (25); (8 Ağustos 1951). IX. Dönem, 2. Yasama Yılı, 111. Birleşim, (9); (24 Aralık 1952). IX. Dönem, 4. Yasama Yılı, 21. Birleşim (18).
- Timur, T. (1991). *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*. İstanbul. İletişim
- Toker, M. (1970). *Tek Partiden Çok Partiye*. İstanbul. Milliyet.
- Tongul, N. (2004, Mayıs-Kasım). Türk Harf İnkılâbı. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 33-34 (103-130).
- Topuz, H. (1998). *Dünya'da ve Türkiye'de Kültür Politikaları*. İstanbul. Adam.
- Turan, Ş. (1999). *Türk Devrim Tarihi IV Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938-14 Mayıs 1950)*. Ankara: Bilgi.
- Turan, Ş. (1999). *Türk Devrim Tarihi IV Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (İkinci Bölüm) (4)*. Ankara. Bilgi.
- Turan, Ş. (2003). *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi Ve Kişiliği*. İstanbul: Bilgi.
- (1983). Türk Dil İnkılabı. *Türk Ansiklopedisi* 32 (70-71). Ankara. Milli Eğitim Basımevi.
- (1983). Türk Tarih Kurumu Maddesi. *Türk Ansiklopedisi*. 32(267-268). Ankara. Milli Eğitim Basımevi.
- <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/istanbul/gezilecek yer/ataturk-muzes>(Erişim Tarihi: 7 Temmuz 2019)
- Türkoğlu, P. (1997). *Tonguç Ve Enstitüleri*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Tüzün, D. (1988, Mayıs-Ekim). Atatürk Ve Çağdaş Müzecilik. *Arkeoloji Ve Arkeologlar Derneği İletişim Bülteni*. (13).
- Ulus Gazetesi. (16 Haziran 1936; 23 Şubat 1941; 26 Eylül 1944; 11 Ocak 1945; 17 Haziran 1950; 27 Temmuz 1951; 25 Aralık 1952).
- Uluskan, S. B. (2010). *Atatürk'ün Sosyal Ve Kültürel Politikaları*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Uran, H. (1947, Mart). Halkevleri'nin Yıldönümünde. *Ülkü*, I(3), 1-4.

Ünsal, Y. (2005). Atatürk Sonrası Tarihçilik. *V. Türk Kültürü Kongresi, Cumhuriyetten Günümüze Türk Kültürünün Dünü, Bugünü Ve Geleceği (17-21 Aralık 2002)*, (3) Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Vatan Gazetesi. (8 Ocak 1942)

Yalçın, S. (2010). *Türk İnkılap Tarihi Ve Atatürk İlkeleri*. Ankara: Berikan.

Yaprak Dergisi. (1949, Haziran 15). Hümanizma. (12).

Yıldızlı, M. E. (2017, Aralık). Türk Dil Devriminin Önemli Basamaklarından Güneş Dil Teorisi Üzerine Sorular Ve Cevaplar. *Türk Yurdu*(364), 45-48.

Yücel, H. A. (1993). *Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler*. Ankara. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yücel, H. A. (1974). *Kültür Üzerine Düşünceler*. Ankara. İş Bankası Kültür Yayınları.

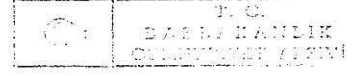
Zafer Gazetesi. (17 Haziran 1950).

EKLER

Ek-1. a. Türk Dil Kurumu'nun Menfaai Umumiyye Hadim Cemiyetlerden Sayılması

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı:
2
12665

Kararname

Türk Dil Kurumu'nun Cemiyetler kanununun 37 inci maddesine tevfikan menafii umumiyye hadim cemiyetler meyanına ithali hakkında Devlet Şurası İkinci dairesi ile umumî heyetten yazılan 16/12/1939, 24/12/1939 tarih ve 3966/3636, 357/344 sayılı ilişik mazbatalar İcra Vekilleri Heyetince 15. KAN.SAN. 1940 tarihinde tasdik ve mutalâa edilerek tasdiki kabul olunmuştur.

REİSİCÜMHUR

İsmail İnönü

Bs. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.
S. R. Haydaryoğlu Feceliye Kaya M. M. V. Da. V. Ha. V.
Ma. V. Mf. V. Na. V. İ. V. S. I. M. V.
Ma. V. Mf. V. Na. V. İ. V. S. I. M. V.
G. I. V. Zr. V. Mü. V. Ti. V.
P. Karadaglı M. M. V. A. Cetinkaya M. M. V.

0 1 0 1 8 0 1 0 2 89 126 127

Ek-1.b.

DEVLET ARSIVLERI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı: .....

Devlet Şurası 2 inci dairesinin 16/12/939
tarih ve E.No.3965 K/No.3636 sayılı mazba-
tası suretidir.

Türk dil kurumunun menafii umumiyeye hadim cemiyetler meyanına ithali talebini ihtiva eyleyen dilekce ile evrakı müteferrikasının lef-
fen gönderildiğine ve keyfiyetin tetkiki ile muktazi kararın ittihazına dair Dahiliye vekâletinin Yüksek Başvekâletten Devlet Şurası Yüksek reislğine havale buyruğulan 4/12/939 tarih ve 867 sayılı tezkeresi ve merbutları dairemize tevdi olunmakla okundu ve icabı düşünöldü.

Devlet Şurası Umumî heyetinin 12/4/930 tarih ve 77/89 sayılı kararında yazılı evrak ve vesai ki muhtevi bulunduğu bittetik göröldükten sonra cereyan eden müzakere neticesinde, bidayeti teşekkülündenberi faaliyetine hedef ittihaz edindiği sahadaki devamlı ve meşkür hizmetlerinin hergün daha mütakâmil bir inkişafa mazhar olduğu anlaşılan ve binetice gaye ve maksadı teşekkülü lisanımızda mesut ve hayırkâr bir inkilâba hizmet etmekden ibaret olan bu (kurum) un menafii umumiyeye hadim cemiyetler meyanına ithali muvafık olacağına 16/12/939 tarihinde ittifakla karar verildi.

Reis	Eza	Aza	Aza	Aza
M.Kalabalık	H.Türegül	A.Suner	M.Özoran	F.Özelçi

Aslı gibidir.

Perşembe 11 Ocak 1945 5 kuruş

ULUS ADIMIZ ANDIMIZDIR

İstanbul Emniyet Sandığı Kuruluşu 1908

TÜRKÇE ANAYASA MECLİS'TEN GEÇTİ Büyük Millet Meclisi Anayasa Kanununu türkçeleştirmekle kendî tarihinde benzeri çok milli başarılarından birini daha sağlamıştır

Bazı ay isimlerinin değiştirilmesine dair lâyiha da görüşüldü

Anayasa Komisyonu Reisi Kanunda mana ve mefhum bakımından en küçük değişiklik yapılmadığını belirtti

Büyük Millet Meclisi dün saat 15'te Reisi Vekillerden B. Tefek Çarınca'nın Başkanlığında toplanmıştır. Akşam Üçü Kuruluna ek karar tasarrufları görüşülmesine dair Başkanlık teklifleri okunmuş, 3596 sayılı Barın Kanununun 18 inci maddesindeki terafat hakkındaki Edisye Encümeni maddeasına kabul edilmiştir.

Bundan sonra kulübeye gelen Teşkilatı Esaslı Encümenin Reisi B. Minhat Ökmen, Encümen adına şunları söylemiştir:

Türk dili ile Anayasamız

Türk dili ile Anayasa, Meclis üyeleri tarafından hazırlanmış ve ancaz onun demirlik geleceği içinde olduğu düşünülmüş üyeleri tarafından kabul edilmiştir.

Mektep bir dil tarihinde bütün dünyada olduğu gibi Türkçeye de büyük önem verilmiştir. Bu gün Türkçenin her türlü iş için kullanılması ve geliştirilmesi için büyük önem verilmiştir.

Bir Türkçü olan halk diline yerleşen, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş...

Bir Türkçü olan halk diline yerleşen, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş...

Bir Türkçü olan halk diline yerleşen, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş...

Bir Türkçü olan halk diline yerleşen, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş...

Bir Türkçü olan halk diline yerleşen, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş...

Bir Türkçü olan halk diline yerleşen, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş...

ANAYASA

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Madde - Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.
2. Madde - Türkiye Devleti Cumhuriyeti, milletvekilleri, halkı, devleti, hukuk ve devrimlerdir. Devlet dili Türkçedir. Başkent Ankara'dır.
3. Madde - Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.
4. Madde - Türk milleti ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi temsil eder ve millet adına egemenlik hakkını kullanır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Yasama görevi

9. Madde - Türkiye Büyük Millet Meclisi, her kanununa göre millet tarafından seçilmiş milletvekilleri tarafından kurulur.
10. Madde - Milletvekili seçilmek, yirmi üç yaşına bitiren kadın, erkek her Türk haklıdır.
11. Madde - Otuz yaşına bitiren kadın, erkek her Türk milletvekili seçilebilir.

BİRİNCİ BÖLÜM

Yasama görevi

12. Madde - Yasama görevi millet meclisi tarafından yapılır.
13. Madde - Yasama görevi millet meclisi tarafından yapılır.
14. Madde - Yasama görevi millet meclisi tarafından yapılır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Yasama görevi

15. Madde - Kanun teklif etmek hakkı, Meclis üyelerine ve Bakanlar Kuruluna aittir.
16. Madde - Milletvekilleri Meclis katılmalarıyla görevlidirler.
17. Madde - Bir milletvekili, kendisi için seçildiği yere bir defa seçilmiştir.

Türkçe Anayasada geçen yeni terim ve sözlere dair izahlar

Bunların nasıl olacağını ve nasıl kullanılacağını gösteren bu izahları gerekçeden alarak yayıyoruz

Anayasa Kanununun Türkçeleştirilmesi hakkında kamu görevlilerine de bildirildiği gibi, Anayasa metninde değiştirilen kelimeler çok olabilir. Ancak bunların en büyük kısmı kavramla dilimizde evrensel de kullanılmaya ve bugün yaygın dilimizde kullanılmaya başlanmıştır. Bunlar üzerinde yapılan iş, onları sadece öğrenim kılavuzları için değil, aynı zamanda halkın anlayabilmesi için de yapılmıştır.

B. M. M. Anayasa komisyonunun verdiği rapor

Anayasamın Türkçeleştirilmesi için bir komisyon kurulmuştu. Bu komisyonun raporunu yayınladık. Raporun baş kısmında, Anayasa Kanununun Türkçeleştirilmesi hakkında kamu görevlilerine de bildirildiği gibi, Anayasa metninde değiştirilen kelimeler çok olabilir. Ancak bunların en büyük kısmı kavramla dilimizde evrensel de kullanılmaya ve bugün yaygın dilimizde kullanılmaya başlanmıştır.

Yüksek öğretim kurumlarında öğrenci durumu

Bu öğretim kurumlarında öğrenci durumu hakkında bir rapor yayımlandı. Raporun baş kısmında, Anayasa Kanununun Türkçeleştirilmesi hakkında kamu görevlilerine de bildirildiği gibi, Anayasa metninde değiştirilen kelimeler çok olabilir. Ancak bunların en büyük kısmı kavramla dilimizde evrensel de kullanılmaya ve bugün yaygın dilimizde kullanılmaya başlanmıştır.

Mısır seçimi

Mısır seçimleri hakkında bir rapor yayımlandı. Raporun baş kısmında, Anayasa Kanununun Türkçeleştirilmesi hakkında kamu görevlilerine de bildirildiği gibi, Anayasa metninde değiştirilen kelimeler çok olabilir. Ancak bunların en büyük kısmı kavramla dilimizde evrensel de kullanılmaya ve bugün yaygın dilimizde kullanılmaya başlanmıştır.

Bir Türkçü olan halk diline yerleşen, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş...

Bir Türkçü olan halk diline yerleşen, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş...

Yugoslav Naipliğine namzetler

Yugoslav Naipliğine namzetler hakkında bir rapor yayımlandı. Raporun baş kısmında, Anayasa Kanununun Türkçeleştirilmesi hakkında kamu görevlilerine de bildirildiği gibi, Anayasa metninde değiştirilen kelimeler çok olabilir. Ancak bunların en büyük kısmı kavramla dilimizde evrensel de kullanılmaya ve bugün yaygın dilimizde kullanılmaya başlanmıştır.

Bir Türkçü olan halk diline yerleşen, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş...

Bir Türkçü olan halk diline yerleşen, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş...

Bir Türkçü olan halk diline yerleşen, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş...

Bir Türkçü olan halk diline yerleşen, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş...

Bir Türkçü olan halk diline yerleşen, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş...

Bir Türkçü olan halk diline yerleşen, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş...

Bir Türkçü olan halk diline yerleşen, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş...

Bir Türkçü olan halk diline yerleşen, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş, halki bir kavram bozulmuş...

AY ALTINDA Roman Hükümeti...

AKŞAM

Şehir 27 - No. 9421 - Fiyat her yerde 10 kuruştur. PERŞEMBE 11 Ocak (Kânunüvvel) 1943 Sahibi: Necmeddin Sadak - Neşriyat müdürlüğü: İhsan Feridun Es - AKŞAM Matbaası

AMERİKALILAR MANILA'YA YÜRÜYORLAR

Harb sonu zorluklarından bir örnek

İngiliz kabinesinin Lordlar Kamarasında...

Anayasamızın Türkçeleştirilmesi teklifi kabul edildi

Bazı ayadlarının değiştirilmesi hakkındaki kanun teklifi...

Sahildeki dört köprübaşı dün birleştirildi

Amerikan kuvvetleri karaya çıktıkları noktadan Manila istikametinde 22 kilometre ilerlediler

Yukarıda Filipinlerde bir Amerikan birleşik kuvveti...

Budapeşte Muharebesi Sona Yaklaşıyor

Şehrin dört ucu Rusların eline geçti, Ruslar Komarno'nun önüne geldiler

Uçer toplantısı Tahrân'da yapılacak

Polonya, Balkanlar, Yunan meseleleri görüşülecek

Batı cephesindeki muharebeler Almanlar Belçikadan çekilmeğe başladılar

Müttefiklerin tazyiki karşısında çıkıntının batı ucunu acele boşaltıyorlar

Sovyet tebliği

Moskova 10 Ocak - Sovyet tebliği...

Yugoslav kralı M. Churchill ve Eden'le görüştü

Ankara 11 Ocak - Londra'da...

Alman tebliği

Berlin 10 Ocak - Alman tebliği...

50 yıl törenleri

50 yıl önce yarı yüzyılların töreni...

Almanlar Belçikadan çekilmeğe başladılar

Müttefiklerin tazyiki karşısında...

Alman tebliği

Berlin 10 Ocak - Alman tebliği...

Devlet Nüshası

Devlet Nüshası...

Devlet Nüshası

Devlet Nüshası...

Devlet Nüshası

Devlet Nüshası...

Ek-3 Türk Tarih Kurumunun Menafii Umumiye'ye Hadim Cemiyetlerden Sayılması

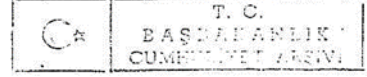
T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Karar sayısı

2

19556

Kararname

Türk tarihini tetkik ve elde ettiği neticeleri neşretmek gaye-
sile kurulmuş olup ilmî çalışmaları dünya ilim alemince takdir edil-
mekte bulunan (Türk Tarih Kurumu)nun Cemiyetler kanununun 37 inci mad-
desine tevfikan menafii umumiye hadim cemiyetler meyanına ithali
hakkında Devlet Şurasıİkinci dairesile Umumî heyetinden yazılan 25/-
7/1940, 12/9/1940 tarih ve 2471/2522, 300/303 sayılı mazbatalar icra
Vekilleri heyetince 21. TEŞ.EV.1940 tarihinde tetkik ve mütalea olunarak
adı geçen cemiyetin menafii umumiye hadim cemiyetlerde meyanına
ithali kabul olunmuştur.

REİSİCÜMLHUR

İsmail İnönü

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.
Ma. V. Mf. V. Na. V. İk. V. S. I. M. V.
G. I. V. Zr. V. Mü. V. Ti. V.

030	18	01	02	92	99	16
-----	----	----	----	----	----	----

Ek-4.a. Arapça Ezan Yasağının Kaldırılması

CUMARTESİ
17
Haberin 1950
19 Ocak 1950

ULUS

ADIMIZ ANDIMIZDIR

ULUSUN ABONE ŞARTLARI

Mevlaket içi	Mevlaket dışı
12 aylık 25 lira	12 aylık 40 lira
6 aylık 15 lira	6 aylık 25 lira
3 aylık 8 lira	3 aylık 15 lira

Meclisteki görüşmeler
Arapça ezan okuma yasağı kaldırıldı
C.H.P. Meclis Grubu sözcüsü, Grupun türkçe ezan arapça ezan mevzuu üzerinde bir politika münakaşası açmağa taraftar olmadığını bildirdi

İnönü'yi ziyaret eden heyetler

İstanbul, Gazetesi ve Hürriyet gazetesinin heyetleri, dün C.H.P. Meclis Grubu'nun toplantısında İnönü'yu ziyaret etmişlerdir.

Kissadan hisse

Hakkında Cahit YALCIN

Hakkında Cahit YALCIN

Demokratik Parti Hakkında... (Text continues with political commentary on the party and its members.)

İstikrar bekliyoruz

Bir taraftan devri sabık yaratmamak vaadile işi başlamak bir taraftan geniş bir tasfiye hareketine girişmek yurtta hazırlanıyor yaratıyor

Yeni tayinlere dair söylentiler

Unvan Müdürlüklerde de değişiklik bekleniyor

Edinmiş Genel Müdürler... (Text discusses potential changes in government appointments.)

Amerika Başkanı Nelson Rockefeller konferansında Berlin ve Schuman'a

Amerika'nın Formosa hakkında kararı

Adanın Amerika'nın Uzak Doğu müdafaa sistemi içine alınması muhtemel görülüyor

İnönü Armağani ve Anskilopedisi

Millî Eğitim Bakanı Anskilopinin ismini değiştirir, diyor

İşçi Sigortaları Genel Kurulu

Temsilciler, primler, sigortalar, hafta tatili hakkında görüşlerini açıkladılar

Askeri Veteriner Akademisinde gıda kontrolü kursunu bitirenler

Diğer taraftan 12 tane Kolordu Komutanı... (Text reports on the completion of a course at the military veterinary academy.)

Sözcü, milli sorun bu konuyu kendilerinden halledileceğine güvenerak Arapça ezan meselesinin ezra konusu olmadığını çıkarılmasına C. H. P. nin aleyhtar olmayacağını söyledi

Bulgarların bir notası

İşledikleri cinayetin sebeplerini birer vilayetine çalıyorlar.

Fahrihanlar güreş yarışmalarında

Eski ve yeni güreşler

Eskiden pehlivanlar saatterce, ta yenilinceye kadar güreşirlerdi, şimdi iş idare ediyorlar

Halkevleri tahsisatı

C.H.P. İstanbul İl Başkan bir demec verdi

Bugün Ramazan ayının birinci günü

BAKISLAR

Bizim muhalefetimiz

Peyami GAFA

İstanbulun ağırlık C.H.P. İl Başkanı... (Text discusses the political situation in Istanbul.)

Millîyet ve diğer bakımlar... (Text continues with political analysis.)

Millîyet ve diğer bakımlar... (Text continues with political analysis.)

Millîyet ve diğer bakımlar... (Text continues with political analysis.)

Ezana Ait Tasarının Kanunlaştırılması

Yeni kanuna göre ezan bugün Arapça da okunabilecek

Son günlere kadar aleyhte hareket etmesine rağmen C. H. P. milletvekilleri dün Ezan Tasarısına muhalefet etmediler

Büyük Millet Meclisi dün saat 10... Ezan tasarlama uğraması ve bu... Ezan tasarlama uğraması ve bu...

Dr. Talât Vuralı Öz... Ezan tasarlama uğraması ve bu... Ezan tasarlama uğraması ve bu...

Mühim bir sözlü soru

Diyadin İyilerinin muhtarlariy ihteniyor... Ezan tasarlama uğraması ve bu... Ezan tasarlama uğraması ve bu...

Yeni Birim Kurumu tasarı ile... Ezan tasarlama uğraması ve bu... Ezan tasarlama uğraması ve bu...

Şekerdeki tenzilât miktarı tesbit edildi

Fiyatlar: tozda 30, kesmede ise 20 kuruş indiriliyor

Af Kanunu mevzuunda: 3

Cezada tecilin ehemmiyeti

Mümtaz Fakih FENİK... Ezan tasarlama uğraması ve bu... Ezan tasarlama uğraması ve bu...

İktisadî gelişme projeleri

Milletlerarası bankadan bir heyg' geldi

Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasından... Ezan tasarlama uğraması ve bu... Ezan tasarlama uğraması ve bu...

Ziraat milletvekilleri dünki toplantıda

Ziraat işleri etrafında alınacak yeni tedbirler

Ziraatçı milletvekillerinin iştirakiyle Tarım Bakanlığında dün bir toplantı yapıldı

Nevalde vâkıfî Avanos ve Başbâkır Demokrat Parti İdar... Ezan tasarlama uğraması ve bu... Ezan tasarlama uğraması ve bu...

Türk tütünlerine Amerikan rekabeti

Tütüncüler kongresinde dün mesele bilhassa tetkik edildi

Tütüncüler kongresinde dün bir görüşme

Tütün üretimi görülmek üzere... Ezan tasarlama uğraması ve bu... Ezan tasarlama uğraması ve bu...

Australya'da komünizm kanunı harici d'iyor

London, Sydney, (Haber, Yayın)... Ezan tasarlama uğraması ve bu... Ezan tasarlama uğraması ve bu...

İşçilerin dilekleri üzerinde duruldu

Devletçi gün toplantı İşi Sigorta... Ezan tasarlama uğraması ve bu... Ezan tasarlama uğraması ve bu...

Bugün Ramazan

Bugün mübarek Ramazan'ın birinci... Ezan tasarlama uğraması ve bu... Ezan tasarlama uğraması ve bu...

Hükümetin diğer faaliyetleri... Ezan tasarlama uğraması ve bu... Ezan tasarlama uğraması ve bu...

Komünist Çin Tibeti istilâya hazırlanıyor... Ezan tasarlama uğraması ve bu... Ezan tasarlama uğraması ve bu...

AKINTIYA KUREK

Akıya park! Yeni Kurek... Ezan tasarlama uğraması ve bu... Ezan tasarlama uğraması ve bu...

BAŞYAZARLIK Ahmet Emin YALMAN... SALI 8 HAZİRAN 1938... Yıl: 10 - Sayı: 3248

VATAN

«EGRIYE EGRI - DOGRUYA DOGRU» Fiyatı: 10 Kurus

Yazarlar ve Tenkidçiler Taassuba, İrtica ve laikliğe dair... Yazarı: CEMAL BARDAKCI

Arapça ezan meselesi münakaşa mevzuu oldu

Muhalefet, hükümet kararını «İnkılâba İhanet» şeklinde tefsir ediyor

C.H.P. bugünlerde bir karar verecek

D.P. ileri de: «Halkın dini hissiyatını tahrike kalkan ve bunu itisnam etmek isteyenler C.H.P. ilerdur» diyor

Ankara, 5 (Telgraf) — Beyanatı bugün Ankara'da bir basın toplantısında... «İnkılâp İhanet» şeklinde tefsir ediyor

Af Lâyhası Bakanlar Kuruluna verildi

Casusluk, komünistlik, âdâbı umumiyyeye ve devlet mallarına karşı işlenen suçlar aften itisna ediliyor

Ankara, 5 (Telgraf) — Adliye Bakanlığında Af Lâyhası Bakanlar Kuruluna tevdi edilmiştir. Af Lâyhasının ne gibi esasları olduğu...

TAASSUBA KARŞI PRENSİP KALKANI

Yazar: AHMET EMİN YALMAN

Çocuklarına göğüsünde açıldım ve abayayından çok ilham aldığım insanlardan biri... «Taassuba Karşı Prensip Kalkanı»

40 - 50 seyyar hastane getirilecek Sağlık Bakanı Prof. Nihal Beşir... «40 - 50 seyyar hastane getirilecek»

Söğük Bakım: «Verem, maatteessüf, bir içtimai felâket hâlini almıştır» diyor

Koyuncu Salih Ağa veresesi... «Koyuncu Salih Ağa veresesi»

Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu

Samed Ağaoğlu

Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı oldu

1 Temmuzda yeni bir devir başlıyor

Ondokuz Avrupa memleketinin paraları birbirine çevrilir bir hale getiriliyor

Mühim bir kısım tahditler kalkacak Amerikadan altı milyon dolar kaynaktan kanyon ve ilaç geliyor

Mr. Russel Dorr dün geldi

Haber alınmıştı göre on dokuz Avrupa memleketinin paraları birbirine çevrilir bir hale getiriliyor

Russel Dorr

Diğer yardım programını hazırlayan Başbakan Yılmaz, Bileşenli Milletler Genel Sekreteri Trzye Lis ile görüşüyor

11 Vilâyetin Milletvekillerinin hepsine itiraz edildi

İtiraz vâki olan mazbataların, dün B. M. Meclisinde Komisyonca havale edilmesine karar verildi

SIYASET UFKUMUZUN YENİ SIMALARI

Güzel Sanatlara âşık bir Bakan: Tevfik İleri

Ulaştırma Bakanı: «Bu müztrip ve mübarek Millete hizmet edebilmek ibadetlerin en kudsî olanıdır» diyor

Muhalefete söz verilmemesi

D. P. İleri: «Başbakanlığın yarı yazmak, teahül yapma değildir» diyor

Koyuncu Salih Ağa veresesi

Sözece Bolkeskârda yarı milyonluk mal itilâfı etmiş

Ulaştırma Bakanı Tevfik İleri, arkadaşına Sinan Korle ile görüşüyor

Marshall yardımı ve bütçe açığı

Barlos'ın iddiaları, hükümet çevreleri tarafından tezkip ediliyor

«Aranan 100 Demokrat Milletvekili»

Hüvel Kâymen, hazır bu temayyulları 29 Millette...

SEL GİDER...

Perşembe'nin gelşi...

Perşembe'nin gelşi

Sendere evvel, bir abah toplantısında...

Perşembe'nin gelşi

«Aptala mevlâm olur, demezler mehal yok, çocukları kâhna dediler»...

Eski Anayasa metni dün kabul olundu

Dünkü Millet Meclisi içtirmasında uydurma türkçenin aleyhinde bulunan milletvekilleriyle yeni türkçeciler son bir defa ve şiddetle mücadele ettiler

Meclis oturumunun 11. gününde yapılan bu oturumda, eski Anayasa metni kabul edilmiştir. Meclis üyeleri, uydurma türkçenin aleyhinde bulunan milletvekilleriyle yeni türkçeciler arasında geçen mücadeleyi şiddetle eleştirdiler. Meclis üyeleri, eski Anayasa metnini kabul ettiler ve uydurma türkçenin aleyhinde bulunan milletvekilleriyle yeni türkçeciler arasında geçen mücadeleyi şiddetle eleştirdiler.

Türkiye - Yugoslavya işbirliği gelişiyo

Askerî heyetimiz dün Tito tarafından kabul edildi, Ticaret Bakanı Gürel de Belgrad'da temaslarına başladı

Belgrad, 28 Aralık - Yugoslavya hükümeti, Türkiye askerî heyetini kabul etti. Ticaret Bakanı Gürel de Belgrad'da temaslarına başladı. Yugoslavya hükümeti, Türkiye askerî heyetini kabul etti ve Ticaret Bakanı Gürel de Belgrad'da temaslarına başladı.

Katil ediles metnin ikinci faslı

Meclis oturumunun 11. gününde yapılan bu oturumda, eski Anayasa metni kabul edilmiştir. Meclis üyeleri, uydurma türkçenin aleyhinde bulunan milletvekilleriyle yeni türkçeciler arasında geçen mücadeleyi şiddetle eleştirdiler.

Neçlis Bütçe Komisyonunda 81 istifa

Meclis oturumunun 11. gününde yapılan bu oturumda, eski Anayasa metni kabul edilmiştir. Meclis üyeleri, uydurma türkçenin aleyhinde bulunan milletvekilleriyle yeni türkçeciler arasında geçen mücadeleyi şiddetle eleştirdiler.

İş ve işçi Birlikleri İstisnâ Kongresi

Meclis oturumunun 11. gününde yapılan bu oturumda, eski Anayasa metni kabul edilmiştir. Meclis üyeleri, uydurma türkçenin aleyhinde bulunan milletvekilleriyle yeni türkçeciler arasında geçen mücadeleyi şiddetle eleştirdiler.

Malatya hâdisesi ile ilgili yeni tevkifler

Elikağaç yakaladıkları bildirilen 81 Dışık Doğuştan bugün Malatya'ya gönderiliyor

Malatya'da meydana gelen hâdisenin ardından, 81 Dışık Doğuştan bugün Malatya'ya gönderiliyor. Elikağaç yakaladıkları bildirilen bu kişiler, hâdisenin sorumluları olarak değerlendiriliyor.

Denizlerde şiddetli karayol fırtınası

Denizlerde şiddetli karayol fırtınası. Karayollarında da şiddetli fırtınalar yaşanıyor. Yolcular büyük sıkıntıya uğruyor.

Kasımpaşa cinayeti faileri tevkif edildi

Kasımpaşa cinayeti faileri tevkif edildi. Cinayetle ilgili olarak yapılan soruşturma sona erdi. Failerler tevkif edildi.

Beyazlı Boşun Ocağı dün törenle açıldı

Beyazlı Boşun Ocağı dün törenle açıldı. Açılış töreninde konuşan yetkililer, ocağın amacını açıkladı.

Ticaretthane kiralama dair bir teklif

Ticaretthane kiralama dair bir teklif. Ticaret Bakanlığı, bir teklif yayınladı. Teklif, ticaretthane kiralama ile ilgili.

Cumhuriyet'te "Royal Charm" LANDRU

UÇ KADININ ROMANI

SÜNGER AĞCILARI

Arasından Gelenlerim

İLK İYİ

İLK İYİ

İLK İYİ

İLK İYİ

İLK İYİ

İLK İYİ

T.C. Resmî Gazete

Kuruluş tarihi: 7 Ekim 1336 - 1920

<i>İdare ve yazı işleri için</i> Başbakanlık, Neşriyat ve Müdevvenat Umumî Müdürlüğüne müracaat olunur	31 TEMMUZ 1951 SALI	Sayı : 7872
---	------------------------	-------------

KANUN

Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkında Kanun

Kanun No: 5816

Kabul tarihi: 25/7/1951

Madde 1 — Atatürk'ün hatıraına alenen hakaret eden veya söven kimse bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.
Atatürk'ü temsil eden heykel, bust ve âbideler; veyahut Atatürk'ün kabrini tahrip eden, kırma, bozma veya kirleten kimseye bir yıldan beş yıla kadar ağır hapis cezası verilir.
Yukarıki fıkralarda yazılı suçları işlemeye başkalarının teşvik eden kimse ağırlı fail gibi cezalandırılır.
Madde 2 — Birinci maddede yazılı suçlar; iki veya daha fazla kim-

seiler tarafından toplu olarak veya umumi veya umuma açık mahallerde yahut basın vasıtasıyla işlenirse hükümlenilecek ceza yarı nispetinde artırılır.

Birinci maddenin ikinci fıkrasında yazılı suçlar zor kullanılarak işlenir veya bu suretle işlenmesine teşebbüs olunursa verilecek ceza bir misli artırılır.

Madde 3 — Bu kanunda yazılı suçlardan dolayı Cumhuriyet savcılarınca re'sen takibat yapılır.

Madde 4 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 5 — Bu kanunu Adalet Bakanı yürütür

28/7/1951

Uyuşmazlık Mahkemesi Kararı

Özeti: La Fonşyer Yangın A. Sigorta Şirketi vekilleri tarafından 62711 lira 47 kuruş iffaiye resmî mülkiyet için İstanbul Belediyesi aleyhine açılan davada dava edilen vekil tarafından ileri sürülen vazifesizlik savunmasının mahkemeye reddi üzerine İstanbul Valiliğinin tahriki ile vazife komusunun Uyuşmazlık Mahkemesine incelemesi hakkında.

Esas : 1950/10
Karar : 1951/10

La Fonşyer Yangın Anonim Sigorta Şirketi vekilleri Avukat Saif Rıza Sevsay ve Fahrettin Kalemcioglu taraflarından İstanbul Belediyesi aleyhine İstanbul Asliye Birinci Hukuk Mahkemesinde açılan davanın görülmesi sırasında dava edilen vekil tarafından ileri sürülen vazifesizlik savunmasının mahkemeye reddine karar verilmesi üzerine İstanbul Valiliğinin tahriki ile uyuşmazlık ihtidasını tazammun eden Başkannın Sözleşmelerinin 24/3/1951 günlü yazısı.

Belediye Kanununun 114 üncü maddesi gereğince Belediyenin sigorta şirketlerini iffaiye vesaitinin ancak idareci memurlarına iştirak ettirmeye hakları olduğu halde İstanbul Belediyesi mezkûr vesaitin yenilenmesi için mülkiyetten 62711 lira 47 kuruş iffaiye resmî tarih ve tahsil etmesi üzerine mülkiyetin müracaatını binaen Danıştayca Belediye kararı ref ve iptal olduğuna emhale Şirketten tahsil edilen mezkûr yenileme masraflarının idareci fertini taşıyan dava dilekçesi,

Dava edilen vekilin; iki taraf arasında hususi hukuku ilgilendiren bir münasebet bulunmadığından davanın tetkiki adalet mahkemesinin görevi dışında kaldığına dair lâyihası.

Davanın mevzuu hakazı ıktisap edilen müddeabah meblâğın istirdad talebinden ibaret olmasına göre davanın görülmesi adli kaza meretlerine ait olduğundan dava edilen vekilin vazifesizlik savunmasının reddine dair mahkemenin ara kararı.

Ve deysadeki diğer kâğıtlar olunup Başkannın Sözleşmelerinin (Hukuka hürmet etmek hükmü ile aynı idareci kaza makamlarından sâdır olan kararların icaplarını yerine getirmeye çalışmalıdır; böyle bir iptal kararını temhîl tahribodilen kararlara uyarak yapılmış muameleleri ortadan kaldırmalı, hâdisemizde olduğu gibi bir para tahsil edilmiş ise bu parayı, sahibinde eylemelidirler. Fakat çeşitli sebepler altında bu muamelelerin ortadan kalkması, tahsil edilmiş paraların idareci için dava açmak mecburiyeti hâsıl olursa bu dâvayı hangi merce rüyet edecektir? Umumiyetle dâvalara bakacak kaza meretlerin, mevzuatımız hâkim olan prensiplere nazaran, dâvaya yol açan münasebetin mahiyeti tâyin eder; bu esas göre ihtilâfın hangi nevi münasebetten doğduğunu araştırmak lâzımdır. Bu araştırmada Belediye Kanununun 114 üncü maddesinin tatbikatı ile karşılaşıyoruz. Şu hal ihtilâfın idare hukuku hükümlerinden neşet ettiğini bize göstermeğe kâfidir.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Hatice TAMAK

Doğum Yeri ve Yılı : Ankara/1991

Yabancı Dili : İngilizce

E-posta : haticetamak06@gmail.com

Eğitim Durumu

Lisans : Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı